

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI KEELE OSAKOND

Karin Soodla

**MORFOLOOGILISI, MORFOSÜNTAKTILISI JA
SÕNAMOODUSTUSLIKKE NÄHTUSI EESTI
INTERNETIKEELES**

Magistritöö

Juhendaja PhD Külli Habicht

Tartu 2010

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Internetist, internetisuhtlusest ja -keelest.....	8
2. Morfoloogiamuutuste seletamise võimalusi: loomuliku morfoloogia teooria	
17	
2.1. Keelelist loomulikkust mõjutavad keelevälised põhjused	18
2.2. Loomuliku morfoloogia universaalsed põhiprintsiibid	19
2.2.1. Konstruktsiooniline ikoonilisus ehk diagrammilisus.....	19
2.2.2. Ühtsus	20
2.2.3. Läbipaistvus	20
2.3. Keelesisesed loomulikkusprintsiibid	22
2.3.1. Keelesüsteemile vastavus.....	22
2.3.2. Muuttüüpide stabiilsus	23
2.3.3. Produktiivsus.....	26
2.4. Sõnamoodustus loomuliku morfoloogia vaatepunktist.....	31
2.4.1. Ikoonilisus sõnamoodustuses	32
2.4.2. Indeksikaalsus sõnamoodustuses	33
2.4.3. Üks ühele vastavuse ((<i>bi</i>) <i>uniqueness</i>) määr sõnamoodustuses.....	34
2.4.4. Sõnamoodustuses eelistatud universaalsete printsiipide sõltumine keeletüübist	36
2.4.5. Sõnamoodustusreeglite vastavus keelesüsteemile	37
3. Morfosüntaktiliste muutuste seletamise võimalusi:	
grammatisatsiooniteooria.....	39
3.1. Grammatisatsiooni mehhanismid ja põhiprintsiibid	40
3.2. Grammatisatsiooni ja leksikalisatsiooni seos.....	51
4. Eesti internetikeele morfoloogiline eripära	58
4.1. Iseloomulikke nähtusi verbimorfoloogias	58
4.1.1. Lühenenud <i>nud</i> -partitsiip	59
4.1.2. Vormikasutuse eripärad verbitüüpides ja üksiksõnuti	62

4.1.3.	Eestäiendilise <i>nud-</i> ja <i>tud-</i> kesksõna mitmuslikkus	65
4.2.	Iseloomulikke nähtusi noomenimorfoloogias	67
4.2.1.	Osastava käände vormid	67
4.2.1.1.	<i>si-lõpuline</i> mitmuse partitiiv	68
4.2.1.2.	<i>pesa-tüübi t-lõpuline</i> ainsuse osastav	70
4.2.1.3.	<i>kõne-alltüübi</i> ainsuse osastav	72
4.2.1.4.	Tüvemitmuse vormide moodustamine	74
4.2.2.	Astmevaheldusega seotud ümbertõlgendused	77
4.2.3.	Võrdlusastmete moodustamine	82
5.	Eesti internetikeele morfosüntaktilisi erijooni	87
5.1.	Nimisõnaühendid	88
5.1.1.	Nimisõna + kaassõna	88
5.1.2.	Omadussõna + nimisõna	94
5.1.3.	Asesõna + nimisõna	96
5.1.4.	Üksikjuhtumid	100
5.2.	Asesõnaühendid	101
5.2.1.	Asesõna + kaassõna	101
5.2.2.	Määrsõna + asesõna	105
5.3.	Omadussõnaühendid	107
5.4.	Verbiühendid	109
5.5.	Hüüdsõna sisaldavad liitumid	111
5.6.	Üksikjuhtumid	112
6.	Eesti internetikeele sõnamoodustuslikke erijooni	115
6.1.	Eripärased lühendid	116
6.2.	Eripärased tuletised	124
	Kirjandus	138
	Morphological, morphosyntactic, and word-formational phenomena in Estonian Netspeak	145

Sissejuhatus

Selles magistritöös käsitletakse eesti kirjalikule internetikeelele iseloomulikke morfoloogilisi nähtusi, osa siin vaadeldavatest probleemidest kuulub ka morfosüntaksi ja sõnamoodustuse valda. Et morfoloogia on eesti keeles tugevalt normitud ala ning erinevusi kirja- ja suulise keele vormide vahel on hinnatud minimaalseks (Hennoste 2000: 1569), on siinse töö üheks eesmärgiks välja selgitada, kas samasugune suhe kehtib ka kirja- ja internetikeele vahel. Interneti näol on tegemist eripärase suhtluskeskkonnaga, kus leidub ainult suulist või kirjalikku keelt kasutavatele suhtlusolukordadele lisaks selliseid, milles pannakse kirja suulisi kõnelusi. Nõnda ei tähenda mõiste *kirjutamine* seal ainult normingupäraste vormide ülestähendamist (Oja 2010: 17), vaid ka suulisele suhtlusviisile omase „mugavama“ keelekuju (Kerge 2000: 96) loomist.

Siinses magistritöös püütakse eesti internetifoorumite ja -kommentaariumide keelekasutust analüüsides leida vastus küsimusele, kas asünkroonsetes keskkondades kasutatavas eesti internetikeeles avaldub morfoloogilist, morfosüntaktilist või sõnamoodustuslikku eripära, mis eristaks seda teistest allkeeltest, nt kirjakeelest või suulisest keelest. (Normi)kirjakeelena käsitatakse siinses töös õigekeelsusallikates fikseeritud keelekuju, mida õpetatakse koolis ning kasutatakse ametlikes situatsioonides. Sellest erineb suuline argikeel (kõnekeel), mis on kasutusel igapäevaolukordades ja kus kasutatakse suulisele keelele omaseid vabamaid vorme ja suulise keele erisõnavara. Internetikeel on internetikeskkonnas kasutatav vabade suhtlusolukordade keel, kus kasutatakse nii kirjalikule kui ka suulisele keelele omaseid jooni. Nende erijoonte väljaselgitamiseks määratletakse töös keelelised markerid, mille põhjal internetikeelt iseloomustada ja millele tuginedes internetikeelt (ka tulevikus) teiste allkeeltega võrrelda. Lähtutakse hüpoteesist, et kirjalik internetikeel järgib eelkõige ökonoomiaprinsiipi, mistõttu seal kasutatakse rohkesti analoogiamõjulisi, lühenenud või liitunud keelendeid, ning et internetikeele vormilist ja sõnamoodustuslikku eripära on võimalik põhjendada mõningatest loomuliku morfoloogia ja grammatiseerumisteooria põhimõtetest lähtudes.

Nähtuste põhjendamisel ja tendentside kirjeldamisel tuginetaksegi peamiselt loomuliku morfoloogia teooriale ja erinevatele grammatiseerumiskäsitlustele. Eesti

uurijatest on lähtunud Mati Hindi, Tiit Hennoste, Krista Kerge, Leelo Keevalliku jt käsitlustest.

Teema on hoolimata selle aktuaalsusest seni suhteliselt vähe uuritud: internetikeele morfoloogiliste ja morfosüntaktiliste aspektide kohta on seni tehtud vaid üksikuid tähelepanekuid. Eesti internetikeelt on uurinud Anni Oja, kelle bakalaureusetöö „Internetikeele analüüsikeskkonna loomine: keelekorpus portaali rate.ee baasil“ (2007) keskendub internetikeele kogumise tehnilistele küsimustele, kuid Oja on avaldanud ka internetikeelt üldiselt käsitlevaid artikleid. Sigrid Salla magistritöö (2001) analüüsib jututoa kui võrgusuhtlusvormi erijooni. Foorumites ja kommentaariumides kasutatavat eesti keelt on uurinud Triinu Laar, kes on kaitsnud selleteemalise bakalaureusetöö (2007).

Siinse temaatikaga haakuvaid morfosüntaktilisi ja morfoloogilisi küsimusi käsitleb nt Anni Jürise magistritöö (2009) kaassõna- ja verbiühendite ümbertõlgenduste kohta ning Kati Pedaja magistritöö (2006) uute laensõnade kohanemisest eesti keele morfoloogilise süsteemiga.

Töö materjal on kogutud eesti keele koondkorpuse uue meedia allkorpuse foorumite ja kommentaaride osast. Foorumite segakorpus sisaldab 5 miljonit tekstisõna 165 000 postitusena, mis on salvestatud Planet Foorumitest (endise nimega Zone foorumid). Tekstid on erinevatest aastatest ajavahemikus 2000–2008. (Foorumite segakorpus) Kommentaaride korpus on moodustatud Delfi kommentaaride põhjal. Neid on kogutud ajavahemikul 26.01.2004–18.03.2004. Korpuse maht on 2 161 098 tekstisõna (143 210 lauses). (Kommentaaride segakorpus) Foorumite ja kommentaaride keel, st asünkroonsete suhtluskeskkondade keel valiti analüüsimiseks peamiselt kahel põhjusel: 1) sünkroonseid interneti suhtluskeskkondi oli varem uuritud (Salla 2001), 2) sooviti leida võimalikult kirjakeelepärane suhtluskeskkond, et vaadata, kas internet suhtlusmeediumina mõjutab seal kasutatavat keelt.

Töö algusfaasis loeti nimetatud korpustest läbi umbes 15 000 tekstisõna ulatuses materjali ja koguti järgneva analüüsi tarbeks internetikeele morfoloogiat ja morfosüntaksit iseloomustavaid nähtusi. Tähelepanekuid täiendati *nd*-lõpulisi vorme otsides (sisaldasid kokku u. 25 000 reas, sh kahe korpuse ridade koguarv on 667 989).

Nii kujunes internetikeele eripäraste vormiliste ja sõnamoodustuslike nähtuste loend, mida siinse uurimuse tarvis põhjalikumalt analüüsima asuti.

Nähtusi iseloomustatakse töös markersõnade alusel, mille valikul on peamiselt lähtutud nende esinemissagedusest korpustes. Neid keelendeid kirjeldatakse statistiliselt ennekõike kirjakeele, võimaluse korral ka kõnekeele taustal. Markersõnade puhul esitatakse kirjakeele normingust kõrvalekalduvate vormide koguarv võrrelduna vastava sõna kirjakeeles normingupäraseks peetavate kasutusjuhtude hulgaga ning lisatakse mõlema vormi protsentuaalne suhe kasutusjuhtude koguarvusse. Korpustes esinevad korduvad laused on püütud küllaltki mahuka käsitsitöö tulemusel markersõnade esinemisjuhtude kokkuarvamisel kõrvale jätta. Lisaks pakutakse eri teemade juures näiteid/loendeid sõnadest, mis materjaliga töötades veel esile tulid, kuid mis markersõnade hulka ei mahtunud.

Töö koosneb sissejuhatusest, kuuest peatükist ja kokkuvõttest. Esimeses peatükis antakse lühike ülevaade internetist kui tänapäeval äärmiselt olulisest suhtluskeskkonnast ja iseloomustatakse selle keelt üldiselt. Seejuures tuginetakse peamiselt David Crystali ning Lorenzo Cantoni ja Stefano Tardini käsitlustele. Eesti internetisuhtluse üldisel iseloomustamisel lähtutakse ennekõike Anni Oja töödest.

Teine peatükk esitab loomuliku morfoloogia teoreetilised lähtekohad ja põhimõtted rõhuasetusega muutemorfoloogia loomulikkusprintsipiidel. Tuginetud on Wolfgang U. Wurzeli, Wolfgang U. Dressleri ja Laurie Baueri uurimustele.

Kolmandas peatükis tutvustatakse grammatisatsiooniteooria põhiseisukohti ja grammatisatsiooni-leksikalisatsiooni vahekordi Bernd Heine, Tania Kuteva, Christian Lehmanni, Paul J. Hopperi, Elizabeth Closs Traugotti, Ilse Wischeri jt käsitluste järgi.

Töö praktiline osa jaguneb kolme peatüki vahel. Neljas peatükk analüüsib internetikeelele omaseid morfoloogilisi nähtusi. Omapärased nähtused noomenimorfoloogias puudutavad osastava käände vormide moodustamist ja võrdlusastmete vorme. Vormivarieeruvusi esineb ka astmemuutustega seoses. Viimati nimetatud probleem on ühtlasi iseloomulik verbimorfoloogiale. Lisaks võib verbimorfoloogias täheldada *nud*-partitsiibi lühenemist *nd*-kujuliseks ja asjaolu, et eestäiendilist *nud*- ja *tud*-kesksõna on hakatud arvus ühildama. Nimetatud nähtusi analüüsitakse peatüki alapeatükkides.

Viies peatükk keskendub internetikeele morfosüntaktiliste nähtuste käsitlemisele. Markerfraaside ja -ühendite ning näitelausete toel püütakse iseloomustada internetikeeles väga levinud nähtust, mille kohaselt kaassõna- ja muud sagedasti koos esinevad fraasid kirjutatakse kokku, moodustades iseseisva tähendusega määrsõnu või suhtumist väljendavaid rõhumäärsõnu.

Kuues peatükk on pühendatud internetikeelt puudutavatele sõnamoodustuslikele küsimustele. Sigrid Salla (2002: 133; 1997) on jututubade keele kohta kirjutanud, et seda kujundavad peamiselt eriala- ja noortesläng, suur osatähtsus on nt arvutislangil ja vestlustel, mida teemal „Arvutid“ sageli peetakse. Foorumite ja kommentaaride korpuste põhjal vaadatakse, kas see väide leiab kinnitust ning missugused on sagedamini kasutatavad lühendamisviisid ja tuletusvõimalused.

Siinne uurimus annab võimaluse teha järeldusi asünkroonsetes keskkondades kasutatava eesti internetikeele vormilise eripära kohta ennekõike võrrelduna normikirjakeelega, mõnevõrra ka suulise keelega. Töö tulemustest võiks kasu olla ka kirjakeeles toimuvate protsesside prognoosimisel ning internetikeele kui allkeele erijoonte määratlemisel.

Töö autor tänab Kadri Muischnek'i ja Heiki-Jaan Kaalepit kaasamõtlemise, väärtuslike nõuannete ja materjalide eest.

1. Internetist, internetisuhtlusest ja -keelest

Internet on „arvuteid ja arvutisüsteeme hõlmav hajus andmesidevõrk; võimaldab kasutada veebi, teisaldada faile, vahetada sõnumeid (elektronkirju), korraldada videokonverentse, osta kaupu .. , teha arveldusi .. jm“ (VSL 2006: 447). Väiketähelisena on *internet* kasutusel kõigi arvutivõrkude koondnimetusena (VSL 2006: 447).

Internet¹ tekkis 1960-ndatel USA-s eksperimentaalvõrguna, kuid laienes kiiresti teistesse valdkondadesse ning leidis ka palju isiklikul otstarbel kasutajaid. Praeguseks on see maailma suurim arvutivõrgustik, millel oli 2000. aastaks üle 100 miljoni kasutaja (Crystal 2001: 3) ja 2004. aastaks oli neid umbes 934 miljonit (www.clickz.com/stats/web_worldwide, viidatud Cantoni, Tardini 2006: 30 järgi). Kuna pidevalt laiendatakse Internetist kättesaadavate teenuste hulka, on võrgu vahendusel teineteisega ühenduses pretsedenditu arv inimesi (Crystal 2001: 3).

David Crystal (2001: viii) arvates ongi oluline just Interneti sotsiaalne iseloom ja sellest lähtudes on keelel keskne roll. Kui pidada Internetti revolutsiooniks, on see tõenäoliselt ka lingvistiline revolutsioon.

Internet võimaldab peaaegu igasugust kommunikatsiooni: vahetada saab nii kirjalikke tekste kui ka suulist informatsiooni; suhelda saavad kaks inimest, üks inimene mitme teise inimesega, grupp inimesi mingi teise inimgrupiga; suhtlus võib toimuda kas reaalses või virtuaalses keskkonnas, et adressaat loeb edastatud hiljem; saata võib dokumente jne (Cantoni, Tardini 2006: 43).

Üleüldse on võrgusuhtlusel (*computer mediated communication*)² jooni, mis eristavad seda nii näost näkku suhtlusest kui ka kirjalikust suhtlusest, ja samal ajal

¹ Töös kasutatakse mõistet *Internet* nii suure- kui väiketähelisena. Osades, kus refereeritakse D. Crystali seisukohti, kasutatakse suurt algustähte, sest ta keskendub oma raamatus just Internetile suurima arvutivõrgu tähenduses (kuigi mõõnab, et teoses tehtavad järeldused kehtivad ka teiste võrkude puhul (vt Crystal 2001: 3), mujal kasutatakse kõiki arvutivõrke hõlmavat väiketähelist kuju *internet*.

² Inglise keeles on internetis kasutatava keele kohta pakutud erinevaid termineid: *Netspeak*, *Netlish*, *Weblish*, *Internet language*, *cyberspeak*, *electronic discourse*, *electronic language*, *interactive written discourse*, *computer-mediated communication* jm. Neil kõigil on pisut erinev tähendusvarjund. Nt Crystal kasutab mõistet *Netspeak*. (Crystal 2001: 17) Siinses töös kasutatakse mõistet *internetikeel* (lühendatult *netikeel*), mõisted *võrgusuhtlus* ja *võrgukommunikatsioon* on üle võetud Sigrid Salla (2002) artiklist ja on sünonüümsed *internetisuhtlusega*.

palju selliseid jooni, mis ühendavad seda kirjaliku ja suulise suhtlusega. (Cantoni, Tardini 2006: 51) *Kõne* ja *kiri*, mida inimesed senini on harjunud lahus hoidma, sulanduvad küberruumis üheks (Gurak 2001: 2), paljud ootused ja reeglid, mis inimestele suulise ja kirjaliku keelekasutusega seostuvad (nagu kõnesituatsiooni vahetus vs kirjutaja ja lugeja eraldatus ajas, kõnelemisega kaasnevad keelevälised vihjed (miimika, žestid jm) ja tagasiside kuulajalt vs keeleväliste vihjete ja lugeja vahetu tagasiside puudumine kirjas, kõne planeerimatus vs teksti redigeeritus jt), ei kehti enam, sest internetisuhtlus kasutab mõlemale suhtlusviisile iseloomulikke jooni (Crystal 2001: 5, 26–28).

Nõnda ongi arvamused selle kohta, kuidasi internet keelele üldiselt ja konkreetsetele üksikkeeltele mõjub, olnud üsna pessimistlikud. Peamiselt kardetakse, et internetikeel kaotab keelte mitmekesisuse (Crystal 2001: 1–2), sest see soodustab inglise keele globaalset levikut või piirkonniti domineerivate keelte (nt hispaania keel) laiemat kasutamist, kuid võimaldab üpris piiratud suhelda väikestes (sh ohustatud) keeltes (Danet, Herring 2007: 20–22). Veel on pööratud tähelepanu sellele, kuidas Internet muudab inimestevahelise suhtluse ebaviisakamaks, sest vahetatakse vaid väga lühikesi sõnumeid, mis korralikke viisakusvormeleid ei võimalda (Crystal 2001: 1, ülevaadet uuringute kohta, mis käsitlevad viisakuskokkulepete täitmist või eiramist võrgusuhtluses, vt nt Danet, Herring 2007: 15–16). Muret on tuntud ka traditsioonilise kirjutamise ja õigekirja seni kehtinud põhimõtete pärast, mida Interneti-keeles sageli eiratakse (Crystal 2001: 2). Uuringud näitavad seesuguseid tendentse lisaks inglise keelele ka teiste keelte, nt kreeka keele puhul (Tseliga 2007: 116–141; Koutsogiannis, Mitsikopoulou 2007: 142–160). Eesti keele kohta vt Salla 2002, Oja 2006.

David Crystal peab uue suhtlusvahendi tulekuga kaasnevat hirmu normaalseks ning toob näiteid selle kohta, kuidas kõikvõimalikud hirmud, eriti just keeleküsimumstega seoses, käisid kaasas ka telegraafi, telefoni ja televisiooni esilekerkimisega. Tema Interneti-keeles ees kartust ei tunne ja ei näe Interneti-keeles mitte keelte surma, vaid pigem vastupidi. Crystal arvates annab netikeel võimaluse iga üksikut keelt ulatuslikult rikastada, kuna ta usub, et ka teised keeled lisaks inglise keelele arenevad arvutikeskkonnas inglise keelega sarnasel moel. Kuigi Internetis kasutatav keel on tohutult mitmekesine ja loominguline, pole Crystal oma uurimuste põhjal märganud, et see asendaks eksisteerivaid keelevariante või ohustaks neid

mingil moel. Pigem laiendab uute, mitteametlike, isegi naljakate keelevormide tulek meie tundlikkust keelekontrastide suhtes ning aitab ametlikku keelt ja kõikvõimalikke mitteametlikke keelekasutusjuhte näha hoopis uues valguses. Seega võiks Interneti-keeles näha võimalust, mis avardab meie suhtluspiire. (Crystal 2001: 2; 241–242)

Samas möönab Crystal, et elektrooniline meedium mõjutab ulatuslikult ja kaalukalt nii keelt üldiselt kui ka konkreetseid üksikkeeli, sest võimaldab inimestel suhelda viisil, mis on põhimõtteliselt erinev teistes semiootilistes situatsioonides kasutatavatest viisidest. Seetõttu peabki Crystal oluliseks analüüsida, kas keel, mida kasutatakse internetis, on praeguse tavakeelekasutusega võrreldes revolutsiooniline või mitte, samuti uurida seda, kas internetikeel on homogeenne, koosneb erinevatest dialektidest või peegeldab mingit hulka trende ja individuaalseid kasutusjuhte, mis ei allugi klassifitseerimisele. (Crystal 2001: 5–6)

Interneti-keelet lähemaks analüüsimiseks määratleb Crystal esmalt situatsioonid, milles seda kasutatakse. Ta eristab Internetis viit suhtlussituatsiooni:

- (1) elektroonilist kirjavahetust;
- (2) jututubasid, mis jagunevad omakorda
 - sünkroonseteks suhtluskeskkondadeks ja
 - asünkroonseteks suhtluskeskkondadeks;
- (3) virtuaalmaailmu ja
- (4) ülemaailmset veebi (www). (Crystal 2001: 9–14)

Anni Oja (2010: 18) käsitluse kohaselt on internetisuhtlusel samuti viis üldist tüüpi: üldmeedia (nt internetiajakirjandus, interaktiivsed uudistesaidid jm), personaalmeedia (blogid, interneti postitatavad lühiteated, avalikud fotokogud), otsesuhtlus (MSN, Skype), grupisuhtlus (foorumid, teemaportaalid, ettevõttesisene suhtlus) ja veebipõhised suhtlusvõrgustikud (Facebook, Orkut), kuid piirid nende vahel on mõnikord üsna hägused. Sama möönab Crystal (2001: 14) ka oma oma situatsioonide ja nende piiride kohta.

Kahe tüpiseeringu koostamise ajavahe on interneti arengukiirust arvestades tohutu. Anni Oja jaotus sisaldab suhtlusvõimalusi, millest vähemalt osa nimetab oma raamatus ka Crystal. Hea tulevikuvisionäärina mõtiskleb ta selle üle, milliseks Interneti-suhtlus edaspidi kujuneda võib ja esitab potentsiaalseid arenguvõimalusi ja

rakendusi (vt Crystal 2001: 14, 224–237), millest mitmed on tänaseks realiseerunud ja kajastuvad ka Oja tüüpides.

Cantoni ja Tardini (2006: 44–45) nimetavad võrgusuhtluse liigitusalusena veel sidekanali läbilaskevõimet, kanali anonüümsuse määra ja ajafaktorit. Viimast silmas pidades jagavad nemadki võrgukommunikatsiooni meediumid sünkroonset või asünkroonset suhtlust võimaldavateks (vrd Crystali jaotusega eespool). Esimeste puhul võtavad kõik vestluskaaslased ühel ja samal ajal diskussioonist osa, nagu näost näkku suhtluse puhul, asünkroonse suhtluse korral toimub suhtlemine ajalise viivitusega nagu kirjalikus suhtluses. Viimasega ühendab võrgusuhtlust veel üks oluline tunnus – püsivus. Nagu säilib tekst paberil, jääb ka igast arvutis peetud vestlusest maha füüsiline jälg (tekst kaasvestleja kuvarile, logifail arvuti serverisse). Et vestlusi säilitatakse, saab diskussiooniga liituda suvalisel ajahetkel ning lisandujal on võimalik tutvuda nii varasemate postitustega kui ka omalt poolt vestlusele midagi lisada (Crystal 2001: 11).

Anni Oja (2010: 12–14) kasutab osaliselt kattuvaid märksõnu, rääkides netikeelt mõjutavatest teguritest. Et sünkroonse suhtluse puhul on kõige tähtsam kiirus, jääb keelekasutuse korrektsus sellises olukorras tagaplaanile. Asünkroonne situatsioon aga võimaldab oma teksti planeerida ja seetõttu on see traditsioonilise kirjakeelega sarnasem. Ka suhtluskanali anonüümsuse määr ja avalik suhtlus vastandatuna privaatsel suhtlusele määravad selle, millises vormis oma mõtteid avaldatakse, kui intiimseid teemasid käsitletakse ja kas kasutatakse sõimu-ropendamist või kultuurset keelt. Tähtsad on veel vestluses kasutatav tehnika, internetiühenduse kiirus ja konkreetne suhtluskeskkond (nt on raske suhelda vene keeles, kui kasutada on vaid ladina tähestikku pakkuv klaviatuur, aeglane ühendus võib põhjustada vestlustes auke ning kui keskkond kõnesessioone ei võimalda, siis kaasvestleja häält kuulata ei saa) ning suhtlejate sotsiaalne taust, üldine suhtlusvõimekus ja rollid suhtluses (moderaator saab postitusi tsenseerida või edastamata jätta, tavakasutaja ei saa).

Siinse töö seisukohalt ongi huvipakkuv just asünkroonsete suhtluskeskkondade eripära, sest töö materjal on kogutud foorumitest ja kommentaariumidest, mis esindavad neid keskkondi.

Foorumid (nimetatud ka uudisrühmadeks ja (elektroonilisteks) teadetetahvliteks) on veebikeskkonnad, mille eesmärk on anda osalejatele võimalus mingil kindlal

teemal mõtteid vahetada ja omavahel infot jagada. Osalejad saavad sinna kirju saata, neid lugeda või neile vastata, samuti ise uusi teemasid algatada. Kogu foorumi sisu loovadki selle kasutajad. Enamasti on foorumitel mingi üldteema, mis jaguneb omakorda alateemadeks, nende kasutajaskonna moodustavad aga inimesed, keda see valdkond huvitab. (Oja 2006: 264; foorumite segakorpus) Osalejad eelistavad üldjuhul jääda anonüümseks, mistõttu kasutavad varjunime või eesnime (Laar 2007: 11).

Foorum võib olla piiratud juurdepääsuga või avalik, kuid postituste lisamiseks on üldjuhul vajalik registreeruda. Vestlusi kontrollivad moderaatorid. Lisaks võivad foorumil olla autoriteedid, keda peetakse valdkonna eksperdiks. (Oja 2006: 264)

Elektronpostiloendist erinevad foorumid selle poolest, et sõnumid ei jõua otse iga liikme postkasti, vaid infot tuleb ise otsida – minna vastavale leheküljele ja sealseid postitusi lugeda (Foorumite segakorpus).

Kommentaariumid on enamasti osa teemaveebist, kus lugejad saavad tekstile oma arvamuse lisada (Oja 265). Lisaks arvamuse avaldamisele saab kommentaaridega anda tagasisidet teksti autorile või edastada kõnesoleva teema kohta mingit infot (Kommentaariumide segakorpus). Suhtlus on enamasti anonüümne, mistõttu ka mõtteavaldused on vabamad. Arvamuste lahknemise korral on osalejate vahel tavalised sõnasõjad, mille käigus igäüks püüab oma arvamust põhjendada. Suurem võimalus toetajaid leida on autoriteetidel, kes ka kommentaariumides sageli olemas on. (Oja 2006: 265)

Nii foorumeid kui ka kommentaariume iseloomustab asjaolu, et sealne suhtlus ei kulge lineaarselt ja teemade alguse määramine võib osutuda äärmiselt keerukaks. Lineaarsus ühe teema piires on mõnevõrra suurem, sest postitusi kuvatakse nende saabumise järjekorras, kuid see ei pruugi tähendada loogilist järjekorda vestluse sisulises kulus, sest postituse kirjutaja ei saa iial olla kindel, et keegi talle vastab või tema öeldule kuidagi reageerib. Samuti ei pruugi vastuste saatjad tähele panna vastuseid-reaktsioone, mis esialgsele postitajale vahepeal on saadetud, ja jäävad nii vastamisega hiljaks, või pole vestluse algataja selleks ajaks enam võrguski jne. (Crystal 2001: 136) Et teemasid on palju ja huvilised liituvad vestlusega suvalisel ajahetkel, tuleb tihti ette korduvaid teemasid ja küsimusi või selliseid, mida „vanad olijad“ asjassepuutuvaks ei pea. Neile reageeritakse sageli üsna negatiivselt (vastused

stiilis „Kas oli tõesti vaja seda vana teemat jälle üles kaevata?“ või „*Off-topic!*“). Seega on sujuva vestluse kulgemiseks äärmiselt oluline sõnastada postitusele selge ja ühemõtteline pealkiri, mis tagab selle, et sõnum jõuab õigesse jutulõnga (*thread*'i) (Crystal 2001: 140).

Tähtsat rolli selles, kas postitatud sõnumit loetakse või ei, mängib selle saatja. Saatja on sageli palju olulisem kui postituse sisu. Sagedased postitajad tunnevad üksteist ja tavaline on oma postitust alustada viitega, mis näitab, et teine osapool tunti ära (Crystal 2001: 140): allikaviide: Teepakike sodib - Planet Foorumid, Lemontree Ou , **teepakike** . . tee portreesid kah (Foorumite korpus). Oma vastust võidakse alustada ka viitega (tsitaat või refereering) postitusele, millele vastatakse: allikaviide: *.com regamine - Planet Foorumid, feelgood Registreerin domeeni ära , siis on mul võimalik ligi pääseda lehele , kust on võimalik muuta DNS serverite nimesid ning võib-olla ka suunavaid alamdomeene tekitada ? (varasem postitus) allikaviide: *.com regamine - Planet Foorumid, UkuS Registreerin domeeni ära , siis on mul võimalik ligi pääseda lehele , kust on võimalik muuta DNS serverite nimesid ning võib-olla ka suunavaid alamdomeene tekitada ? Hmm . . Nimeserverite aadresse saad sa jah muuta (peadki muutma , muidu pole ju domeeni omamisest kasu) . (vastus)

Postitused on enamasti lühikesed (on ka erandeid) ja tekitavad seetõttu dünaamilise, suulist suhtlust meenutava olukorra. Suhtlusega seob asünkroonset vestlust ka asjaolu, et teadmata on, mis suunas teema kulgeb, kuna iga uus postitaja saab tegelikult algatada järgmise teema või anda varasemale vestlusele uue vaatenurga. Samas tuleb, nagu varem mainitud, püsida ikkagi teemas ja saata asjakohaseid kommentaare, et mitte tekitada kaasvestlejates pahameelt või sundida moderaatorit sekkuma. (Crystal 2001: 144–146)

Veel seob asünkroonseid vestlusi näost näkku suhtlusega see, et osalejad kohandavad oma keelt teiste kasutajate keelepruugiga. Hoolimata vestlejate erinevast taustast ja harjumusest kasutada erisugust keelt, arenevad nende postitused ajas nii, et jagavad mingil hetkel teiste kasutajatega ühiseid keelelisi jooni (mis on võrreldavad aktsendi või murdetunnustega). Osajead hakkavad kasutama teatud tüüpi grammatilisi konstruktsioone, slängi, erikeelt või lühendeid. Äärmiselt sagedad on retoorilised või jätkuga küsimused, mida kasutatakse selleks, et näidata oma suhtumist või eriliselt rõhutada seda, mida just öeldi. Tavaliselt on seesugune keeleline „kohanemine“ küll lühiaegne. (Crystal 2001: 147–148)

Seega on asünkroonsete sõnumite keel huvitav segu sellistest žanritest nagu mitteametlik kirjavahetus ja essee ning suuline monoloog ja dialoog, samal ajal ei sisalda see mõningaid vestluse põhitunnuseid (nagu vooruvahetused, ühe kõneleja väga pikad kõnevoorud, loogilised naaberpaarid (nt etteheide → vabandus vms)). (Crystal 2001: 148)

Eespool täheldatu kehtib siinse töö autori tähelepanekute põhjal üldjoontes ka nende korpusete kohta, mida selle töö materjali kogumiseks kasutati. Sellel foonil asutakse välja selgitama asünkroonsete suhtluskeskkondade kui internetikeele omaette allregistri eripäraseid morfoloogilisi, morfosüntaktilisi ja sõnamoodustuslikke jooni.

Lõpetuseks üks tüüpilise jutulõnga näide (pärit foorumite segakorpusest):

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, troskal Mingi hetk hakkasin mõtlema , et kui Android hakkab ka N95 supportima , siis saadan Symbiani pikalt .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, troskal Samas pole ma sellesse mõttesse väga süvenenud .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, troskal Samas pidi Symbian ka open source'ks minema , et Androidiga konkureerida ...

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, troskal Ma olen ka seda videot näinud , aga see peaks olema lekinud versioon Androidist , mitteametlikult siis .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, troskal Kui ametlik support kinnitatakse , siis võin hakata mõtlema , sest tühja riskima ei hakka .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, troskal Aga kui hetkel jookseb teistel ila CS4 peale , siis minul jookseb pigem Androidi peale .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra Oled sa Androidiga juba kokku puutunud ?

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra Ei ?

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra Siis käi persse .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra Ööööö ...

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra Android ongi opsüsteem .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra See lihtsalt paigaldati T-Mobile telefoni .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra Räägima ikka Androidist , mitte sellest telefonist , kuhu ta hetkel paigaldatud on .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra iPhone on teiste telefonidega piisavald võrreldud .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra Siin käib pigem Apple closed source opsüsteemi ja Goolge open source opsüsteemi võrdlus , kui sa nii väga tahad iPhonea võrrelda .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, Z1rra Pealegi võrreldi juba teised omadused ära .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Omast käest ja progeja poolt ütlen veel , et Androidi peale on appi tunduvalt kergem appi teha kui iPhone peale .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Aga see tavatarbijat väga ei huvita , kui aus olla .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Ja kuna asi on avatud sortsuga , siis tähendab see seda , et üsna varsti võib mitmeid projekte näha , mille eesmärk on a'la let's make Android sexier/better/faster .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Ühesõnaga , tulevik on tugev .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Olgugi , et esimene beebi mäkipääd ei eruta ega peagi erutama .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Ning mis puutub välimusse , siis hetkel paratamatult tuleb seda teha , sest "kestade" osas valikut väga pole .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Küll on vaid aja küsimus , mil keegi tarkpea paigaldab Androidi iFöönile .

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Miks ?

allikaviide: Android aka Google Phone - Planet Foorumid, vulgaarne Because he can ! ! !

Näide algab kasutaja nimega Troskal mõttemõlgutustega teemal Android vs Symbian ehk siis kumb mobiiltelefonidele mõeldud operatsioonisüsteem parem on (teema on seega tehniline). Postitused on lühikesed ja sisaldavad tsitaatsõnu (*open source*'iks, *support*), tsitaatsõnast tuletatud mugandeid (*supportima*), kõnekeelsusi (*saadan pikalt, ila jookseb Androidi/CS4 peale*), lühendeid (*N95, CS4*). Mingil hetkel liitub tema arutlusega Z1rra, kes küsibTroskali käest selle kohta, mida too Androidist teab, kuid vastust ei oota, vaid lisab jätkuküsimuse (*Ei?*), mis on retooriline, sest tegelikult arvab Z1rra, et eelkõneleja teemat ikka õigupoolest ei valda. Sellele viitavad nii tema ropud reaktsioonid (*Siis käi persse ja ööööö...*) ning neile järgnev pikem selgitus, kuidas asjad tegelikult on. Postitused on jällegi lühikesed, suulise suhtlusega sarnased, teemakohased. Vastuse kirjutaja kasutab eelmise postitajaga sarnast keelt (erialaslängi ja -termineid, sh tsitaatsõnu (*closed source* opsüsteem, *open source* opsüsteem, iPhone'iga jmt). Kolmas osaleja (vulgaarne) liitub vahendamaks oma kogemusi. Temagi keel väljendab kuulumist samasse huvigruppi (ta on *progeja*, kes

on kõnealustest programmidest kuulnud ja oskab neile isegi *appi* (*pro up'i*) teha. Kasutaja Vulgaarne tekstis on palju tsitaatsõnu (isegi tsitaatühendeid ja -lauseid), nt *alla*, *Because he can!* jt ning huvitavaid sõnamoodustusjuhte, nagu *mäkifääge* või (avatud) *sortsuga*.

2. Morfoloogiamuutuste seletamise võimalusi: loomuliku morfoloogia teooria

Loomuliku morfoloogia teooria (*natural morphology*) tekkis 1970. aastate lõpus Saksamaal ja Austrias ning seostub peamiselt Wolfgang Ullrich Dressleri, Willi Mayerthaleri, Wolfgang Ullrich Wurzeli ja Oswald Panagli käsitletustega. Teooria võttis eeskujuna sama kümnendi algul populaarsust kogunud loomuliku fonoloogia teooriast, mille arendas välja David Stampe ning mida kohandas morfoloogia uurimiseks Roman Jakobson. (Carstairs-McCarthy 1992: 215; Dressler jt 1987: 3) Nüüdseks on loomuliku morfoloogia teooria leidnud teisigi populariseerijaid, nende seas Laurie Bauer ja Andrew Carstairs-McCarthy.

Loomuliku morfoloogia teooria püüab leida põhjendusi üldistele morfoloogia muutmismallidele, mitte luua kirjeldusi, mis sobivad vaid ühe konkreetse keele morfoloogia jaoks (Bauer 2003: 253). Selle keskmes on keelesüsteemid ja komponendid, mis osalevad muutustes või tekivad nende tagajärjel ning keelemuutuste selgitamiseks püütakse välja töötada sellist mudelit, millele vastaks võimalikult palju morfoloogianähtusi (Carstairs-McCarthy 1992: 217).

Loomuliku morfoloogia teoorias tähistab *loomulikkus* seda, mis pole markeeritud, seega on *loomulikkus markeerituse* vastandmõiste. Morfoloogiline nähtus on loomulik, kui see:

- on levinud paljudes maailma keeltes;
- ei allu kergesti keelemuutustele;
- tekib keelemuutuste (eriti analoogiamuutuse) tagajärjel suhteliselt sageli;
- ilmneb lastekeeles varakult (enne markeeritud nähtuse omandamist);
- on suhteliselt puutumata kõnehäiretest, nt afaasiast;
- on mõjutamata kõne- ja keelevigadest;
- säilib pidžiniseerumisel ja ilmneb varakult kreoolistumisel;
- on sage ja laialt levinud üksikkeeles. (Bauer 2003: 254)

Dressleri (2005: 461) sõnul on *loomulikkus* suhet väljendav, astmeline nähtus: nähtus X on kas rohkem või vähem loomulik kui Y, nt on inglise keele praegune mitmuse vorm *cow-s* ainuse vormist *cow* loomulikum kui eelmised vormid

cynelkin(e). Muutust vähem loomulikust loomulikuma morfoloogilise nähtuse suunas võib seega nimetada loomulikuks/eelistatud/markeerimata morfoloogiliseks muutuseks. Kui keelemuutus ei toimu keelte või dialektide segunemise, laenamise, standardiseerimise vms tagajärjel, vaid on loomulik, toimub see alati loomulikkuse (vähema markeerituse) suunas (Wurzel 1989: 13).

2.1. Keelelist loomulikkust mõjutavad keelevälised põhjused

Loomuliku morfoloogia teoorias eristatakse universaalset ja keelesisest loomulikkust, lisaks neile räägitakse ka keelevälistest teguritest, mis keelekasutajat suhtlemisel ja vormide valikul mõjutavad. Keelelise loomulikkuse keelevälised põhjused kas takistavad või soodustavad (*conceivable properties of linguistic structure*) keelendi struktuuri mõistmist. Selles kontekstis tähendab „rohkem või vähem loomulik“ seda, mis on „lihtsam või raskem inimese ajule“. (Dressler jt 1987: 11)

Keelevälised põhjused jagunevad kaheks:

- 1) neurobioloogilised mõjurid, sh psühholoogilised piirangud, mis määravad taju ja vastuvõtuprotsesside ulatuse, mälu piirid, info talletamise ja taastamise võimalused ajus ning selektiivse tähelepanu võime rääkimise vm tegevuse ajal;
- 2) sotsiokommunikatiivsed, sh sotsiaalpsühholoogilised tegurid, mis on seotud keele kommunikatiivse funktsiooniga. Sotsiaalsed tegurid on keeles määravad, nt peab kõneleja arvestama kuulaja vastuvõtjarolli, mistõttu ta on sunnitud otsima kompromissi selle vahel, kuidas muuta kõne tajumine kuulajale ja sõnade produtseerimine endale võimalikult lihtsaks. Tema kalkulatsioonid olenevad kõnesituatsioonist, kõneleja ja kuulaja sotsiaalsetest rollidest ning sellest, mida kõneleja arvab kuulajat kuulda tahtvat. (Dressler jt. 1987: 11–12)

Seega võib öelda, et keelevälised faktorid ei määra üheselt keelelist struktuuri, kuid piiravad keeleliste, sh morfoloogiliste tehnikate valikut, mida keeles kasutada saab, kuna kitsendavad universaalse keelevõime võimalusi ja on universaalsete keeleliste eelistuste aluseks (Dressler jt 1987: 12).

2.2. Loomuliku morfoloogia universaalsed põhiprintsiibid

Nagu eespool mainitud, eristatakse loomuliku morfoloogia teoorias universaalset loomulikkust ja keelesisest loomulikkust. Mõlemat iseloomustatakse teatavate parameetrite abil ning alljärgnevalt tuuakse välja universaalse loomulikkuse kriteeriumid (kehtivad kõigi keelte puhul), mida loomulik morfoloogia põhjendab üldistele semiootilistele ja kognitiivsetele printsiipidele tuginedes.

2.2.1. Konstruksiooniline ikoonilisus ehk diagrammilisus

Ikoonid on kõige loomulikumat märgid, sest nad väljendavad sarnasust tähistaja ja tähistatava vahel (Dressler jt 1987: 17). Selleks, et morfoloogiline protsess oleks maksimaalselt loomulik, peab selle väljund olema konstruksiooniliselt ikooniline. Tegelikult tähendab see seda, et sõna muutmiseks lisatakse sellele muutelõppe, mitte ei kasutata konversiooni või subtraktsiooni, sest konstruksiooniline ikoonilisus on suurem, kui vormi pikenemine peegeldab ühtlasi ka sõna muutumist semantiliselt keerukamaks. Seega, mida keerulisem on mõiste sisu, seda keerukam peab olema ka selle vorm. (Bauer 2001: 58–59; 2003: 255)

Eelnevat arvesse võttes saab nt inglise keele mitmuse vormide moodustamist klassifitseerida järgmiselt: vorm *oaf-s* on diagrammiline ehk kõige ikoonilisem, sest mitmuse tunnuse lisamisega kaasneb morfosemantilise mitmuse tunnuse lisandumine. Vokaalivahelduse abil moodustatud mitmusevorm *feet* sõnast *foot* on vähem läbipaistev, sest väljendab tähistatava ja tähistaja vahel vaid osalist sarnasust ja on seetõttu vähem ikooniline. *Loav-es* (ains. nim. *loaf*) jääb ikoonilisuse skaalal kahe eelmise näite vahepeale. *Sheep* (ainsuses sama vorm mis mitmuseski) on mitteikooniline. Näite subtraktsiooni (kontraikoonilisuse) kohta saab tuua saksa keele frangi murdest, kus mitmusevorm *hon* 'koer' on lühem kui ainsusevorm *hond*. (Dressler 2005: 463; Dressler jt 1987: 17).

Eesti keele *pesa*-tüübi omastava ja osastava käände vormid on mitteikoonilised, sest nende väljendamiseks kasutatakse nimetava käändega kokkulangevat vormi. Nii, püüeldes suurema konstruksioonilise ikoonilisuse suunas, on keelekasutajad hakanud selles tüübis osastavat käänat markerima (vormid *tädit*, *samat*, *vanat* jt).

2.2.2. Ühtsus

Kui kaks vormi on võrdselt ikoonilised, siis on loomulikum see, mis on ühtsem. Ühtsuse põhimõtte kohaselt on vorm kodeeritud maksimaalselt ühtselt siis, kui ühele tähistatavale vastab ainult üks tähistaja. Nõnda on kõige loomulikumad sellised grammatilised kategooriad, mida väljendatakse alati sama formatiivi abil, nt rakendatakse inglise keeles kestva aja väljendamiseks alati formatiivi *-ing* ning lastekeeles on märgatud tendentsi, et lapsed püüavad verbide muutmisel suurendada pööramispõhimõtete ühtsust, kasutades reeglipäraste minevikuvormide tunnust *-ed* ka ebareeglipäraste minevikuvormide moodustamiseks (vormid, nagu *comed*, *bringed* jne). Nii suureneb ühtlasi ka vormide konstruktsiooniline ikoonilisus, sest sufiksile lisamine on konstruktsiooniliselt läbipaistvam kui vormi muutmine vokaalivaheldust kasutades. (Carstairs-McCarthy 1992: 219)

2.2.3. Läbipaistvus

Läbipaistvus on ühtsuse vastandnähtus. Selle kohaselt vastab ühele tähistajale üks tähistatav, st ühele vormile vastab üks tähendus. (Carstairs-McCarthy 1992: 219) Kui ühel vormil on palju tähendusi (nt homonüümia või polüseemia puhul), on koos läbipaistvusega vähenenud ka loomulikkus (Bauer 2001: 52). Nii on inglise keele superlatiivi tunnus *-est* maksimaalselt läbipaistev, kuna ühtegi teist tähendust peale ülivõrde selle abil ei väljendata, samas komparatiivi tunnus *-er* ei ole läbipaistev, sest keskvõrde moodustamiseks kasutatakse peale selle veel teisi võimalusi, lisaks väljendab see ka tegijat (*writer*) ning vahendit (*cooker*) (Carstairs-McCarthy 1992: 219).

Dressleri (1987: 111) jaoks on läbipaistvus skalaarne nähtus. Kõige vähem rikuvad vormi ja tähenduse vahelist läbipaistvust foneemivariandid, enim aga supletiivsed vormid (viidatud Baueri 2001: 52 järgi). Ajalugu on näidanud, et läbipaistmatud vormid on vähem stabiilsed kui läbipaistvad ning neid asendatakse sagedamini (nt ebaregulaarsed tegusõnad on nii inglise kui ka saksa keeles järk-järgult asendunud reeglipärastega), välja arvatud juhul, kui vormi sage esinemus toetab selle meelespidamist ja aitab seda säilitada. (Dressler 2005b: 464)

Dressler ei erista ühtsust ja läbipaistvust, nagu eespool kirjeldatud (st Mayerthaleri tõlgenduses), vaid liidab kaks nähtust kokku mõistesse *(bi)uniqueness* 'üks ühele vastavus', mis tähendab muutumatust tähistatava (A) ja tähistaja (a) vahelises suhtes. See kriteerium kehtib, kui mingil vormil on alati sama tähendus, ent ka vastupidisel juhul: kui ühte tähendust väljendatakse kogu aeg sama vormiga. Morfoloogias tähendab see kas allomorfide esinemist, nt et agenti väljendatakse inglise keeles mitteläbipaistvalt, kasutades nii *er-* kui ka *ist-*formatiivi (sh *-ist* ise on läbipaistev, sest ei väljenda teisi tähendusi peale agendi), või polüseemiat (prefiks *ex-* väljendab tähendusi 'endine' ja 'välja'). (Dressler 1987: 111; 2005b: 466)

Läbipaistvus on suurim aglutineerivates keeltes, sest seal on vormi ja tähenduse vahel üldjuhul üks ühele vastavus. Fusiivsetes keeltes on tavaline see, et sõnavormid püütakse hoida võimalikult lühikesed (ökonoomiaprinsiip), mistõttu läbipaistvus selle võrra väheneb. (Bauer 2003: 257) Eelmise näite põhjal tulevad esile konfliktid, mis loomuliku morfoloogia printsiipide vahel mõnikord tekivad. Fusiivsete keelte lühidusetaotlus, mis tuleneb keelesisesest loomulikkusest, satub vastuollu läbipaistvuse nõudega, sest seda täites tekiksid keelde väga pikad sõnavormid. Et keelesisesel loomulikkusel on universaalsega võrreldes eesõigus, eelistatakse konflikti korral keelest või keeletüübist tulenevaid loomulikkuse kriteeriume (Wurzel 1987: 70).

Vastuollu võivad sattuda ka keele eri tasandite loomulikkuspõhimõtted, sest keeletasandid on suhteliselt autonoomsed ning seal kehtivad omad printsiibid. See, mis on ühe tasandi parameetrite järgi täiesti loomulik, võib olla ebaloomulik teise tasandi loomulikkuskriteeriume arvestades. Kõige sagedasemad on konfliktid fonoloogia ja morfoloogia vahel. Näiteks toimus germaani keeltes fonoloogiliste nõrgenemisprotsesside käigus häälduslikel põhjustel lõpukadu sõnades, mille rõhk asetses esisilbil. See tõi kaasa suuri muutusi morfoloogiliste kategooriate eristumises, kuna kategooriseerimise aluseks olid muutetunnused. (Dressler jt 1987: 8)

Et keel sisaldab olemuslikult vastuolusid, ei saa see alati valida protseduuri, mis oleks parim iga tasandi loomulikkusskaala järgi, vaid moodustub erinevate loomulikkusskaalade põhjal tehtud spetsiifilistest valikutest. (Dressler jt 1987: 11)

2.3. Keelesisesed loomulikkusprintsüübid

Lisaks universaalsetele põhjustele on loomulikkusel ka keelespetsiifilised kriteeriumid. Keelesisest loomulikkust (peamiselt seoses muitemorfoloogiaga) on kõige põhjalikumalt uurinud W. Wurzel (Carstairs-McCarthy 1992: 228).

Wurzeli järgi (1987: 61–62) eelistavad keelekasutajad neid morfoloogilisi nähtusi (nt muutkondi, paradigmasid, vorme, kategooriaalseid tunnuseid), mis on nende jaoks intuiitiivselt „normaalsemad“ kui teised. Needsamad morfoloogilised nähtused on tihtipeale olnud ka keele ajaloo suhteliselt püsivad ning toimunud ajalooliste muutuste mudeleina; need õpitakse keele omandamisel varakult selgeks, nad määravad keelevääratuste suuna ega allu kuigivõrd patoloogilistele keelehäiretele. Seega toetub mingi keele kõneleja ühe või teise nähtuse „normaalsuse“ üle otsustamisel oma keelelisele kogemusele, st selle konkreetse keele spetsiifikast tulenevatele struktuuriomadustele. Tema jaoks on „normaalsed“ need jooned, mis selles keeles domineerivad ja mis määravad keele struktuuritüübi. Keeliti domineerivad väga erinevad aspektid, mistõttu saksa keele kõneleja peab „normaalseks“ üht, türgi keele kõneleja teist, araabia keele kõneleja aga mingit kolmandat nähtust.

Keelesisesed loomulikkuskriteeriumid on keelesüsteemile vastavus, morfoloogiliste klasside (muutkondade) stabiilsus ja produktiivsus.

2.3.1. Keelesüsteemile vastavus

Iga keele muutesüsteemil on oma eripäraseid struktuuralsed jooned, mis iseloomustavad keele struktuuritüüpi ja eristavad seda teiste keelte muutesüsteemidest. Türgi keeles on sõnamuutmissüsteem täiesti ühtne, kuid enamikus keeltes ei kehti keele struktuuri iseloomustavad eripäraseid jooned terve muutesüsteemi ulatuses ühtsetena, nt on paljudes keeltes käänamise ja pööramise jaoks erinev muutetunnuste ja -lõppude süsteem. Seetõttu on mõistlik määrata muutesüsteemi struktuuriomadused üksikute muutkondade muutesüsteemide kaudu. (Wurzel 1987: 62–64)

Kui sõnaklasside muutesüsteemid ei ole ühtse struktuuriga, tuleb võistlevate variantide puhul esile nende erinev staatus. Tavaliselt on üks tüüp, mis selgelt teis(t)e

üle domineerib, nt uusülemsaksa keeles on sõna algvormi muutmine palju tavalisem kui tüve muutmine. (Wurzel 1987: 64)

Hindamaks ühe või teise nähtuse vastavust keelesüsteemile, võtab Wurzel kasutusele *süsteemi määravate struktuuriomaduste* mõiste. Nende all mõtleb ta struktuurijooni, mis alati või enamikul juhtudel mingi keele sõnaklassi muutmissesteemis esinevad ja mis keeliti erinevad. See, mil määral üks või teine paradigma, muutevorm, kategooria morfoloogiline tunnus või muutmisreegel süsteemile vastab, sõltub tema vastavusest süsteemi määravatele struktuurijoontele. Viimastest sõltub ühtlasi see, mis on keele muutemorfoloogia seisukohalt „normaalne“. Nii annavad süsteemi määravad struktuuriomadused ühtse muutesüsteemiga keeltes ette normi ja suunavad teistes keeltes keelekasutaja eelistusi. (Wurzel 1987: 64–65; 68)

Süsteemi määravatel struktuuriomadustel on ka süsteemi stabiliseeriv mõju. Muutesüsteemid, mis ei ole oma muutmispõhimõtetes ühtsed, püüdleval ühtsuse ja süsteemsuse poole ning kaotavad järk-järgult morfoloogilisi nähtusi, mis süsteemile ei vasta. Seega sõltub süsteemi määravatest struktuuriomadustest ka muuttüüpide arengusuund. Morfoloogilised muutused toimuvad süsteemi määravate struktuuriomaduste ette antud raamides või nende esilekutsutuna, kuid nimetatud struktuurijooned ise on muutustele vastupidavad. (Wurzel 1987: 65–68)

Ometi erinevad süsteemi määravad struktuuriomadused keeliti ja ka ühe keele erinevatel arenguperioodidel. Nende diakroonilise muutumise põhjuseks on enamasti fonoloogilised muutused. Seega võib keelemuutuste kohta väita, et morfoloogia ei muutu iseenesest, vaid reageerib muutustele. See selgitab ka asjaolu, miks vaid üksikutel muutesüsteemidel on 'ideaali'-lähedane morfoloogia. (Wurzel 1987: 68–69)

2.3.2. Muuttüüpide stabiilsus

Sõna defineeritakse selle fonoloogilise struktuuri ja semantiliste omaduste kaudu, morfoloogilised markerid (tunnused ja muutelõpud) on midagi, mis sõnaga lihtsalt kaasas käivad, et seda oleks võimalik lauses kasutada, ja need tuleb sõna tähendusele ja hääldusele lisaks ära õppida. Morfoloogilised markerid sõltuvad sõnade morfoloogiavälistest omadustest, nt fonoloogilistest (tüvevokaal) ja/või semantilis-süntaktilistest (sõna sugu, modaalsus jm) omadustest. Viimaste põhjal saab sõna

võimaliku muutmisviisi kohta järeldusi teha. Kui sõna morfoloogiavälised tunnused seda kindla morfoloogilise klassiga ei seo, võib teatud morfoloogiliste tunnuste põhjal samuti implikatiivseid järeldusi teha, nt kui saksa keele nimisõnast moodustatakse mitmus formatiivi *-er* abil, siis tuleb mitmusevormis ühtlasi kasutada ka umlauti. (Wurzel 1987: 76–77)

Implikatiivsed seosed aitavad muuteparadigmasid koos hoida ja määravad paradigmade struktuuri, lisaks hoiavad nad loomulike keelte muutemorfoloogia õpitava ning kasutatavana, seda isegi siis, kui morfoloogilisi klasse on palju. Seesuguseid seoseid paradigmas nimetatakse **implikatiivseteks paradigma struktuuritingimusteks**. Sõnad, mis järgivad ühesuguseid paradigma struktuuritingimusi, moodustavad **muuttüübi**. Paradigma struktuuritingimused ilmnevad ka sõnade laenamisel teistest keeltest, sest nad seovad struktuuritingimustele vastava sõna kindla muuttüübi ja muutmisviisidega. (Wurzel 1987: 77–78)

Enamikus keeltes, kus sõnu muudetakse, ei lange sõnade morfoloogiavälised omadused ja muuttüübid omavahel kokku. Tavaliselt sisaldavad kaks või enam muuttüüpi sõnu, mille morfoloogiavälised tunnused on samad. Selliseid muuttüüpe nimetatakse **komplementaarseteks tüüpideks**. Nt saksa keele vokaaliga lõppevate (v.a *e*-lõpuliste) nimisõnade muutmiseks on 4 tüüpi: *Kino* 'kino' – mitmuses *Kino-s*, *Fresko* 'fresko' – *Fresk-en*, *Cello* 'tšello' – *Cell-i*, *Schema* 'skeem' – *Schema-ta*. Nimetatud muuttüüpidel on saksa keele kõneleja jaoks erinev staatus, mida kinnitavad keelemuutused, uute sõnade kohanemine keelesüsteemiga, lastekeel jm. Juba pikka aega on sõnad muutnud oma tüüpi suunas *n*-mitmus → *s*-mitmus, nt *Arom-en* 'aroomid' → *Aroma-s*, kuid näiteid vastupidise tüübivahetuse kohta pole. Samuti liituvad nii uudis- kui ka laensõnad *s*-mitmusliku tüübiga (*Disko-s*, *Pizza-s*, *Ufo-s*). Lastekeeles ei leia selliste sõnade mitmusevormides kunagi mingeid muid vorme peale *s*-lõpuliste: *Villa-s*, *Firma-s*. *i*-lõpuline ja *ta*-lõpuline mitmus esinevad saksa tänapäevakeeles vaid *s*- ja *n*-lõpulise mitmuse paralleelvariantidena (lubatud on nii *Konto-s* kui ka *Kont-i* ja *Kont-en*). Nõnda võib ütelda, et *s*-lõpuline mitmus on saksa keeles normaalsem kui *n*-mitmus, mis on omakorda normaalsem kui teised kaks mitmuse moodustamise võimalust. Sellest tulenevalt on *Kino*-tüüp nende komplementaarsete tüüpide seas markeerimata (Carstairs-McCarthy 1992: 232). Normaalsuse näib määravat tüübi suurus (*s*-mitmuslikke igapäevakeele sõnu on saksa

keeles sadakond, *n*-lõpulisi *ca* 20 ja *i*- ning *ta*-lõpulisi kumbagi umbes 10) ja see, et tüüpe koos hoidvad paradigma struktuuritingimused pole oma staatusest võrdsed. Parameeter, mida tüübi valimisel enim arvestatakse, domineerib teiste üle, mistõttu seda nimetatakse **dominantseks paradigma struktuuritingimuseks**. Et see on sage, peavad keele kõnelejad seda tunnust ka kõige normaalsemaks. (Wurzel 1987: 78–79)

Komplementaarsed klassid võivad oma staatuse poolest ka võrdsed olla. Nii on see enamasti siis, kui kaht ühesuguste morfoloogiavälisete tunnustega klassi kasutatakse enam-vähem võrdsel määral, mistõttu nad tunduvad keele kõnelejale ka võrdselt normaalsed. (Wurzel 1987: 79–80)

Sõltuvalt sellest, millised paradigma struktuuritingimused konkreetsetes muuttüübis valitsevad, saab määrata **muuttüübi stabiilsuse**. **Stabiilsed** on tüübid, mille muutmispõhimõtted järgivad seda paradigma struktuuritingimust, mis rakendub eranditeta, st mis domineerib ühesuguste morfoloogiavälisete tunnustega sõnades ja millel pole komplementaarseid klasse või on komplementaarsed klassid väiksema kasutusulatusena, nt saksa keeles *Kino*-tüüp. **Ebastabiilsed** tüübid seevastu kasutavad muutmisviisi, mis ühesuguste morfoloogiavälisete tunnustega sõnade dominantsele paradigma struktuuritingimusele ei vasta, ja kaotavad seetõttu sõnu stabiilsetele tüüpidele. (Wurzel 1987: 80)

Lisaks stabiilsetele ja ebastabiilsetele muuttüüpidele saab eristada ka selliseid, mis on **stabiilsuse suhtes neutraalsed**. Need on võrdselt kasutatavad komplementaarsed tüübid, st nende puhul ei saa välja tuua üht dominantset paradigma struktuuritingimust (nt vanapälemlaksa keeles kasutatud tüübid *geba* 'kingitus' ja *zunga* 'keel'). Stabiilsuse suhtes neutraalsed tüübid võivad laieneda neologismide arvel, ühtlasi võivad need oma ebasüsteemse muutumise tõttu sõnu nii kaotada kui ka juurde saada. (Wurzel 1987: 80–81)

Sõnade üleminek ebastabiilsest komplementaarsest tüübist stabiilsele ei toimu tavaliselt nii, et korraga läheks üle terve klass, vaid see toimub järk-järgult, üksiksõnade kaupa. Nõnda ei tule sellistes üleminekutes näha ka reeglite süsteemi muutumist. (Wurzel 1987: 81)

Seega aitavad dominantsed paradigma struktuuritingimused suurtel muuttüüpidel veelgi laieneda, vormivad muuttüüpide struktuuri, takistavad muuttüüpide arvu väga suureks kasvamist ning annavad ette tüübimuutuste suuna. Aja jooksul seovad need

tüübi ka teatavate morfoloogiaväliste tunnustega ning muuttüüpide stabiilsus eelistab just selliseid muuttüüpe, mis on süstemaatiliselt struktureeritud nii sõnade morfoloogilisi kui ka morfoloogiaväliseid tunnuseid arvestades. (Wurzel 1987: 81–82)

Kui muutesüsteem koosneb ainult stabiilsetest muuttüüpidest, on selle struktuur maksimaalselt loomulik. Tegelik olukord keeltes on aga selline, et ebastabiilseid muuttüüpe on palju. Peamiselt tekivad ebastabiilsed ja stabiilsuse suhtes neutraalsed tüübid diakrooniliste (eriti fonoloogia-) muutuste tulemusel, sest need kaotavad sõnades tunnused, mille alusel neid tüüpideks jagati. Morfoloogia reageerib olukorrale sellega, et püüab ebastabiilsed tüübid kaotada, viies sõnu üle stabiilsetesse tüüpidesse. Teatud juhtudel võib muuttüübi stabiilsuse taastada ka nii, et selle morfoloogilised tunnused seotakse uute morfoloogiaväliste tunnustega. (Wurzel 1987: 83–85)

Eesti keeles on stabiilsed tüübid nt *koi*, *tubli*, *sepp* ja *õpik*. Ebastabiilne on *number*-tüüp. Stabiilsuse suhtes neutraalse tüübi näiteks võib tuua *kontsert*-tüübi (mis uute laensõnade arvel laieneb, kuid samas kaotab sõnu *õpik*-tüübile). *Sepp*-tüüpi laensõnad kohanevad eesti keele muutesüsteemiga automaatselt, sama kehtib ka *koi*-tüüpi sõnade kohta.

2.3.3. Produktiivsus

Loomuliku morfoloogia teoorias käsitletakse produktiivsuse mõistet eelkõige muutemorfoloogiaga seoses. Wurzel eristab **produktiivseid** ja **ebaproductiivseid** muuttüüpe. Muuttüübi produktiivsuse peamine kriteerium on avatus, st et tüüp on avatud uutele liikmetele, samal ajal kui ebaproductiivne muuttüüp ei võta vastu uusi liikmeid. *Avatus* viitab järgmistele omadustele:

- muuttüüp laieneb laenude ja neologismide arvel;
- muuttüüp laieneb teistest muuttüüpidest üle tulevate sõnade arvel;
- olemasolev sõnadehulk säilib, st muuttüüp ei kaota sõnu nende ülemineku tõttu teistesse muuttüüpidesse. (Wurzel 1987: 87)

Samas rõhutab Wurzel seda, et produktiivsete klasside avatus on alati suhteline, kuna tegelikult võtab tüüp vastu ainult kindlate morfoloogiaväliste tunnustega sõnu, nt on saksa keele *s*-mitmuslike nimisõnade *Kino*-tüübi avatus väljaspool kahtlust

(tüübiga on kohanenud palju neologisme ja sinna on tulnud üle sõnu *n*- ja *ta*-lõpuliste mitmusevormidega klassidest), kuid *e*-lõpulistest nimisõnadest moodustatakse mitmus *n*-, mitte *s*-lõpulise tunnuse abil, nt (*der*) *Taiwanese* 'taiwanlane' mitmuses (*die*) *Taiwanese-n*, mitte (*die*) *Taiwanese-s*. Seega kehtib produktiivsus vaid ühesuguste morfoloogiaväliste tunnustega sõnagruppide kohta. Sageli pole tegemist mitte tervete muuttüüpidega, vaid pigem alltüüpidega (*partial classes*). Võib väita, et muuttüüp või alltüüp on produktiivne, kui see on stabiilne (stabiilsuse suhtes neutraalne) ja süsteemile vastav, sest muuttüübi stabiilsus üksi ei taga selle produktiivsust. Saksa keeles on stabiilne mees- ja kesksõost nimisõnade klass, mille mitmuse vorm kattub ainsusega (*das Fenster* 'aken', *die Fenster* 'aknad'). Kuna mitmusevormis endas marker puudub, on tüüp vaid vähesel määral süsteemile vastav. Seetõttu on mitteformaalses keelekasutuses märgata tüübi produktiivsuse langust, seda vaatamata selle stabiilsusele. Kui muuttüüp kaotab süsteemile vastavuse surve oma produktiivsuse, kuid sinna kuulub endiselt sõnu, mille morfoloogiavälised tunnused tüübile vastavad, peab võistlev süsteemile vastav, kuid ebastabiilne muuttüüp produktiivseks muutuma. Sagenevate ülekannete kaudu muutub seesugune klass aja jooksul ka stabiilseks. Seega reguleerib muuttüüpide produktiivsust süsteemile vastavuse ja tüübi stabiilsuse vaheline pinge. Kahe nähtuse vastuolulise sattumise korral jääb peale süsteemile vastavus, mis on morfoloogilise loomulikkuse seisukohast olulisem. (Wurzel 1987: 88–89)

Süsteemile vastavusel ja muuttüübi stabiilsusel põhinev produktiivsus viitab potentsiaalsele produktiivsusele, mille aktiveerumiseks peab keeles olema sõnu, mida saaks produktiivsusse tüüpi vastu võtta. Kui kõik sobivate morfoloogiaväliste tunnustega sõnad juba kuuluvad sinna klassi ja neid ei laenata teistest keeltest ega moodustata ka juurde, avaldub tüübi produktiivsus kaudselt (st et tüüp ei kaota sõnu). Võib arvata, et kui keelde peaks mõni vastavate omadustega sõna lisanduma, siis see liituks just selle tüübiga. (Wurzel 1987: 89–90)

Lisaks produktiivsetele ja ebaproduktiivsetele tüüpidele eristab Wurzel **primaarset** ja **sekundaarset** produktiivsust. Esimesel juhul võtab tüüp vastu sõnu, mis vastavad täielikult selle tüüpi määravatele omadustele, sekundaarse produktiivsuse korral liituvad muuttüübiga sõnad, mis vastavad seda määravatele morfoloogiavälistele tunnustele vaid osaliselt, kuid mis sellest hoolimata tüübile vastavaks kohandatakse.

Primaarne produktiivsus on sekundaarse eelduseks: kui muuttüüp võtab vastu osaliselt tüübile vastavaid sõnu, peab see kindlasti vastu võtma ka sõnu, mis tüübile täielikult vastavad. (Wurzel 1987: 87, 91)

Laurie Bauer (2001: 98) defineerib morfoloogilise protsessi produktiivsust kui selle potentsiaalset võimet moodustada korduvaid tavasõnu, st mitteloomingulisi sõnu. Ta rõhutab produktiivsusega seoses kaht asjaolu: produktiivsuse skalaarsust ja sünkroonsust. Skalaarsus tähendab seda, et keeruline on leida morfoloogilisi protsesse, mis oleksid täiesti produktiivsed, küll aga saab väita, et üks protsess on teisest produktiivsem, kuigi võimalikke moodustusprotsesse võib olla rohkem, ning et mingid protsessid on ebaproductiivsed. Nii on inglise keele sufiks *-th* olnud abstraktsete nimisõnade loomise võimaluseks (*strength, truth, growth*), kuid on muutunud ebaproductiivseks, seostudes praegu vaid kinnistunud vormidega (kindlate lekseemidega) ning selle abil ei saa enam uusi sõnu moodustada (v.a naljatlev kasutus). Sufiks *-able* on seevastu väga produktiivne ning seda saab lisada igale uuele transitivsele verbile, mis keelde lisandub. Nii on kahe näite näol tegemist skaala erinevate otstega. (Bauer 2003: 70–74)

Produktiivsuse sünkroonsuse all mõtleb Bauer seda, et ühe või teise nähtuse produktiivsuse üle saab otsustada konkreetset ajahetke silmas pidades, sest produktiivsuse muutused on vaadeldavad diakrooniliselt, kuid nii ei saa vaadelda produktiivsust ennast. Igal juhul jätavad diakroonilised muutused morfoloogiasse sünkroonilisi jälgi, nt on inglise keele ebaregulaarne mitmuse vorm *oxen* jälg keskinglise keele regulaarsest mitmuse moodustamisest, mis on säilinud ainult ühes sõnas (Bauer 2003: 74, 2001: 26)

On mitu faktorit, mis võivad produktiivsust soodustada, nt sobivate tüvede tüübisagedus, fonoloogiline ja semantiline läbipaistvus, loomulikkus jt, kuid neid ei saa produktiivsusega samastada. (Bauer 2001: 98)

Üks peamine põhjus, mis morfoloogiliste protsesside produktiivsust takistab, on blokeerimine, st et tuletist ei moodustata, kuna keeles eksisteerib mõni teine samatähenduslik lekseem. Blokeerimine ei tööta alati, sest üksikisikud moodustavad aeg-ajalt vorme, mida tegelikult vaja poleks, kuna nad on vastava vormi olemasolu unustanud või ei tea seda. Sünonüümid keeles näitavad, et blokeerimine pole rakendunud, samuti võib blokeerimist tõkestada asjaolu, et tuletatud sõnad kuuluvad

erinevatesse stiiliregistritesse, mistõttu keelekasutajad lasevad neil koos eksisteerida. Küll võidakse aga uue vormi tulekut takistada, kui see tekitaks keelde ebasobiva homonüümi, nt ei kasutata prantsuse keeles sõna *voleur* tähenduses 'lendur', kuna see tähendab juba 'varast'. (Bauer 2003: 80–82)

Lisaks blokeerimisele on teisigi tegureid, mis produktiivsust piiravad. Need võivad olla fonoloogilised (nt saab inglise keeles sufiksi *-en* abil moodustada omadussõnast tegusõna vaid juhul, kui tüvi lõpeb kas *t-* või *d-*ga: *neaten*, *tighten*), morfoloogilised (nt tüvel peab olema kindel morfoloogiline struktuur, enne kui afiks saab liituda, nt liituvad hollandi keele sufiksidsid *-aar* ja *-aard* tuletamata germaani päritolu tüvedele), süntaktilised (enamikku afikseid saab lisada ainult kindlale sõnaklassile: nimisõnadele, tegusõnadele, omadussõnadele jne), semantilised (nt vene keeles saab kollektiivi märkivat markerit *-stvo* (*uchitel'stvo* 'õpetajad kollektiivselt; õpetajaamet või õpetajakohustused') lisada ainult ametit märkivatele sõnadele), leksikaalsed (nt hollandi keele sõna *dievegge* 'pisivaras, poevaras' on tuletatud sõnast *dief* 'varas', kuid ühtegi teist sõna sama sufiksiga moodustatud ei ole), pragmaatilised (djirbali keeles tähendab *-ginay* 'kaetud, täis', kuid tavaliselt kasutatakse seda vaid millegi määrdunu või ebameeldiva kohta (Dixon 1972: 223, viidatud Baueri 2001: 135 järgi), nt sõnas *gunaginay* 'roojaga kaetud'), esteetilised (seesuguseid piiranguid on raske tõestada, kuid niisama keeruline ka ümber lükata, kuna keelekasutajaid on erinevaid ning mõni neist võib vabalt moodustada sõna, mis teisele väga imelik tundub (Bauer 2001: 126–136). Näiteks on Adams (1973: 2) toonud välja hulga esteetilistena tunduvaid reaktsioone sõnadele, mida on hakatud kasutama, ning tsiteerib muuhulgas kommentaari sõnale *aviation* 'lennundus', mille kohta The Daily Chronicle aastal 1909 kirjutas, et 'vaevalt on võimalik välja mõelda halvemat sõna'.

Eesti uurijatest on produktiivsust („mingi morfoloogilise nähtuse võimet allutada endale uusi sõnu“) käsitlenud Kristiina Kross (praegu Ross) (1984: 4), kes toetub Wurzelile (peaasjalikult tema teosele „Flexionsmorphologie und Natürlichkeit“, 1984). Ta analüüsib eesti noomeni muutmistüüpide produktiivsust, jälgides uute võõr- ja tehissõnade morfoloogilist käitumist, ning jagab tüübid Ülle Viksi noomenite klassifikatsiooni (1982) alusel avatuks, poolavatuks ning suletuks, vastavad morfoloogilised nähtused aga produktiivseks (hõlmavad ka võõrsõnu),

poolproduktiivseks (on omased ainult oma- ja tehissõnadele) ning ebaproduktiivseks (iseloomustavad vaid omasõnu). (Kross 1984: 4–10)

„Eesti keele grammatika“ (EKG) jätab produktiivsuse mõiste kõrvale ja eristab selle asemel aktiivset ja passiivset morfoloogiat. Selle kontseptsiooni tõi eesti keeleteadusesse Toomas Help (1985) ning tema järgi säilivad passiivse morfoloogia üksused keelekasutaja ajus omaette tervikstruktuuridena, aktiivsesse morfoloogiasse kuuluvad üksused moodustatakse aga igal kasutamiskorral mingi reegli abil uuesti. Toetudes W. U. Wurzelile, väidab Help, et aktiivne morfoloogia on intuitiivselt keskserm kui passiivne. Lisaks järgib rohkem vorme aktiivset morfoloogiat kui passiivset, hiljuti keelde tulnud üksused võtavad omaks aktiivse, mitte passiivse malli ning osa passiivset morfoloogiat järgivaid malle vahetab tüüpi. Mõnikord kasutatakse passiivsete asemel aktiivseid malle lastekeeles, emade pudikeeles, afaatikute keeles jm, kuid vastpidist tendentsi (aktiivse morfoloogia asemel passiivse kasutamist) üldjuhul ette ei tule. (Help 1985: 214–215)

EKG järgi on aktiivne see osa morfoloogiast, mille puhul sõna algvormi fonoloogilis-derivatiivne struktuur on reeglite rakendumiseks piisav ja kõneleja ei vaja õige vormi moodustamiseks lisainfot. Passiivse morfoloogia puhul algvormist üksi ei aita, sest selle põhjal ei saa otsustada, milliste reeglite abil sõnavorm moodustatakse, mistõttu keelekasutaja peab appi võtma mälus valmis kujul olevad selle sõna vormid ja neist analoogiale tuginedes teised vormid tuletama. Kõik sõnad, millel on vähemalt üks vorm, mida aktiivsete reeglite alusel moodustada ei saa, liigituvad passiivsesse morfoloogiasse, kuid enamasti on neil sõnadel ka aktiivsete reeglite järgi moodustatavaid vorme. (EKG: 126–127)

Mõnikord on raske kahesuguste reeglite vahele rangeid piire tõmmata, mistõttu grammatikas on lähtutud kahest kriteeriumist. Kui ühesuguse fonoloogilis-derivatiivse struktuuriga sõnadele võib rakenduda rohkem kui üks morfoloogiline reegel, siis aktiivne on see, mis 1) rakendub võõrsõnadele, 2) rakendub statistiliselt palju suuremale hulgale sõnadest. Käändsõnade aktiivsete reeglite väljaselgitamiseks on väga hea kasutada võõrsõnatesti, pöörd sõnade puhul see ei sobi, sest võõraid tüvesid laenatakse väga vähe ja kindla kujuga (kaks silpi, kolmas välde, lõpus *i*) või morfoloogiliselt määravat sufiksit kasutades (*`ēri*, *`ēru*), nii et siin on abiks statistilised näitajad. (EKG: 127)

Kuigi aktiivsete ja passiivsete reeglite eristamine jätab kõrvale produktiivsuse mõiste, on aktiivne reegel üldjuhul ka produktiivne (allutab endale uusi sõnu ja kipub rakenduma ka sõnadele, mida tegelikult peaks muutma passiivse reegli alusel), kuid ka osa passiivseid reegleid võivad produktiivsed olla, kui neile allub piisavalt suur hulk sõnu. Seega nähtuse produktiivsus ei taga veel selle aktiivsust, kuid ebaproductiivsus viitab küll nähtuse passiivsusele. (EKG: 127–128)

Martin Ehala (1997: 377) on morfoloogia seesugust jaotamist kritiseerinud ning leidnud selles põhimõttelise vea. Kuigi EKG autorid väidavad, et enamik eesti keele sõnu kuulub aktiivsesse morfoloogiasse ja nende vormisüntees lähtub sõna fonoloogilis-derivatiivsetest tunnustest, ei ole see Ehala arvates nii, kuna eesti keeles ei saa sõna vorme moodustada ainult nimetava käände või *ma*-tegevusnime põhjal, v.a juhul, kui me teame, et sõna kuulub aktiivsesse morfoloogiasse. Nõnda võib väita, et tegelikult kuuluvad kõik sõnad passiivsesse morfoloogiasse, sest igaühe puhul tuleb teada, kuidas see muutub. Aktiivsed reeglid rakenduvad alles keelde lisanduvate sõnade moodustamisel, kuna nende muutmise sõltub fonoloogilis-derivatiivsetest tunnustest ja neile tunnustele vastavate muuttüüpide produktiivsusest.

Nimetavalise ja *ma*-tegevusnimelise algvormi teine probleem on selles, et neist ei saa tuletada ka sõnade erinevaid tüvevariante. Seetõttu peab Ehala EKG algvormivalikut ebaõnnestunuks, sest see sisaldab sõna muutmise kohta väga vähe infot, nõnda et puuduv info tuleb esitada meelevaldselt. Ehala meelest oleks probleem lahendatav A- ja B-tüve kasutuselevõtuga (st et algvorme oleks kaks). Käändsõnade A-tüvi oleks omastava käände tüvi, B-tüvi osastava käände tüvi, tegusõnade puhul vastavalt oleviku 1. isiku tüvi ja *da*-tegevusnime tüvi. Kahe algvormi põhjal vormide sünteesimine ei vabastaks grammatikat küll astme- ja muude vahelduste süsteemipärasest kirjeldamisest, mida saaks teha implikatsioonireeglite abil, kuid võimaldaks sünteesida suurema osa vormidest. (Ehala 1997: 377–380)

2.4. Sõnamoodustus loomuliku morfoloogia vaatepunktist

Sõnamoodustusega on loomuliku morfoloogia kontekstis tegelenud Wolfgang U. Dressler. Loomulik morfoloogia peab sõnamoodustust morfoloogia osaks:

„morfoloogia koosneb sõnamuutmisest ja sõnamoodustusest (st sõnatuletusest ja liitsõnade moodustamisest)“ (Dressler jt 1987: 4).

Dressleri käsitle kohaselt on sõnamoodustus operatsiooniline või protsessiline ja funktsionaalne nähtus, mida kirjeldatakse sõnamoodustusreeglite abil. Ühtlasi käsitletakse ka afikseid, mille abil väljendatakse sõnamoodustusel tekkivaid uusi tähendusi. Näiteks saab sõnamoodustusreeglitega transformeerida semantilise agendi tuletusliitega *x* *x*-agendiks, nii et agendi väljendab teatud nimi- või tegusõnade järel /ər/ või /ist/, nt *read-er* või *flut-ist*. (Dressler 1987: 99)

Sõnamoodustusreeglid on erilised operatsioonid või tehnikad ja peamiselt täidavad need kaht funktsiooni: nende abil saab rikastada sõnavara (mida tehes täidetakse keele kognitiivset funktsiooni) ning motiveerida olemasolevaid sõnu kas morfotaktiliselt või semantiliselt (toetades nii keele kommunikatiivset funktsiooni, aga ka sõnade säilitamist mälus). (Dressler 1987: 99)

Need kaks sõnamoodustuse eesmärki satuvad teineteisega vastuollu, sest kognitiivne funktsioon on kõige paremini täidetud siis, kui mõisteid nimetatakse nii täpselt kui võimalik, samas ei sobi deskriptiivsed tehnikad nimetamiseks eriti hästi. Seetõttu on keeltes, kus nimetamine on kõrgelt väärtustatud tehnika, sõnamoodustuse roll väga väike (nt on see nii isoleerivates keeltes). Seal kasutatakse palju motiveerimata termineid, mis on keeles algupäraseid või laenatud, ning kordust ja lühendamist. Keeltes, kus sõnade vahel on enamasti motiveeritud seosed, kasutakse sõnamoodustuse võimalusi palju (eriti sage on sõnamoodustuse tehnikate kasutamine polüsünteesilistes keeltes). Olenemata sellest, kas sõnu luuakse nimetamise või nendevaheliste motiveeritud seoste loomise teel, on sõnamoodustuslik komponent igal juhul vähem tähtis kui leksikaalne. (Dressler 1987: 99–100)

2.4.1. Ikonilisus sõnamoodustuses

Loomuliku morfoloogia üldistel printsiipidel on oma mõju ka sõnamoodustusele. Näiteks väljendub universaalne loomulikkus sõnamoodustusreeglite (mis valdavalt on sümboolset laadi) ikonilises organiseerituses. Nii on nt onomatopoeetilised sõnad ikonilised, sest nende kirja pilt püüab jäljendada häält, mida tähistatakse. Lisaks on loodushääled sageli korduva iseloomuga, mida väljendatakse samuti ikoniliselt,

kasutades kordust ka tähistajas (nn kajasõnad, nt it. k-s *pi-pi(l)-are*, e. k-s *kluu-kluu*). (Dressler 1987: 101)

Veel avaldub ikoonilisus determinatiivsete liitsõnade puhul. Võrreldes sõnu *corner stone* ja *stone corner*, ilmneb, et esimene täpsustab teist semantiliselt ja määratuse lineaarsus peegeldub ikooniliselt morfoloogias: teine sõna on ühendi peasõna, seda nii semantiliselt kui ka grammatiliselt, kuna sõnamuutmisel lisatakse just viimasele sõnale tunnuseid ja lõppe. (Dressler 1987: 101)

Sõnamoodustuse ikoonilisuse tüüpnaide on väga sarnane konstruktsioonilise ikoonilisusega muutemorfoloogias, sest tuletusliide lisab sõnatüvele tähendust nagu muutelõpud ja -tunnusedki. Nii lisab tuletusliide *-er* sõnale *read* agenttiivse tähenduse ja tulemuseks on ikoon (*read-er*). Selles sõnas on semantilise ja morfotaktilise läbipaistvuse vahel diagrammiline analoogia, sest tuletise ja tuletamise aluseks olnud tegusõna vahel on nii semantiline kui ka morfoloogiline motiveeritus. Viimane on kõige diagrammilisem morfotaktilise läbipaistvuse korral, st et sõna saab taju ja morfoloogiliste segmentide abil takistusteta tüveks ja afiksiks jagada. Seda arvesse võttes on loomulikkuse diagrammilise skaala järgi kõige parem tehnika afiksile lisamine. Kui sealjuures tulevad segavate faktoritena mängu kas fonoloogilised, morfofonoloogilised, morfoloogilised reeglid või koguni supletiivsus, mis morfoloogilist läbipaistvust ähmastavad, siis diagrammilisus väheneb, nt ingl. *electric-ity* vs *electric*, kus morfo(fono)loogiline reegel põhjustab velaarise pehmenemise (/k/ → /s/). (Dressler 1987: 102–103)

Ikoonilisus puudub, kui tegemist on konversiooniga, nt ingl. k sõnas *a cut*, mis on tuletatud verbist *cut*. Sellest veel antidiagrammilisem on subtraktiivne sõnamoodustustehnika, nt vene keele sõnast *matematika* 'matemaatika' → sõna *matematik* 'matemaatik' tuletamisel. (Dressler 1987: 103–104)

2.4.2. Indeksikaalsus sõnamoodustuses

Indeks on märk, „mille vorm ja tähendus on seotud järeltuse kaudu. Need järeltused tehakse teatud teadmiste ja kokkulepete alusel vastavalt märgi kasutamise olukorrale“ (Pajusalu 2009: 30, lähtub Lyonsi (1977: 106–107) määratlusest). Nii näiteks on mitmuse tunnus indeksiks igale nimisõna tüvele, millega koos see esineb (Carstairs-McCarthy 1992: 225). Indeks on hea siis, kui selle tähistatav on hea, st see väljendab

olulist kategooriat (nt agenti). Veel on hea indeksi kriteeriumiks selle küllaldasus. Ühelt poolt on tähistaja kõige paremini tajutav, kui see on autonoomne (nagu isoleerivates keeltes, kus sõnamoodustusformatiive polegi), teiselt poolt peab hea indeks tekitama tähistatava ja tähistaja vahele võimalikult otsese ja lähedase seose. Seega kui sõnatüvi/juur/leksikaalne tüvi on tähistatavad ja afiksid tähistajad, siis on isoleerivad keeled kõige vähem indeksikaalsed ja introflekterivates keeltes (nt araabia keel) on afiksi ja tüve vahel kõige lähem seos. (Dressler 1987: 110–111)

Eelnevast nähtub, et hea indeks ja diagrammiline tähistaja on vastandlikud nähtused, kuid keeletüpoloogiat appi võttes on see probleem ületatav. (Dressler 1987: 111)

Järgmine indeksikaalsusega seonduv probleem on afiksrite järjekord. Et derivatiivsed afiksid on tähenduslikult tihedalt seotud tüvede/juurte/leksikaalse osisega, peaksid nad asetsema neile võimalikult lähedal. Samas muutelõpud seostuvad nii sõnade, derivatiivsete formatiivide kui ka sama lausungi, lause või lausegrupi teiste sõnadega, mistõttu neile sobib kõige paremini marginaalne (seega prefiksi või sufiksi) positsioon. (Dressler 1987: 111)

2.4.3. Üks ühele vastavuse ((*bi*)*uniqueness*) määr sõnamoodustuses

Dressleri üks ühele vastavuse käsitlusest oli juttu peatükis 1.2.3, kus selgitati ka Dressleri ja Mayerthaleri erinevat terminikasutust. Viimane kasutab mõisteid *ühtsus* ja *lähipaistvus*, millele Dressleril vastab üks mõiste *biuniqueness* 'üks ühele vastavus'. Seesugune vastavus on Dressleri arvates universaalse (semiootikal baseeruva) ühtsust väljendava printsiibi järgi kõige loomulikum ja kehtib, kui ühel ja samal vormil on alati ühesugune tähendus (ning vastupidi). „Üks ühele vastavus“ on loomulikum kui „üks paljudele vastavus“ (*uniqueness*), mille näiteks võib tuua järgarvude moodustamise inglise keeles sufiksi *th* abil (*six-th*), kuna sama sufiksi abil saab moodustada nimisõnadest ka omadussõnu (*wid-th*). Kõige ebaloomulikum on kahetähenduslikkus (*ambiguity*) „palju paljudele vastavus“, nt sufiks *-er*, mis väljendab nii agenti, instrumenti, kohanimetuletisi kui ka keskvõrret. Ühtlasi väljendavad agenti veel nt tuletised *-ist* ja *-ator*. (Dressler 2005a: 274)

Seega on keele mõistmise seisukohast kõige paremad märgid, mille vormi ja tähenduse vahel on üks ühele vastavus, sest puuduvad võistlevad variandid.

Kognitiivsest vaatepunktist lähtudes on seesugused märgid ka kõige täpsemad, mistõttu neid kasutatakse rohkesti tehiskeelte loomisel. Samas muudab üks ühele vastavuse eelistamine keeleüksuste säilitamise ajus keerukaks, kuna ideaalis on iga mõiste mahult üks ühele võrdväärne vastava märgiga. Nõnda realiseerub üks ühele vastavuse püüe kõige paremini tehiskeeltes, sest seal on keeleüksuste säilitamise küsimus tagaplaanil. Loomulikes keeltes vähendab üksuste keeruka säilitamise probleem üks ühele vastavuse kasuks otsustamist, mistõttu selle tagajärgi keeles saab pidada ainult tendentsideks. Nii on üks ühele vastavuse poole püüdlamise tagajärjeks see, et keeles välditakse sünonüümiat (nt ei moodustata inglise keeles vormi *longness*, kuna *length* on juba olemas, v.a lastekeeles), homonüümiat (saksa keeles eelistatakse adjektiividest nimisõnade moodustamisel sufiksit *-heit* sufiksile *-e*, sest viimane on homonüüme adjektiivide naissoo muutesufiksiga *-e*) ja polüseemiati. Samas on osa tuletusliiteid ise polüseemsed, kuid mitte kaootilisel, vaid ettearvataval moel, sest nende distributsioon on erinev või on sekundaarsed tähendused tuletatud primaarsetest. Sellisel juhul on kõrvalekaldumine vormi ja tähenduse üksühesest vastavusest aktsepteeritavam. (Dressler 1987: 112–113)

Üks ühele vastavuse poole püüdlamisega käib kaasas ka morfoloogiline tendents sõnamoodustusreeglite produktiivsuse poole. Produktiivsus avaldub siis, kui tähistatavat (nt agentiivsust) väljendab alati sama tähistaja, nt *-er* vormis *writ-er*, mis on inglise keele agentiivse tähenduse tuletamisel produktiivne. Suurema grammatiseeritusastme tõttu on morfoloogiliste reeglite produktiivsus suurem kui sõnamoodustusreeglite oma. Nii võib eeldada, et sõnamoodustusreeglid, mis täidavad ka süntaktilisi funktsioone, on produktiivsemad kui teised reeglid. Seda arvesse võttes saab väita, et saksa ja inglise keeles on kõige produktiivsemad tuletusliited, millega moodustatakse liitnimisõnu, adjektiive, nominalisatsioone ja agente. Ühtlasi võivad seesugused tuletusliited muutetunnusteks areneda. (Dressler 1987: 113–114)

Järgmine üks ühele vastavuse tagajärg on semantilise läbipaistvuse taotlus. Lähtuvalt konstruktsioonilisest ikoonilisusest avaldub semantiline läbipaistvus kõige paremini morfotaktilise läbipaistvuse kaudu. Et aga sõnavaral on sõnamoodustuse ees semiootiline prioriteet, on leksikaalne muutumatus kõigi säilitatavate sõnade puhul olulisem kui morfoloogiline üks ühele vastavus. Sellest tulenevalt on enamik säilitatavaid keerukaid sõnu suuremal või vähemal määral leksikaliseerunud. Viimane

asjaolu tingib aga jällegi sagedase juhuvormide kasutamise, sest olemasolevaid läbipaistmatuid sõnu püütakse asendada või täiendada. (Dressler 1987: 114–115)

Kõige rohkem järgivad üks ühele vastavust aglutineerivad (ja isoleerivad) keeled, kõige vähem fusiivsed. Seega on ka sõnamoodustusreeglid aglutineerivates keeltes palju produktiivsemad kui fusiivsetes keeltes. (Dressler 1987: 115–116)

2.4.4. Sõnamoodustuses eelistatud universaalsete printsiipide sõltumine keeletüübist

Aglutineerivates keeltes eelistatakse morfoloogilist üks ühele vastavust, mistõttu neis keeltes on palju semantilist ja morfotaktilist läbipaistvust, konstruktsioonilist ikoonilisust ning sõnamoodustusreeglid on väga produktiivsed. Sõnamoodustusreeglid kasutavad vaid lineaarseid ja perifeerseid afikseid (st pigem sufikseid kui prefikseid ja infikseid üldse mitte). Formatiivid on enamasti ühesilbilised ja suhteliselt autonoomsed. Seesuguste keelte puuduseks on vähene polüfunktsionaalsus ja pikad sõnavormid ning vähene indeksikaalsus. Viimane väljendub süntaktilises paljuses, nii et tajuprotsessid nõuavad suurt pingutust, fonoloogiline redutseerumine on igapäevakeeles raskendatud ning sõnajärg on fikseeritud. Sageli kasutatakse sõnavormi ühtsuse rõhutamiseks vokaalharmooniat. (Dressler 1987: 119–120)

Fusiivne keeletüüp on paljuski eelmise vastand. Selle puhul on indeksikaalsust palju, ikoonilisust ja morfoloogilist üks ühele vastavust aga vähe. Tüüpi iseloomustab polüfunktsionaalsus, laialdasem sünonüümide tarvitamine, väiksem produktiivsus ja semantiline ning morfotaktiline läbipaistvus. Leksikaalsed vormid on püsivamad, sõnajärg vabam ja võimalik on ka infiksrite kasutamine. Samas on paljudel fusiivse sõnamuutmisega keeltes aglutineerivam sõnamoodustus, kuid mitte kunagi vastupidi. (Dressler 1987: 120)

Introflekteeriv tüüp, mida esindavad semi keeled, kasutab mitmekordset ablauti ja selles on vähe morfoloogilist üks ühele vastavust. Samas on sõnad lühikesed ja sõnades/sõnavormides on vokaalid ainsaks silbituumaks, indeksikaalsus on suur, morfeemi struktuur on selge ning sõnavormid on tugevalt motiveeritud. (Dressler 1987: 120–121)

Polüsinteetilist keeletüüpi iseloomustavad pikad sõnad ja sõnavormid, lühikesed formatiivid ning tavapärase süntaksi asemel avalduvad predikatsiooniseosed pigem sõnavormis. Selgete sõna-/morfeemiklasside puudumise, tähistatava ja tähistaja suure kauguse ning tähistatavate autonoomsuse tõttu on indeksikaalsus vähene. Samas on selle keeletüübi eeliseks see, et morfoloogia kaudu saavutatakse suurim võimalik motiveeritus, sageli langevad kaks primaarset märki, st sõna ja lause, omavahel kokku, võimalik on väljendada paljusid mõistekategooriaid ja leidub üsna unikaalseid vorme. (Dressler 1987: 121)

Et isoleerivates keeltes on morfoloogiat vähe või puudub see üldse, siis seda seoses sõnamoodustusega siin ei käsitleta (Dressler 1987: 121).

2.4.5. Sõnamoodustusreeglite vastavus keelesüsteemile

Wurzeli morfoloogilise loomulikkuse keelesisesed printsiibid tunduvad kehtivat ka sõnamoodustuse kohta, kuigi mitte nii rangelt kui sõnamuutmise puhul. Seega kui üksikkeel kaldub kõrvale kas universaalsest markeerimatuse nõudest või tüübile vastavuse nõudest, võib arvata, et tegemist on keelesisesest loomulikkusest tulenevate nähtustega. Nii võib keel üheaegselt esindada kahe keeletüübi jooni ja siis tuleb loomulikkusest kõrvalekaldumist selgitada diakrooniliste muutustega või laenamisega teistest keeltest. (Dressler 1987: 121–122)

Keelesisesest loomulikkuse sünkrooniliste printsiipide tähtsus avaldub järgmiselt: ühe keelesüsteemi piires esinevad sõnamoodustusreeglite vahel paradigmaatilised seosed. Nõnda sõltub paljude sõnamoodustusreeglite produktiivsus, sünonüümide võimalikkus ja homonüümide blokeerimine või lubamine sellest, kas võistlev sõnamoodustusreegel on olemas või puudub, ja sellest, milline neist võistlevatest sõnamoodustusreeglitest on kõige loomulikum. Loomulikkuse universaalsetest parameetritest tulenevalt on afikseid kasutavad sõnamoodustusreeglid eelistatumad kui konversioonireeglid ja morfotaktiliselt läbipaistvamad reeglid eelistatumad kui vähem läbipaistvad (seega inglise keeles on *-ing* eelistatum kui *-ation*, viimane omakorda eelistatum kui *-ion* jne). Sellised liited nagu *-ist*, *-ator*, *-ation*, *-ion*, *-ity*, *-cy* seob süsteemile vastavus ainult ladina keelest laenatud leksikaalse osisega. Keelesüsteemile vastavusest tulenev nähtus on ka see, et inglise keeles algab vokaaliga enamik selliseid sufikseid, mida saab siduda ladina keelest laenatud

tüvedega, samal ajal kui germaani päritolu tüvedele liidetakse peamiselt konsonandiga algavaid liiteid. (Dressler 1987: 122–123)

Diakroonilisi muutusi, mille käigus on toimunud saksa keeles sufiksi asendamine, nt *Gleich-e* > *Gleich-heit* 'võrdsus', *Sänft-e* > *Sanft-heit* 'pehmus, õrnus', saabki tõlgendada süsteemile vastavuse paradigmaatilistele suhetele tuginedes. Seesugused muutused on võrreldavad sõnade üleminekuga ebastabiilsest muuttüübist stabiilsesse komplementaarsesse klassi. (Dressler 1987: 123)

Enamikus keeltes võib märgata selget tendentsi kasutada kas sufikseid (inglise keel, ungari keel) või prefikseid (suahiili keel). See näitab keele morfoloogiliste süsteemide püüdlust ühtsuse suunas. (Dressler 1987: 123)

Ka derivatsiooniafiksile vorm on enamikus keeltes rangelt määratletud. Tavaliselt on need lühemad kui juur või tüvi, kuid pikemad kui muuteafiks. Tegemist on universaalse ja keeletüübist sõltuva nähtusega. (Dressler 1987: 123)

3. Morfosüntaktiliste muutuste seletamise võimalusi: grammatisatsiooniteooria

Grammatisatsiooni saab vaadelda nii sünkrooniliselt kui ka diakrooniliselt, kuigi suurem osa seniseid uurimusi on olnud ajaloolise või tüpoloogilise suunitlusega (peamiselt on keskendunud muutuste uurimisele). Kõigile grammatisatsiooniuuringutele on ühine püüe mõista, kuidas süntaktilised ja morfoloogilised mudelid on struktureeritud, kuidas ja miks grammatilised kategooriad tekivad ja kuidas vabalt kombineeritavad ja seotud ühendid omavahel suhestuvad. (Brinton, Traugott 2005: 22)

Sünkroonilisest vaatepunktist on grammatisatsioon peamiselt morfosüntaktiline ning diskursuslik-pragmaatiline nähtus, mida tuleb uurida konkreetsetel ajahetkedel kasutatava keele dünaamilistele mudelitele tuginedes. Just keelemudelite organiseerimine erinebki keeliti mõnel määral ja toob esile konkreetse keele eripära. Ajaloolisest perspektiivist lähtudes on grammatisatsioon ajanis ilmnevate keeltevaheliste korrelatsioonide alamhulk, mis avaldab semantilis-pragmaatilistes, morfosüntaktilistes ja mõnikord ka fonoloogilistes muutustes. (Brinton, Traugott 2005: 22–23)

Heine (2005: 575) sõnul pole grammatisatsiooniteooria ei keeleteooria ega keelemuutusi kirjeldav teooria, vaid selle eesmärgiks on selgitada grammatisatsiooni – seda, kuidas grammatilised vormid ajanis ja ruumis tekivad ning arenevad ning miks nad on struktureeritud nii, nagu nad on. Lisaks usutakse grammatisatsioon olevat ühesuunaline protsess, mis viib vähem grammatilistest grammatilisemate vormide ja konstruktsioonideni. (Heine, Kuteva 2002: 4)

Grammatisatsiooniuuringute ajaloois võib eristada kolme faasi: esimene seostub 18. sajandi prantsuse ja Briti filosoofide töödega (nt Étienne Bonnot de Condillaci ning John Horne Tooke'i kirjutistega), teine peamiselt 19. sajandi saksa keeleteadlastega (nt Franz Boppi jaoks sai grammatisatsioonist võtmemõiste, kuigi termin ise võeti kasutusele oluliselt hiljem, nimelt 1912. aastal prantsuse uurija Antoine Meillet' poolt) ning kolmas algab umbes 1970-ndatel algselt seoses lokalismi paradigmsga. Selle koolkonna järgi on ruumiväljendid primaarsemad kui teised keeleväljendid, mistõttu nad on teiste aluseks. Veelgi enam mõjutasid 1970. aastate algul toimunud

arengut Talmy Givóni tööd, milles ta rõhutas, et keelestruktuuri mõistmiseks on vaja tunda selle varasemaid arenguastmeid. Tema üldine tsükliline arengujada (diskursus > süntaks > morfoloogia > morfofonoloogia > Ø) avas grammatika mõistmises täiesti uue perspektiivi. 1970. ja 1980. aastatel ilmus palju uurimusi, mille autorid nõustusid üldise lähenemisega, et grammatisatsioon on areng leksikaalsematest üksustest grammatilisemateks või grammatilistest veel grammatilisemateks, kuid mis tutvustasid erinevaid arvamusi ning teoreetilisi suundi. Tuntumatest uurijatest võib nimetada Elizabeth Closs Traugotti, Joan L. Bybee'd, Paul J. Hopperit ja Bernd Heinet. Nüüdseks on ilmunud hulgaliselt monograafiaid, aga ka mõne grammatilise kategooria (nt aja, aspekti, modaalsuse vm) grammatiseerumist käsitlevaid uurimusi. Viimasel ajal on uuritud grammatiseerumist pidžinides ja kreoolkeeletes. (Heine 2005: 575–578)

3.1. Grammatisatsiooni mehhanismid ja põhiprintsiibid

Grammatisatsiooniteooria lähtub eeldusest, et grammatisatsiooni käivitavaks peamiseks mehhanismiks on soov edukalt suhelda. Sel põhjusel kasutavad inimesed konkreetsete, kergesti mõistetavate ja/või selgelt visandatud tähenduste jaoks loodud lingvistilisi vorme ka vähem konkreetsete, raskemini mõistetavate ja mitte nii selgesti esitatud tähenduste kontekstides. Nõnda rakendatakse leksikaalsed või vähem grammatiseerunud keeleväljendid grammatilisemate funktsioonide väljendamise teenistusse. Teisisõnu, grammatisatsioon on protsess, mille abil konkreetseid (lähte-) tähendusi kandvaid sõnu kasutatakse spetsiaalsetes kontekstides, tähistamaks grammatilisemaid (siht-)tähendusi. (Heine 2005: 578)

Keelendite grammatiseerumisega käib kaasas neli omavahel seotud mehhanismi:

- ekstensioon, st uue grammatilise tähenduse esilekerkimine, kui keeleväljendeid hakatakse kasutama uutes kontekstides (kontekstist tingitud ümbertõlgendus);
- desemantiseerumine e pleekimine e semantiline redutseerimine, st kadu (või üldistus) tähendussisus;
- dekategoreerimine, st lähtevormidele (leksikaalsetele või vähem grammatilistele vormidele) iseloomulike morfosüntaktiliste omaduste kadu, sh iseseisva sõna staatuse kadumine (klitisatsioon, afiksatsioon);

- erosioon e „foneetiline redutseerimine“, st foneetilise ainese kadu. (Heine 2005: 578–579; Heine, Kuteva 2007: 34)

Kõik need mehhanismid seostuvad erineva keele struktuuriosaga või kasutusega: ekstensioon seostub pragmaatikaga, pleekimine semantikaga, dekategoreerimine morfosüntaksiga ja erosioon foneetikaga. Kui kolm neist mehhanismidest viitavad mingi omaduse kaole, siis tegelikult midagi ka lisandub, nimelt võidetakse omadustes, mis on iseloomulikud nende väljendite kasutusele uutes kontekstides. Ükski kirjeldatud mehhanismidest ei seostu ainult grammatisatsiooniga, kuid kuna nad kõik koos kutsuvad grammatisatsiooni esile, võib neid pidada ühe ja sama üldise protsessi erinevateks komponentideks. (Heine 2005: 579)

Nelja mehhanismi järjekord peegeldab nende tüüpilise toimumise diakroonilist järjekorda: grammatisatsioon algab üldjuhul ekstensiooniga, mis vallandab desemantiseerumise, millele omakorda järgnevad dekategoreerimine ja erosioon (Heine, Kuteva 2007: 35).

Kõigist neist parameetritest on ekstensioon kõige keerukam ja seda kahel põhjusel. Esiteks on sel nii sotsiolingvistiline, tekstipragmaatiline kui ka semantiline komponent. Sotsiolingvistiline komponent viitab asjaolule, et grammatisatsioon algab individuaalse uuendusega (aktiveerimisega), mis tähendab, et kõneleja (väike kõnelejate grupp) pakub mõne eksisteeriva vormi või konstruktsiooni jaoks välja uue tähenduse, mida hakkavad kasutama teised kõnelejad ja ideaalis levib see tervesse keelekollektiivi. Tekstipragmaatiline komponent hõlmab laiendust tavakontekstist uude konteksti(desse) ja järkjärgulist levimist üldisematesse kontekstiparadigmadesse. Lõpuks viib semantiline komponent olemasoleva tähenduse juurest uue tähenduseni, mille kutsub esile ja mida toetab uus kontekst. (Heine, Kuteva 2007: 35)

Teiseks: terminit *ekstensioon* on erinevate lähenemiste raames väga erineval moel kasutatud, mistõttu see teooriati osaliselt kattub ja mingil määral selgelt lahkeb (*ibid*: 35–36). Heine ja Kuteva (2007: 37) kasutavad kontekstist tingitud ümbertõlgenduste kirjeldamiseks neljafaasilist mudelit: algne faas (kontekst ei ole veel piiratud ja kasutatakse algset tähendust), uus kontekst (see kutsub esile uue tähenduse, mis on esiplaanil, ning lubab teha kontekstist tulenevaid järeldusi), vahetatud kontekst (tekkinud on uus kontekst, mis endise tähendusega enam kokku ei sobi, mistõttu see jääb tagaplaanile), üldistumine/tavapäraseks saamine (sihttähendus on ainuke

tähendus, mistõttu uus vorm ei vaja enam konteksti, milles see tekkis, ning seda saab kasutada uutes kontekstides).

Põhjusi, miks uus kontekst kutsub esile uue tähenduse ning vana surutakse tagaplaanile, on kaks: semantiline üldistamine, mille tõttu uued kontekstid toovad kaasa üldisema tähenduse, ja konteksti põhjal tehtavad järeldused (*invited inferencing*), sest uued kontekstid pakuvad ka uusi tähendusi. (Heine, Kuteva 2007: 36)

Pleekimine on ekstensiooni otsene tagajärg (Heine, Kuteva 2007: 39). Konkreetseid tähendusi hakatakse teatud kontekstides tõlgendama abstraktsemate grammatiliste tähendustena, samuti võib grammatiline vorm, millel on kaks või enam grammatilist funktsiooni, kaotada ühe neist (või ka kõik oma funktsioonid). Kui vorm on uue grammatilise tähenduse omandanud, muutub see varasematest kasutuskontekstidest järjest kaugemaks ja levib uutesse kontekstidesse, misjärel kaotab oma varasemale kasutusele iseloomulikud kategoriaalsed omadused: seega toimub deкатегорiseerumine. Pärast seda hakatakse üksust tavaliselt sagedamini ja rohkemates kontekstides kasutama, see muutub oma kasutuskeskkonnas etteaimatavaks ning kaldub kaotama foneetilist ainet (st toimub erosioon). Seega pole neli mehhanismi üksteisest sõltumatud, vaid ekstensioon vallandab muutused, mis viivad desemantiseerumiseni ning viimane toob omakorda kaasa deкатегорiseerimise ja erosiooni. Mõnel juhul võivad desemantiseerumine ja deкатегорiseerimine ka samaaegselt toimuda, kuid see on pigem erandlik, sest tavaliselt läheb pärast uue grammatilise kategooria esilekerkimist hulk aega, enne kui sellega seostuvad morfoloogilised, süntaktilised ja/või foneetilised muutused märgatavaks saavad. (Heine 2005: 579–580, 583; Heine, Kuteva 2002: 3)

Hopper ja Traugott (1993: 32) nimetavad grammatisatsiooni mehhanismidena reanalüüsi ja analoogiat. Reanalüüsi peavad nad grammatisatsiooni kõige tähtsamaks mehhanismiks. Langackeri (1977: 58) sõnul on reanalüüs „selline muutus väljendi või väljendirühma struktuuris, mis ei sisalda mingit vahetut või sisemist modifikatsiooni selle väliskujus“. Üks sagedamaid reanalüüsi liike on fusioon, st kahe või enama vormi sulandumine üle sõna- või morfoloogiliste piiride. Selle kõige tüüpilisemaks näiteks on liitsõna moodustamine, mille abil saab kahest või enamast sõnast üks ning harilikult on uue sõna ja endiste üksikute osade semantika, morfoloogia ja fonoloogia

(mõnikord ka süntaks) erinevad, nt oli inglise keele produktiivsel tuletusafiksil *-hood* varem täistähendusliku nimisõna staatus ja see tähendas seisundit: *cild-had* 'lapse seisund'. Praeguseks on sellest saanud *childhood* 'lapsepõlv'. Fusioon hõlmab muutusi üksuste piirides, st nende piiride ümbertõlgendust teatud konstruktsioonides, mille tagajärjel morfeeme hakatakse pidama teistesse semantilis-süntaktilistesse kategooriatesse kuuluvaks. Nii sai inglise keeles algselt iseseisvast ühendist *be going to* koos progressiivse aspekti ja eesmärgi väljendava eessõnaga ajamarker. Seega viitab reanalüüs uute struktuuride varjatud arenemisele vanadest. (Hopper, Traugott 1993: 40–41, 56)

Kuigi paljud reanalüüsi juhud on ühtlasi ka grammatisatsioonijuhud, ei ole see alati nii. Näidetes nagu *hussy* (*house + wife*) ei ole osist *wife* 'naine' peetud grammatiliseks morfeemiks ja arvatavasti seda ka ei juhtu. Nõnda on viimase näite puhul tegemist küll reanalüüsiga, kuid mitte grammatisatsiooniga. (Hopper, Traugott 1993: 48–49)

Analoogia viitab sellele, et keeles säilinud vormidele on eeskujuks juba olemasolevad konstruktsioonid, kuna üldises mõttes on analoogia sarnasussuhe ja veel täpsemalt strukturealne sarnasus. 20. sajandi algul tõlgendati analoogiat üpris kitsalt, pidades seda protsessiks, mille abil sai kõrvaldada grammatika, eelkõige aga morfoloogilise tasandi ebaregulaarsused. See oli nn tasandusmehhanism. Nii leidub nt lastekeeles vormide *cat – cats* analoogial vorme nagu *child – childs* normipärase *child – children* asemel. Võib küsida, miks paari (*childs – children*) üks liige valitakse eeskujuks. Tendentsi kohaselt kiputakse asendama piiratuma kasutusega vormi ja valima üldisemat, kuid mitte vastupidi. (Hopper, Traugott 1993: 56, Anttila 2005: 428)

1960. aastate lõpus püüdis Paul Kiparsky analoogiat fonoloogia tarvis ümber defineerida ning käsitas seda reegli üldistamise või optimeerimisena suhteliselt piiratud kasutusvaldkonnast palju laiemasse. Ükskõik kas mõista analoogiat tasandusprotsessi või reegli üldistusena, ei pea see kulgema lõpuni, näited, nagu *foot – feet, mouse – mice, run – ran* on selle kinnituseks. (Hopper, Traugott 1993: 57)

Nõnda võib öelda, et uusi grammatilisi struktuure tekitab reanalüüs, kuid ka analoogia rolli ei saa grammatisatsiooniuuringutes alahinnata, sest see annab keele kõnelejatele (aga ka lingvistidele) esmast tunnistust muutuse toimumisest ja aitab muutusel levida uutesse kontekstidesse. Eelneva põhjal võib väita, et reanalüüsil ja

analoogiaal on erinevad tagajärjed: reanalüüs hõlmab peamiselt lineaarseid süntagmaatilisi, sageli kindla kontekstiga seotud ümbertõlgendusi ja reegli muutumist ning ei ole otseselt jälgitav, seevastu analoogiaga käivad enamasti kaasas paradigmaatiline ümberkorraldus, muutused pindmistes kollokatsioonides ning mallide kasutuses, mistõttu analoogia muudab reanalüüsi põhjustatud täheldamatud muutused märgatavaks. (Hopper, Traugott 1993: 57, 61)

Reanalüüs ja analoogia on keelemuutuste põhimehhanismid. Ainult nende abil ei saa aga grammatisatsiooni defineerida, samuti ei saa neid grammatisatsiooniga samastada, kuid grammatisatsioon ei toimu ilma nendeta. (Hopper, Traugott 1993: 62)

Heine puudutab termineid *reanalüüs* ja *analoogia* põgusalt oma 2005. aastal ilmunud kirjutises „Grammaticalization“ ning väidab, et grammatisatsiooni ja reanalüüsi omavaheliste seoste kohta on neli seisukohta: 1) grammatisatsioon ja reanalüüs on üks ja seesama nähtus, st kõik reanalüüsijuhud on ühtlasi ka grammatisatsioonijuhud, 2) kahe nähtuse vahel on inklusiivne suhe, st et kõik grammatisatsioonijuhud sisaldavad ka reanalüüsi, kuid kõik reanalüüsijuhud pole grammatisatsioonijuhud (selle seisukoha omistab Heine teiste hulgas ka Hopperile ja Traugottile), 3) grammatisatsioon ja reanalüüs on seostamatud nähtused, kuid mõned grammatisatsioonijuhud on ühtlasi ka reanalüüsijuhud ja vastupidi (see on Heine enda seisukoht), 4) grammatisatsioon ja reanalüüs on vastastikku välistavad nähtused (esimesele ja neljandale seisukohale pole ükski uurija teadaolevalt kindlaks jäänud). Et erinevad tõlgendused on põhjustanud palju arusaamatusi, soovitab Heine terminit *reanalüüs* edasistes grammatisatsiooni puudutavates diskussioonides vältida. (Heine 2005: 592–593)

Ka analoogia pole Heine arvates grammatisatsiooni spetsiifika kirjeldamiseks ja mõistmiseks sageli kuigi tõhus, kuna see on n-ö kõikjaldane (*ubiquitous*) strateegia ja seda võivad põhjustada paljud nähtused. (Heine 2005: 593)

Joan Bybee lisab varem mainitud grammatisatsiooni muutusmehhanismidele korduse ning väidab, et grammatisatsioon on protsess, mille abil sageli kasutatavad sõna- või morfeemijärjendid muutuvad automaatseks, kokkukuuluvana tajutavaks üksuseks. Sõna sage kasutamine muudab selle harjumuspäraseks ja toob kaasa osalise semantilise kao. Fonoloogilised muutused, nagu grammatiliste konstruktsioonide redutseerimine ja fusioon, on tingitud üksuste suurest sagedusest ja nende

kasutamisest lausungi sellises osas, mis sisaldavad vana või taustainfot. Suurenenud sagedus annab konstruktsioonile ka suurema autonoomia, mis tähendab seda, et konstruktsiooni üksikute osade side sama üksuse teiste osadega nõrgeneb või kaob täielikult (*be going to* > *gonna*). Et grammatiseeruva konstruktsiooni osade ja sellega kokkukuuluva leksikaalse osise vahelt kaob semantiline läbipaistvus, saab fraasi kasutada uutes kontekstides koos uute pragmaatiliste seostega ning see viib semantilise muutuseni. Sagedase fraasi autonoomia muudab selle keeles püsivamaks ja lubab tihti säilida morfosüntaktilistel joontel, mis muidu tarvituselt kaoksid. (Bybee 2005: 603–604)

Nagu eespool mainitud, on grammatiseerumise toimumiseks vaja erilisi kontekste, mistõttu grammatisatsiooni on kirjeldatud ka kui konteksti põhjustatud ümbertõlgenduse tulemust. Nõnda on kontekst grammatiliste struktuuride kujundamisel tähtis tegur (kuni sinnamaani, et see võib väljendada tähendust, mida ei saa otse vastavast algvormist tuletada). Ometi ei vii iga ümbertõlgendus grammatilise tähenduse tekkeni. Pigem tekivad need ikkagi siis, kui leksikaalseid tähendusi kasutatakse ka abstraktsemate tähenduste väljendamiseks, nt hakatakse tegevust väljendavat vormi (inglise keeles *go to*) kasutama grammatilise tähenduse (tuleviku aja) väljendamiseks. Seetõttu on kontekstist tulenevaid ümbertõlgendusi nimetatud ka metafoorseks ülekandeks. (Heine, Kuteva 2002: 2–3)

Väidetavalt on seesugusel protsessil kognitiivsed põhjused ja see baseerub nn ülekandemudelil. Mõistete ülekanne toimub kindlate mallide järgi inimkogemuse konkreetsematest valdkondadest vähem konkreetsete suunas. Heine jt (1991: 160) on välja pakkunud tähendusvaldkondade järjestuse, mida mööda vasakult paremale tähendusnihked tavaliselt kulgevad. Need on: ISIK > OBJEKT > TEGEVUS > RUUM > AEG > KVALITEET. Sellist arenguteed võib täheldada paljude grammatisatsiooni juhtude puhul. (Heine 2005: 586)

Rõhutades grammatisatsiooni pragmaatilist komponenti, mille järgi grammatisatsioon nõuab toimumiseks sobivat konteksti, misjärel uue grammatilise komponendi kasutuskontekstid laienevad ja selle tagajärjel suureneb omakorda vastava komponendi sagedus, tuginetakse nn kontekstimudelile. Sellega seostuvad võtmemõisted, nagu kontekstist tulenev ümbertõlgendamine, pragmaatiline järeldus, konteksti põhjal tehtav järeldus, suhtlusimplikatuur, metonüümia jt. Mõlemad

modelid tõstavad esile grammatiseerumise olulisi aspekte ja on vajalikud, mõistmaks, miks grammatilised kategooriad tekivad. Analüüsides saksa keelendi *während* grammatiseerumist aega väljendavast sidesõnast möönvaks sidesõnaks ja sealt edasi alistavaks sidesõnaks, selgitaksid ülekandemudeli pooldajad seda protsessina, mille käigus aega märkivad mõisted kantakse üle uude valdkonda, mis seostub osalause propositsioonide vaheliste „loogiliste“ suhetega. Samas kontekstimudelid lähtuvad väidaksid, et ei toimu mingisugust hüpet ühest valdkonnast teise, vaid et pigem minnakse keelendi *während* kasutamisel aja tähenduses järk-järgult üle selle kasutamisele möönvaks tähenduses, kuna kontekst tingib seesuguse tõlgenduse. (Heine 2005: 587–588)

Heine (1993: 48–53) välja pakutud kolmeastmeline nn kattumismudel kirjeldab grammatiseerumise mehhanismide arengut järgmiselt:

- (5) on keeleväljend A, mis rakendatakse grammatiseerumise teenistusse;
- (6) see väljend saab teise kasutuskonteksti B, mille tulemusel saab A-d ja B-d mitmeti tõlgendada;
- (7) lõpuks A kaob ja järele jääb ainult B.

Nagu mudelist näha, on see kontekstimudeliga üsna sarnane: ka selle mudeli järgi on grammatiseerumisel ahelalaadne struktuur. Kõikidel juhtudel ei pruugi see kolmandale astmele jõudagi, vaid võib peatuda nt teisel astmel, kuid kui see jõuab kolmandale astmele, siis muutub B üldjuhul tavaliseks ja saab uueks grammatiliseks kategooriaks. Tuginedes neile tähelepanekutele, pakuvad Heine jt (1991: 113) välja grammatiseerumise metonüümse-metafoorse mudeli, mis käsitleb ülekandemudelit ja kontekstimudelit koos kui ühe ja sama üldise vahendi lahutamatu osi. (Heine 2005: 579, 588)

Nagu varem mainitud, on grammatiseerumist üldjuhul vaadeldud ühesuunalise protsessina, mis algab konkreetsetest, leksikaalsetest tähendustest ja konstruktsioonidest, mis järk-järgult oma semantiliselt (täistähenduslik > pleekinud/grammatiline tähendus; vähem subjektiivne > subjektiivsem tähendus), süntaktiliselt (leksikaalne > grammatiline; vabam > seotum üksus) ja foneetiliselt (terviklik foneetiline vorm > redutseeritud foneetiline vorm) sisu kaotavad ning mis ideaalis asendatakse lõpuks uute vormidega (Fischer, Rosenbach 2000: 19–20). Vormi redutseerumine grammatikalisatsiooniprotsessis toimub järgmiselt: VABA

SÕNAÜHEND > GRAMMATILINE SÕNA > KLIITIK > MUUTEAFIKS > (Ø). (Hopper, Traugott 1993: 7)

Siiski ei kulge see protsess eranditeta ja on leitud näiteid, mis grammatisatsiooni ühesuunalisusele vastu räägivad (vt Heine, Kuteva 2002: 4). Samas tunnistavad uurijad, kes seesuguseid näiteid on leidnud, et neid on vähe võrreldud suure hulga juhtudega, mis kinnitavad protsessi ühesuunalisust, ja samuti pole leitud ühtegi näidet, mis tõestaks grammatisatsiooni kulgemist täiesti ümberpööratult. (Heine, Kuteva 2002: 4)

Esitatud vastunäiteid võib pidada ka n-ö üksikjuhtudeks, sest nad ei võimalda keeltevahelisi üldistusi grammatiliste kategooriate tekkimise ja arengu suuna kohta. Nt on täheldatud, et genitiivi lõpp võib saada kliitiku staatuse, kuid seesugune areng on üsna erandlik nii mingit konkreetset keelt silmas pidades, kuna puudub üldine mall, mille abil kõigi käändeparadigmade afiksids kliitikuteks muutuksid, kui ka keeltes üldiselt, sest pole ühest suunda, mis näitaks, et genitiivi käändelõpust saab paljudes keeltes regulaarselt kliitik. (Heine 2005: 582)

Lisaks saab erandlikke nähtusi sageli selgitada alternatiivsete (nt morfofonoloogiliste, morfosüntaktiliste, aga ka teatud sotsiokultuuriliste ja psühholoogiliste) teguritega. Näiteks võivad sellisteks mõjuriteks olla hüperkorrektsus ja eufemistlik keelekasutus. Viimasel juhul välditakse paljudes kontekstides suguorganitele viitamist ja räägitakse neist ruumimõistete kaudu, nt 'see asi ees' või 'see alumine asi'. See on viinud paljudes keeltes grammatisatsiooni ümberpöördumiseni sel määral, et deiktiline ruumisuhteid peegeldav väljend on üldistunud kehaosa väljendavaks mõisteks. (Heine 2005: 582–583)

Ümberpööratud grammatisatsioonijuhte võib põhjustada ka keelte äärmiselt tihe kontakt. Nii on sranani keel (kreoolkeel) tõlgendanud enim laensõnu andva keele (inglise keele) kohaadverbid ümber seisundiverbideks. Seesugune areng pole grammatisatsiooni üldiste tendentside seisukohast tavapärane, kuid on selgitatav eriliste oludega, milles kreoolkeeled arenevad. (Heine 2005: 583)

Hopperi ja Traugotti jaoks on ühesuunalisuse printsiip samuti oluline ning nad käsitlevad seda põhjalikult morfoloogiliste ning morfosüntaktiliste muutustega seoses. Nad esitavad ühesuunalisuse üldised printsiibid, millest olulisemad on üldistumine, sh nii tähenduse üldistumine kui ka grammatilise funktsiooni üldistumine (kattuvad

enamjaolt Heine ekstensiooni ja desemantiseerumisega) ning dekategoreerimine, millega käib kaasas suurem grammatiline staatus (Heine nimetab seda samuti dekategoreerimiseks) ja sagedus. Viimane näitab kasutusmalli üldistumist. Lisaks nimetatud printsiipidele, millest on juba juttu olnud, nimetavad nad semantilist ja/või struktuurilist üldistumist soodustavate mehhanismidena spetsialiseerumist (*specialization*), divergentsi (*divergence*), püsivust (*persistence*) ning uuenemist (*renewal*), ühesuunalisuse sünkroonse tagajärjena aga kihistumist (*layering*). (Hopper, Traugott 1993: 94–126)

Grammatiseerumise algusjärgus on tavaliselt erinevaid keelendeid, millel on potentsiaal grammatiseeruda, ja neid saab teatud kontekstis vabalt teiste vahendite vastu vahetada. Grammatiseerumise edenedes vähendatakse võimalike vormide valikut (kuna osa neist on sagedamad ning nende tähendus ja kasutus üldistunud), kuni lõpuks saab mingis kontekstis kasutada ainult üht kindlat vormi. Sellisel juhul on see vorm spetsialiseerunud teatud funktsiooni jaoks. Vanad vormid võivad paralleelselt edasi eksisteerima jääda ja selles mõttes ei välista spetsialiseerumine alternatiivide olemasolu, pigem näitab see tekstilisi eelistusi, mida tingivad semantilised tüübid, sotsiolingvistikulised kontekstid, diskursuse žanrid ja muud faktorid. (Hopper, Traugott 1993: 113–114)

Kui leksikaalne vorm muutub grammatiseerumise käigus kliitikuks või afiksiks, võib selle algne kuju iseseisva üksusena alles jääda ja läbi teha samasuguseid muutusi nagu tavalised leksikaalsed üksused. Seesugune divergents (nimetatud ka lahknemiseks (*split*)) on grammatiseerumisprotsessi loomulik tagajärg. Grammatiseerumine algab leksikaalse vormi kinnistamisega teatud potentsiaalselt grammatilisesse keskkonda, kus vorm saab uue tähenduse. Kuna algusjärgus oleva grammatiseerumise kontekst on üks paljudest võimalikest, milles leksikaalne vorm võib pärast grammatiseerumise toimumist esineda, käitub see nagu iga teinegi autonoomne vorm oma teistes, leksikaalsetes kontekstides ning on avatud semantilistele ja fonoloogilistele muutustele, isegi iganemisele või tarviliselt kadumisele. Nt inglise keele indefiniitne artikkel *a/an* oli vanainglise keeles sõna *an*, mis tähendas 'üht, mingit kindlat' ning seda ei kasutatud üldises mittespetsiifilises tähenduses nagu tänapäeval, vaid peamiselt selleks, et tutvustada uusi üksusi, nagu lauses *There was once a prince of Tuscany*. Sama vormi klitiseerunud vaste muutus

rõhutuks ja moodustas järgneva nimisõna või nimisõnafraasi moodustajaga (adjektiiviga vm) ühtse rõhuühiku. Tulemuseks on tänapäeva inglise keele vorm ja kasutuskontekst: vokaal [ə] ja järgneva vokaali ees säilinud [n]. Rõhulise ja rõhuta vormi eri suunas kulgenud ajalugu võib täheldada järgmises vahelduses: *Would you like a Mai Tai? – Yes, I'd love one.* (Hopper, Traugott 1993: 116–117)

Grammatiseerumisega kaasneb ka püsivuse printsiip, mis tähendab et grammatiseerunud konstruktsiooni saab tema algupärase tähenduse tõttu piiratud kasutada, nt ei saa malai keeles kasutada reaalselt klassifikaatorit, kui nimisõna kvantifitseeritakse sõnaga *s(u)atu*, selline konstruktsioon nagu **suatu buah rumah* 'üks maja' on välistatud, võimalikud on ainult *suatu rumah* või *sa-buah rumah*. Piirangut esimesele konstruktsioonile saab seletada asjaoluga, et *suatu* ise juba sisaldab ajalooliselt klassifikaatorit. (Hopper, Traugott 1993:123)

Divergentsiga saavad eksisteerivad vormid teatud kontekstis uue tähenduse, kuid säilitavad teistes kontekstides endise tähenduse. Uuenemine on protsess, mille abil eksisteerivad tähendused võivad saada uue vormi. Nii on nt inglise keele intensiivsussõnad uuenenud ning viimase kahe sajandi jooksul on eri perioodidel kasutatud *very* kõrval sõnu, nagu *awfully, frightfully, fearfully, terribly, incredibly, really, pretty, truly*. Kirjalikus keeles on sagedad variandid *most, surprisingly, extremely, highly, extraordinarily*. Võib arvata, et aja jooksul vormide arv spetsialiseerumise tõttu siiski väheneb. (Hopper, Traugott 1993: 121)

Uus vorm võib esineda lauses vanaga samas positsioonis (nt inglise keele uued intensiivsussõnad, millega ei kaasne mingit uut süntaktilist või fonoloogilist strateegiat), kuid ei pruugi (nt inglise keele algne eitussõna *ne* eelnes verbile, selle asendanud *not* aga järgnes). Seesugused vanade ja uute vormide süntaktilised erinevused on sageli alati keeles toimuvatele sõnajärjemuutustele või võivad neile isegi kaasa aidata. (Hopper, Traugott 1993: 122)

Ka uus vorm ise võib kiire kõne ning rutiinistumise tõttu grammatiseeruda ning lüheneda, nt *not* > *n't*. See ongi üks põhjus, mis muudab grammatisatsiooni aina uuesti esilekerkivaks nähtuseks. (Hopper, Traugott 1993: 123)

Divergentsi ja püsivuse käsitlemisel ilmnes, et vanad vormid võivad väga pikka aega säilida. Uuenemine viib selleni, et peaaegu sama mõtet saab väljendada erinevat moodi või keelematerjali erineval moel korrastada. Vanade vormide ja tähenduste

säilimine paralleelselt uutega (olgu nad siis tuletatud samast lätevormist divergentsi teel või uuenemise abil eri vormidest) viib nähtuseni, mis on sünkroonselt jälgitav ja mida nimetatakse kihistumiseks (*layering*) või varieeruvuseks (*variability*). (Hopper, Traugott 1993: 123–124)

Grammatiseeruva üksuse laia kasutuskonteksti piires ilmuvad pidevalt uued kihid. Protsessi käigus ei pruugita vanu kihte ilmtingimata kõrvale heita, vaid nad võivad uutega paralleelselt kasutusse jääda ja üksteist vastastikku mõjutada. Ühe kasutuskonteksti piires on igas keeles märkimisväärne sünkrooniline mitmekesisus, kõige ilmsemad on juhud, kus kõrvuti eksisteerivad täis- ja lühenenud vorm, mille funktsioonid vaid minimaalselt erinevad. Näiteks klassikalises armeenia keeles on kolm demonstratiivsõna: *ays* 'esimese isiku lähedal', *ayd* 'teise isiku lähedal', *ayn* 'kolmanda isiku lähedal'; lisaks on kolm artiklit: *-s*, *-d*, *-n* (Greenberg 1985: 277). Viimase näite puhul on loogiline oletada, et lühenenud vorm on hilisem. (Hopper, Traugott 1993:124)

Seega tüüpiliselt pole grammatiseatsioon selle tagajärg, et keeles üritataks täita mingit tühimikku, vaid grammatiseerunud vormid võistlevad olemasolevate konstruktsioonidega, millel on sarnased funktsioonid. Igas kooseksisteerimise faasis on kontekste, milles kahel (või enamal) väljendusvõimalusel on selge pragmaatiline erinevus, ja kontekste, milles see erinevus ning ühe või teise vormi kasuks otsustamine nii selgelt esile ei tule. Ometi võib sageli märgata, et üks võistlevatest vormidest domineerib (spetsialiseerumine) ning laiendab lõpuks oma tähenduste ulatust sedavõrd, et sisaldab ka asendatava konstruktsiooni oma. Funktsionaalselt sarnaste konstruktsioonide uued kihid annavad tihti märku naaberkeelte mõjust ning selle mõju tagajärjel toimuvatest keeletüübi muutustest. (Hopper, Traugott 1993: 125–126)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ühesuunalisuse hüpotees on tugev. Seda kinnitab suur hulk grammatiliste struktuuride tekkimise näiteid, samas on vastunäiteid üpris vähe ja need kõik on üht tüüpi: grammatilisematest üksustest on saanud vähem grammatilised. Tulevased empiirilised uurimused peavad andma vastuse küsimusele, kas grammatiline üksus saab täistähenduslikuks areneda, ja kui, siis millistel tingimustel. (Hopper, Traugott 1993: 128–129)

3.2. Grammatisatsiooni ja leksikalisatsiooni seos

Terminit *leksikalisatsioon* on kasutatud kahe väga erineva nähtuse kohta: sünkrooniliselt mõistekategooriate kodeerimiseks, diakrooniliselt kas üksuse leksikoni vastuvõtmise puhul või produktiivsetele grammatikareeglitele alluvate üksuste paradigmatel väljalangemise korral. Leksikalisatsiooni diakroonilises tähenduses on edasi arendatud grammatisatsiooniuuringute kontekstis. (Brinton, Traugott 2005: 18)

Sünkroonilises tähenduses osutab *leksikalisatsioon* määra, millega on omavahel seotud mõisteline esitus ja süntaksitasand ning kuidas nende seoste olemust on võimalik formaliseerida. Huvi teema vastu tuleneb eri lähenemistes kerkinud arutlusest, kuidas siseneb uus leksikaalne üksus grammatikasse, ning on pakutud, et lekseem, nt *kill* 'tapma' on abstraktsema struktuuri 'põhjustama mitteelusaks muutumist' representatsioon. (Brinton, Traugott 2005: 18–19)

Ajalooliselt on leksikalisatsioon protsess, mille abil tekivad keelde uued leksikaalsed üksused. Seda on defineeritud avaralt ning sellega seoses on käsitletud nii tavapäraseid sõnamoodustusprotsesse, fusiivseid protsesse, mis vähendavad kompositsionaalsust, kui ka eraldumisprotsesse, millega käib kaasas osiste suurem autonoomia. (Brinton, Traugott 2005: 32)

Leksikalisatsioon kui sõnamoodustusviis seostub enamasti keele kõnelejate käsutuses olevate dünaamiliste protsessidega. Need võimaldavad moodustada juhu vorme, mis võivad (aga ei pruugi) keelekollektiivis tavapäraseks muutuda ning leida laiemat kasutajaskonda. Fusiivsete ning eraldumisprotsessidega seoses räägitakse leksikalisatsioonist keelemuutusuuringute kontekstis. Suhteliselt vabade vormide vahel, mida organiseerivad reeglid ja printsiibid (st grammatika), ning kinnisvormide vahel, mis avalduvad uuendustes (st leksikonis), arvatakse olevat mõisteline vastasseis, mida käsitatakse järgnevuse või skaalana, mille ühes otsas on suhteliselt vabad süntaktilised väljendite tüübid ja teises otsas äärmiselt kokku surutud väljendid. See jaotus lähtub kompositsionaalsusest ehk sellest, mil määral saab väljendite tähendust (konkreetses lauses) tuletada üksikelementide tähenduse ja nende omavaheliste süntaktiliste suhete põhjal. Ajaloolisest vaatepunktist sunnib selline skaala keskenduma uurijat kas selle algusotsale (ehk sellele, kuidas sõna eraldub süntaksist ja produktiivsetest reeglitest) või selle lõpuotsale (ehk protsessile, kuidas

millestki, mis pole lekseem, saab lekseem (leksikoniüksus), st leksikalisatsioonile). (Brinton, Traugott 2005: 32–33)

Nagu eespool mainitud, on leksikalisatsioonist järjest enam räägitud ka grammatisatsiooniuuringute kontekstis ja seda eriti seoses fusiivsust puudutavate töödega. Vastavalt piire kaotavale üksusele nimetatakse protsessi kas kivinemiseks (*freezing*), univertsatsiooniks (*univerbation*) või seostumiseks (*bonding*). Süntagmaatilisel vabade üksuste ühinemine püsifraasideks ja sellele mõnikord järgnev liitumisest tingitud redutseerumine on iseloomulik nii teatud tüüpi leksikaliseerumisele (*gate-crasher*, *blackbird*), kui ka grammatiseerumisele (*within*), mistõttu osa näiteid on eri autorid kasutanud ühe, teise või mõlema nähtuse ilmetamiseks. See võimaldab arvata, et kahe nähtuse vahel on teatud sarnasusi. Lisaks sellele, et leksikalisatsioonil ja grammatisatsioonil on suur osa keelekasutaja võimes keelt loovalt kasutada, on fusioon ja motiveerituse kadumine olulised faktorid mõlema, nii uute sõnade loomise kui ka grammatisatsiooni puhul. (Brinton, Traugott 2005: 62, 68)

Leksikalisatsiooni ja grammatisatsiooni sarnasustele tuginedes väidab Ilse Wischer (2000: 355, 364–365), et kaks protsessi pole sugugi vastandlikud, vaid seostuvad mõlemad keele muutumisega. Esimene kirjeldab tekkivaid lekseeme ja teine grammeeme, mistõttu on tegemist keele eri tasanditel toimivate nähtustega. Sellest tulenevalt tuleks neid ka eristada. Nii muutub süntagma leksikalisatsiooni käigus leksikaalsemaks (*mother-in-law*), grammatisatsiooni käigus grammatilisemaks (*be going to*), sama kehtib ka lekseemide edasileksikaliseerumise (*lord* on leksikaalsem kui vanainglise *hlaf-weard* 'leiva valvur') ning grammatiliste üksuste grammatiseerumise (kliitik on grammatilisem kui funktsioonisõna) kohta. Samas on mõlema protsessiga kaasnevad süntaktilised ja foneetilised mehhanismid (järkjärguline foneetiline redutseerumine, süntaktiline reanalüüs, motiveerituse kadu, kivistumine, konventsionaliseerumine) väga sarnased.

Teisalt on kahe protsessiga kaasuvad semantilised muutused erinevad. Kui vaba kollokatsioon või tavaline sõna leksikaliseerub, lisandub sellele teatud semantiline komponent, nii et uus leksikaalne tähendus erineb varasemast kompositsioonilisest tähendusest. Pärast seda on varasem ja leksikaliseerunud üksus omavahel metafoorselt või metonüümselt seotud. Kui keeleüksus grammatiseerub, kaotab see

semantilist sisu ning esiplaanile tõuseb uus kategoriaalne või operatsiooniline tähendus. (Wischer 2000: 364–365)

Ka Christian Lehmanni käsitluses on grammatiseerumisel ja leksikaliseerumisel palju ühist ning tegemist on teatud määral paralleelsete, mitte vastandlike protsessidega. Grammatiseerumise vastandprotsess on hoopis degrammatiseerumine (protsess, mis annab abstraktsema, üldisema tähendusega vormile spetsiifilisema, konkreetsema tähenduse ja muudab selle süntaktiliselt vabamaks) ning leksikaliseerumise vastandprotsess on rahvaetümoloogia (protsess, millega vormiliselt läbipaistmatule sõnale antakse reanalüüsi abil morfoloogiline struktuur, mida sel varem polnud, kuid mis tundub kõnelejatele läbipaistvam). (Lehmann 2002: 1; Brinton, Traugott 2005: 83–84)

Grammatiseerumise ja leksikaliseerumise algusjärgus pole kollokatsioonis märgata mingeid silmatorkavaid muutusi ning grammatiseerumine ja leksikaliseerumine on üksuse tõlgendamise alternatiivsed võimalused. Samas määravad protsessid konstruktsiooni edasise saatuse. Sageli on tegemist ühe ja sama verbiga, mis mingis konstruktsioonis grammatiseerub, muutudes abiverbiks ja lõpuks aspekti väljendavaks üksuseks, teistes kollokatsioonides aga leksikaliseerub ja sulab ühte kontekstuaalse komponendiga. Enamasti polegi võimalik rääkida mingi üksikelemendi grammatiseerumisest või leksikaliseerumisest, kuna elementi sisaldav konstruktsioon on see, mis vallandab emma-kumma protsessi. Kui see on nii, pole konstruktsiooni grammatiseerumise tagajärjeks selle iga üksikosa grammatiseerumine. (Lehmann 2002: 4–7)

Grammatiseeruda võivad morfeemid ja keerukamad üksused, leksikaliseeruda ainult keerukad üksused, sest iga ühemorfeemne üksus kuulub juba leksikoni. Keerukad üksused võivad grammatiseeruda, ilma et oleksid eelnevalt leksikaliseerunud, samas võib leksikaliseerunud üksus omakorda edasi grammatiseeruda. Grammatiseerumise puhul lähenetakse vaadeldavale üksusele analüütiliselt, leksikaliseerumise puhul holistiliselt. Kumbki protsess ei mõjuta isoleeritud üksusi, vaid märke nende paradigmaatilistes ja süntagmaatilistes suhetes ning siin avalduvad ka kahe protsessi olulisimad erinevused. Oletame, et on tegemist kompleksse konstruktsiooniga [XY]z, mis allub kas grammatiseerumisele või leksikaliseerumisele. Erinevused, mis kahe protsessi puhul avalduvad, on kahesugused: 1) grammatiseerumise puhul võib z-l olla koostisosa X, mis on protsessi keskmes ja

mis selle tulemusena muutub grammatiliseks formatiiviks; leksikalisatsiooni puhul sellist koostisosa pole ning protsess hõlmab konstruktsiooni tervikuna. Sellest järeldub, et leksikalisatsioon haarab ilmtingimata kogu kompleksset üksust, samal ajal kui grammatisatsioonist saab rääkida ka seoses konstruktsiooni üksikosadega. 2) Grammatisatsiooni tagajärjel muutuvad z-i seesmised suhted reguleeritumaks ja piiratumaks (eriti X-i ja Y-i või X-i ja z-i omavahelised suhted), leksikalisatsiooni puhul aga ebaregulaarseks ja kaovad hoopis. Seega, kui kaks grammatilist morfeemi liituvad, on see leksikalisatsioon, mitte grammatisatsioon, nt on hispaania keeles kokku sulanud kolm grammatilist eessõna *de*, *ex* ja *de*, mille tulemuseks on uus eessõna *desde*. (Lehmann 2002: 13)

Nii on leksikalisatsioon ja grammatisatsioon mõlemad redutseerivad protsessid, mis piiravad kõneleja vabadust kompleksse keeleüksuse koostisosade valimisel ja kombineerimisel. Grammatisatsioon vähendab üksuse autonoomiat ja nihutab selle madamamale, rangemalt piiratud grammatilisele tasandile; leksikalisatsioon redutseerib üksuse sisestruktuuri ja muudab selle uueks keelendiks. Mõlema protsessiga käib kaasas üksuse üleminek *parole*'ist *langue*'i ja tegemist pole mitte vastandlike, vaid ristuvate nähtustega. (Lehmann 2002: 15)

Leksikalisatsioonist on põhjust rääkida ainult komplekssete keeleüksustega seoses, grammatisatsioon haarab samuti kompleksset üksust, kuid võib samal ajal mõjutada ka selle üht osist, millest saab nii grammatiline (grammatilisem) üksus. Seesugune koostisosa on tekkinud leksikalisatsiooni tagajärjel ning nende juhtude puhul on leksikalisatsioon grammatisatsiooni ettevalmistavaks faasiks (st et leksikalisatsioon ja grammatisatsioon võivad ka koos esineda, nt inglise keele *gonna* on näide selle kohta, kuidas poolenisti grammatiseerunud *going* koos grammatilise morfeemiga *to* leksikaliseerus, misjärel üksus edasi grammatiseerus). (Lehmann 2002: 15–16)

Erinevalt Wischerist ja Lehmannist on autoreid (nt Paolo Ramat 1992, 2001 ja van der Auwera 2002), kes peavad leksikalisatsiooni ja grammatisatsiooni vastupidisteks nähtusteks ning võrdsustavad leksikalisatsiooni degrammatisatsiooniga. Eri käsitlused näitavad, kui lahknevalt on leksikalisatsiooni ja grammatisatsiooni vahelist suhet tõlgendatud. (Brinton, Traugott 2005: 87)

Sellest lähtuvalt on Brinton ja Traugott üritanud leksikalisatsioonile ja grammatisatsioonile leida integreeritud lähenemisviisi. Nad võtavad aluseks selle, et

kõik muutused keelevormide hulgas, olgu need siis tekkinud leksikalisatsiooni või grammatisatsiooni tulemusel, on kirjeldatavad kui 'vastuvõtmine leksikoni'. Omaksvõetavate üksuste erinevus seisneb selles, et osa neist on järsu muutused tulemused (nt kui tegemist on konversiooniga, mida ilmestab tegusõna *text* 'kellelegi mobiiltelefoniga kirjalikku sõnumit saatma', mis on saadud nimisõnast *text* 'tekst'), teised järkjärgulisemate muutuste tagajärg (nt liitumine väljendis *gotta < have got to*). (Brinton, Traugott 2005: 89–90)

Leksikalisatsiooni ja grammatisatsiooni integreeritud lähenemisega käivad kaasas teatud eeldused grammatika sünkroonse mudeli ja keelemuutuste iseloomu kohta. See grammatikamudel on dünaamiline, võimaldab konstruktsioone, astmelisust (järkjärgulisust) ja erinevat produktiivsuse määra. Fonoloogia, süntaks ja mõistelised struktuurid on selles omavahel seotud. Suurte avatud leksikaalsete klasside liikmed (nagu substantiivid, verbid, adjektiivid) on süntaksireeglite abil vabalt kombineeritavad, samas väikeste suletud grammatiliste klasside liikmed on minimaalselt vabad ja mõnikord kohustuslikud. Semantilisel esimesed üldjuhul sisukad ja referentsiaalsed, teised aga funktsionaalsed, tavaliselt indeksikaalsed ja mõnikord mittereferentsiaalsed. (Brinton, Traugott 2005: 91)

Sõnamoodustusega seondult võib öelda, et Brintoni ja Traugotti grammatikamudel jätab produktiivse sõnamoodustuse leksikonist välja, kuna see eelneb leksikalisatsioonile ning on sellest iseseisev. Küll võivad leksikalisatsiooni tulemuseks olla poolproduktiivsed vormid (nt kui tegemist on piiratud kasutusega derivatsioonimorfeemidega) ning grammatisatsiooni tulemuseks nt käändelõpud. (Brinton, Traugott 2005: 91–92)

Leksikalisatsiooni ning grammatisatsiooni mõistmisel kerkib taas keske mõistena *produktiivsus* – sõnamoodustuselementide võime saada kasutatud uute keeleväljendite moodustamisel. See on astmeline protsess, mille ühes otsas on sünkrooniliselt vaadatuna vabad leksikaalsed üksused või üksused, mis koosnevad harva kombineeritavatest ja rangete kasutuspiirangutega morfeemidest, nt *t* sõnas *theft*, st mitteproduktiivsed vormid, ning teises otsas muude üksustega automaatselt liituvad üksused, nt käändelõpud, mis on produktiivsed. Vahepeale jäävad rohkem või vähem vabalt kombineeritavad üksused, mida kasutatakse nendega liituvate üksuste grammatilise kategooria või semantika muutmiseks, ja need on poolproduktiivsed.

Mitteproduktiivsuse–produktiivsuse skaala seostub leksikaalsuse–grammatilisuse skaalaga ja selle keskmises osas on nii sisu- kui ka grammatilisi üksusi, kusjuures need võivad olla erineval määral grammatiseerunud (G1 (perifraasid), G2 (poolseotud vormid, nagu funktsioonisõnad ja kliitikud), G3 (afiksid)) ning leksikaliseerunud (L1 (osaliselt fikseeritud fraasid), L2 (komplekssed, poolidiomatiseerunud väljendid), L3 (lihtsõnad ja maksimaalselt analüüsimatud idiomatilised väljendid)), liikudes vastavalt järjest enam skaala vastassuundades. (Brinton, Traugott 2005: 92–94)

Keele muutumisega seoses on kõige tähtsam eeldus, et muutus toimub vaid keelekasutuse käigus, st kas lingvistilistes või sotsiaalsetes kontekstides, mitte isoleeritult, mistõttu ka leksikalisatsiooni ja grammatisatsiooni kui keelemuutuste alltüüpe tuleb käsitada kontekstis toimuvatenä, et mitte ähmastada muutuste toimumist järsu või astmelisena ning muutuste ettemääramatust. (Brinton, Traugott 2005: 94–95)

Eelnevat arvesse võttes pakuvad Brinton ja Traugott (2005: 96, 99) välja leksikalisatsioon ja grammatisatsiooni kohandatud definitsioonid. „Leksikalisatsioon on muutus, mille tõttu keele kõnelejad teatud keelekontekstides kasutavad süntaktilist konstruktsiooni või sõnamoodustustel tekkinud üksust uuel kujul, nii et selle vormilised ning sisulised omadused ei ole täielikult tuletatavad või aimatavad konstruktsiooni või sõnamoodustusmalli osistest. Aja jooksul võivad koostisosade omavahelised seosed järjest enam kaduda ja üksus muutuda veelgi leksikaalsemaks“. „Gramatisatsioon on muutus, mille tõttu teatud keelekontekstides kasutavad keele kõnelejad osa konstruktsioonist grammatilises funktsioonis, nii et aja jooksul võib tekkinud grammatiline üksus muutuda grammatilisemaks, omandades uusi funktsioone ja laiendades oma mõjuvaldkondi“.

Nõnda hõlmab leksikalisatsioon protsesse, mis kombineerivad või modifitseerivad olemasolevaid vorme, nii et neist saavad avatud klassi liikmed, grammatisatsioon aga vormide dekategoriseerimist ning suundumist avatud klassist suletusse, iseseisvast üksusest seotud funktsiooniüksuseks. Mõlema muutusega võib kaasas käia vormilise või semantilise kompositsionaalsuse vähenemine, suurenenud fusiivsus, funktsiooni või produktiivsuse muutumine, kuid keelendite hulka saadakse igal juhul uus üksus, leksikalisatsiooni puhul leksikaalne vorm või tähendus, grammatisatsiooni puhul grammatiline üksus. (Brinton, Traugott 2005: 101, 105)

Brintoni ja Traugotti arusaama leksikalisatsiooni ning grammatisatsiooni sarnasuste-erinevuste kohta võtab kokku alljärgnev tabel (2005: 110).

Tabel 1. Leksikalisatsiooni ja grammatisatsiooni vahelised parallelid.

		Leksikalisatsioon	Grammatisatsioon
a	Järkjärgulisus (<i>gradualness</i>)	+	+
b	Ühesuunalisus (<i>unidirectionality</i>)	+	+
c	Fusiivsus (<i>fusion</i>)	+	+
d	Liitumine (<i>coalescence</i>)	+	+
e	Motivatsiooni kadu (<i>demotivation</i>)	+	+
f	Metafooristumine/metonüümistumine (<i>metaphorization/metonymization</i>)	+	+
g	Dekategoriseerumine (<i>decategorialization</i>)	–	+
h	Pleekimine (<i>bleaching</i>)	–	+
i	Subjektifikatsioon, st tähenduse tõlgendamine, lähtudes kõneleja hinnangust situatsioonile (<i>subjectification</i>)	–	+
j	Produktiivsus (<i>productivity</i>)	–	+
k	Sagedus (<i>frequency</i>)	–	+
l	Tüpoloogiline üldkehtivus (<i>typological generality</i>)	–	+

Nagu tabelist nähtub, piiravad erinevat tüüpi keelelised protsessid leksikalisatsiooni oluliselt vähem kui grammatisatsiooni. (Brinton, Traugott 2005: 109)

4. Eesti internetikeele morfoloogiline eripära

Eesti internetikeeles esinevad ning seda normikirjakeelest eristavad morfoloogilised erijooned peegeldavad paljuskki keeles laiemalt avalduvaid tendentse: emakeelekõnelejale nn probleemseid valdkondi, mis tulevad esile ka riigieksamikirjandites (ja muudes õpilastöodes) ning igapäevakeeles. Igapäevakeel on Krista Kerge (2000: 93–98) järgi vabade suhtlusolukordade keel, hõlmates nn ajaviitetekste vastandatuna institutsionaalsetele tekstidele ja ka muud vabas registris infovahetust, mida muuhulgas iseloomustavad nn mugav muutestik ja suulisele kõnele omased muutetunnused, häälduslik lühenemine-sulandumine, informaalne leksika ja selle mugandamine ning ümberlülitused võõrkeelele.

Samad nähtused olid täheldatavad ka foorumite ja kommentaariumide keelekasutuses, kus osa postitajaid kasutab keelt vabamalt, teine osa kirjakeelepärasemalt. Internetikeele morfoloogiat iseloomustavate nähtuste hulgas on suulisele kõnele omaseid muutetunnuseid: *nd*-partitsiip (*-nud* asemel) ja *-si* mitmuse osastava tunnuseks (*-sid* asemel), näiteid nn mugava muutestiku kohta (*kaan* : *kaane*, *töötama* : *töödata*), aga ka osastava käände markeerimisega ning võrdevormide moodustamisega seotud probleeme, millele on pühendatud 4. peatüki alapeatükid.

5. peatükis analüüsitakse erinevat tüüpi kokkukirjutusi, mida võib internetikeelest rohkelt leida.

4.1. Iseloomulikke nähtusi verbimorfoloogias

Töö materjali põhjal tuli verbimorfoloogiaga seoses esile kolme tüüpi nähtusi: 1) foorumite ja kommentaariumide postitustes esineb suurel hulgal *nud*-kesksõna varieerumist ning osast verbidest moodustatakse lühem *nd*-lõpuline vorm väga sageli (ptk 4.1.1), 2) osas verbitüüpides (nt tugevneva astmevaheldusega *hakkama*-tüüp, astmevahelduseta *muutuma*-tüüp, ning nõrgeneva astmevaheldusega kahetüveline *seisma*-tüüp) on tegelikult keelekasutuses levimas kirjakeele standardist erinevad vormid (ptk 4.1.2), 3) eestäiendilisele *nud*- ja *tud*-kesksõnale on hakatud arvuühildumise markerina lisama mitmuse tunnust (ptk 4.1.3).

4.1.1. Lühenenud *nud*-partitsiip

nud-kesksõna varieerumist eesti kõnekeeles on oma magistritöös (1994) põhjalikult uurinud Leelo Keevallik. Tema sõnul on *-nud/-nd* vormide vaheldumine pikaajaline nähtus ja kumbki variant pole olnud ajalooliselt keelest välja tõrjutud. Põhjus, miks *nd*-tunnuselised vormid pole senini jõudnud kirjakeelde, on Keevalliku arvates kirjakeele standardiseerimine. Ta väidab, et kirjakeele kasutamine on eestlastele tundunud prestiižikas ja seetõttu on seda rakendatud ka kõnes, st suulise suhtluse puhul. Ometi näitab uuring, mille Keevallik viis läbi Tartu ülikooli eesti keele õppejõudude ja üliõpilaste ning Eesti emakeeleõpetajate seas, et hoolimata põhjalikust eesti keele tundmisest ja teadlikust kirjakeelsusele pürgimisest isegi kõnes, on lühenenud vorm keelekasutajate vestlustes säilinud ja varieerub alateadlikult. (Keevallik 1994: 4–5, 43–47) Ka Krista Kerge (2000: 96) on *nd*-vormi toonud esile suulisele kõnele omase muutetunnusena.

Inga Kukk on oma magistritöös muuhulgas samuti uurinud kirjakeelse *nud*-kesksõna lühenemist, seda õpilastööde näitel. *nd*-vorm on murdeline, nt esineb see läänemurdes (Pajusalu jt 2009: 141). Lisaks murdetaustale, mis lühemaid vorme selgitab, peab Kukk seda iseloomulikuks praegusaja inimeste keelekasutusele, mis soosib sõnade lühendamist ja mugandusi. Ta täheldab tendentsi, et kõnekeeles äärmiselt loomulik ja sage *nd*-lõpuline kesksõna hääldusvariant on hakanud levima kirjalikku tekstiloomesse. (Kukk: 2010: 27)

Siinse töö materjal, mis on kogutud foorumite ja kommentaariumide keelekasutust uurides, kinnitab seda, et *nud*-kesksõna lühenenud vormid on vähemalt asünkroonsetes mitteformaalsetes kirjalikes suhtlussituatsioonides, mida foorumid ja kommentaariumid esindavad, levinud. Leelo Keevalliku sõnul (1994: 66; 154) võib mis tahes verbist moodustatud *nud*-vorm lüheneda. Tüve koostis, välde, silpide arv vm ei ole üheselt määravad tegurid (kuigi teatud tegurid avaldavad vormi lühenemisele mõju, vt Keevallik 1994 või Hennoste (2000: 1572–1573) kokkuvõtet Keevalliku tööst), sest *nud*-varieerumine sõltub erinevatest keelesisestest ja -välistest põhjustest.

Minu töö materjal kinnitab seda väidet. Eesti keele koondkorpuse uue meedia allkorpuse foorumite ja kommentaaride osast leidsin 469 verbi, mille *nud*-kesksõna vorm oli lühenenud. Kokku esines *nd*-lõpuline kesksõna vorm 3206 korda. Tuginedes

Jaak Peebo (1997) verbide klassifikatsioonile, võib väita, et sagedasti lühenevate tegusõnade hulgas on ülekaalus I ja II pöördkonda kuuluvad, seega astmevahelduseta verbid, kuid leidub ka III ja IV pöördkonna omi. Need verbid on keeles sagedad ka Heiki-Jaan Kaalepi ja Kadri Muischneki (2002) koostatud „Eesti kirjakeele sagedussõnastiku” (EKKSS) põhjal, mille 1000 kõige sagedama sõna hulgas on nt *olema* (1. kohal), *saama* (11. kohal), *tulema* (19. kohal), *pidama* (20. kohal), *tegema* (24. kohal).

Kõikide *nd*-lõpuliste partitsiibivormide hulgas leidis enim verbi *saama* vorme, mida esines lühenenud kujul 393 korral (normipärast *saanud* vormi 4459 korda). Sageduselt järgmine oli *olema* (vormid *olnd/old* ja *polnd/pold/põlnd* vm), mida leidis 370 korda (pikki vorme 8908), järgnesid *nägema* (163/2184), *tegema* (144/2085), *minema* (125/1426), *jääma* (123/2342), *proovima* (91/609), *viitsima* (82), *käima* (72), *võima* (71), *pidama* (64), *hakkama* (55/568, lisaks kujul *hakkanud* 47), *panema* (51), *tulema* (35), *juhtuma* (31), *oskama* (30/256, lisaks *oskanud* 8). Neist esimesed 7 esitatakse nähtuse markersõnadena (tabel 1).

Tabel 1. *nd*-markerite esinemus foorumite ja kommentaaride korpuses.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
PROOVIND	700	91	13,0
PROOVINUD		609	87,0
SAAND	4852	393	8,1
SAANUD		4459	91,9
LÄIND/L2IND	1551	125	8,1
LÄINUD		1426	91,9
NÄIND/N2IND	2347	163	6,9
NÄINUD/N2INUD		2184	93,1
TEIND	2229	144	6,5
TEINUD		2085	93,5
JÄÄND/J22ND	2465	123	5,0
JÄÄNUD		2342	95,0
OLND/OLD/ POLND/POLD/ PLD/PÕLND	9278	370	4,0
OLNUD/ POLNUD		8908	96,0

Tabeli 1 põhjal on näha, et sagedamate verbide puhul vormi lühenemises suuri erinevusi märgata ei ole ja lühenenud *nud*-partitsiibi vormid moodustavad markersõnades suhteliselt stabiilse osa (4%–13% kasutusjuhtude koguarvust). *proovima* lüheneb mõnevõrra sagedamini kui teised markersõnad. Seega võib väita, et *nud*-partitsiipide lühenemine pole küll väga sage, kuid on internetikeeles selgelt esile tulev nähtus, mis iseloomustab kindla osa internetikasutajate keelt.

Lühenenud *nud*-kesksõnade hulgas oli väga palju ka selliseid, mis esinesid emmas-kummas korpuses vaid korra (nt *adund*, *flirtind*, *hoolind*, *sallind*, *suvatsend* jt).

nud-partitsiibi lühenemisel võib vormis toimuda muutusi: vokaaltüveliste vormide puhul tuleb ette tüve tugevnemist (*hakand* ~ *hakkand*), konsonanttüve järelt võib kaduda tunnuse *n*-osis (*suheld*, *old*, *tuld*) või esineda ainult tüvi (*and*, *leid*, *suut*). (Lõpu lühenemise ja tüve tugevnemise potentsiaalselt realiseeruvate reeglite kohta vt põhjalikumalt Keevallik 1994: 67).

Internetikeelele omaselt leidub *nd*-vormide hulgaski selliseid, mis sisaldavad tähe asendamist numbriga (näide 1); üks kasutaja oli välja arendanud päris oma kirjaviisi, mis tema enda sõnul tugineb eesti keele hääldusele (vt näidet 2).

Näiteks:

- (1) allikaviide: 3d arvuti - 2. leht - Planet Foorumid, kaisu olex **v6ind** siis oma mõned eelnevad postitused 2ra kustutada
- (2) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. Eetika vägi ., 19.09.2003 14 : 16, 33338 , nuhkidele te pole **arusaand** lihhtsast asjast . nagu ise sķia koppisite , olid ned kirjutised kxjkk 33338'all . kuj tahate midagi mu skisokohhta'öölda vxj temaga suhelda (ja seda on ka korrdult tehtud) , sis minge tejustele lehhtedele , tema esineb säääl oma vigases kirjaviisis . siis saate ka oma vastuse . siin saate vastuse vajd minult ning 'ääluspärasest kirjaviisis . ja see et ned 2 ajupõlkerä õhes ihusonn , pole siin ültse tähtis .

Lisaks oli lühenenud vormide seas mitmeid tsitaatsõnadest moodustatud vorme (*healind*, *blockind*, *brushind*, *editind*, *mixind*, *savend*, *shareind* jt), aga ka nende mugandatud kujusid (*klokkind*, *luupind*) (näited 3–5)

Näiteks:

- (3) allikaviide: Ise tehtud lood - 7. leht - Planet Foorumid, bual minuarust oli ka buali lugu tiba friistail , et see oleks fruutiluupsiga tehtud . yldjuhul programm , millega muusikat tehaks , paistab v2hemal v6i rohkemal m22ral v2lja . fruuti r6hutab luupimist . buali lugu ei **luupind** .
- (4) allikaviide: Konkurs : Kosmose pilt v.3 - 4. leht - Planet Foorumid, minut Ei ma ei ole kade kinda peale vaid lihtsalt mind ajab marru see , et siin on teisi ilusaid pilte ka , ja kui veel vaadata , et nad ei ole nii kaua **brushind** kah .
- (5) allikaviide: 02.02.08 'Epic : Treasures' @ Central Point club - Planet Foorumid, Dhagor mina ausalt ei mäleta seda , et oleks sama loo otsa **mixind** ... no kohe kuidagi ei mäleta . kõik aga rääkisid järgmine päev , et mees ... see oli sitaks hea lugu küll ... aga 2x ? ?

4.1.2. Vormikasutuse eripärad verbitüüpides ja üksiksõnuti

Vormikasutuse eripärasid verbitüüpides käsitletakse siinses töös järgmisetele markersõnadele tuginedes: *kusema*, *naasma*, *töötama*, *oskama*, *hakkama*, *tõmbama* ja *võtma*. Neist esimene on II pöördkonna sõna ja käändub nagu *pesema*. Et tegemist on mitte kuigi sagedase ning erandliku muuteparadigmaga sõnaga (on kahetüveline), on selle sõna muutmine keelekasutaja jaoks keeruline, mistõttu vorme, mis normingu järgi tuleks moodustada konsonanttüvest (*da*-infinitiiv, *nud*-partitsiip jm), on hakatud moodustama vokaaltüvest (**kuseda* pro *kusta*, **kusenud* pro *kusnud*) (näide 6), samuti levivad analoogiapõhised *si*-mineviku vormid (**kusesin* pro *kusin*) (näide 7). Kõigist markersõnadest leidis just selle sõna puhul protsentuaalselt enim (55,6%³) kirjakeele normingule mittevastavaid vorme (20 näites, normingule vastavalt kasutati sõna 16 korral), kusjuures kogu materjal sisaldas vaid ühe normipärase minevikuvormi (*kusid*).

- (6) allikaviide: Poisid küsivad ja tüdrukud vastavad ... ning vastupidi - 2. leht - Planet Foorumid, davey pole kunagi keset ööd üles ärgates bonerit küll eest leidnud . voodisse ei ole ka **kusenud** .
- (7) allikaviide: Omalooming - 2. leht - Planet Foorumid, Hanna Juhan **kuses** teejoru kannust pika kaarega morsiklaasi ja viskas kassiraisale mõne lohutava sõna , kui too ennast ärkvelesirutanult mööda korterit ringi roinama hakkas .

Naasma kuulub *seisma*-tüüpi ja esindab n-ö probleemset üksiksõna, mille minevikuvormid (nagu ka *kusema* puhul) põhjustavad keelekasutajatele raskusi (teiste samasse tüüpi kuuluvate verbide kohta, nt *tõusma*, *peksma* seda öelda ei saa) (näide 8). Lisaks on hakatud sellegi sõna konsonanttüvelisi vorme (*ma*- ja *da*-infinitiiv ja neist moodustatavad vormid ning impersonaal) asendama vokaaltüvelistega (seega **naaseda*, mitte *naasta*) (näide 9).

- (8) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. Esietenduse ootel ., 22.10.2002 12 : 13, zhurnalist Tänu sellele nad kas säilitasid võimu uue nime all või **naasesid** hiljem .
- (9) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. Eetika vägi ., 22.09.2003 22 : 08, Harri Kingo , [176] Harri.Kingo&commat ; mail.ee Ei näe põhjust selle juurde **naaseda** .

³ Selles peatükis on võrdlusmaterjal (normingule vastavad vormid) otsitud kriitilisi vorme, mitte kogu paradigmat aluseks võttes, st et kõigepealt on leitud normingust hälbivad vormid ja siis vastavalt otsitud nendesamade vormide normingule vastavad kasutusjuhud. Nõnda on nt sõna *kusema* puhul otsitud võrdluseks minevikuvormid ja *da*-infinitiiv ning *nud*-partitsiip, kuna nendes vormides esines normingust erinevat kasutust.

Teiste markersõnadega seotud muutused puudutavad astmevahelduslikke ümbertõlgendusi. *Muutuma*-tüüpi sõna *töötama*, mis on astmevahelduseta, on hakatud muutma astmevahelduslikuna (*töötama* : **töödata*), *võtma* (nõrgeneva tüvega vältevahelduslik sõna, mis kuulub *saatma*-tüüpi) olevikuvormides on märgata vältevahelduse kadu ja tugeva astme üldistumist, *hakkama* (tugevneva tüvega vältevahelduslik sõna) ja samuti *hakkama*-tüüpi kuuluvate *oskama* ja *tõmbama* (tugevneva tüvega laadivahelduslikud sõnad) puhul on märgata tendentsi astmevahelduse kadumise suunas, kusjuures *hakkama* ja *oskama* puhul levib tugev (**hakkata*, **oskanud*), *tõmbama* puhul nõrk tüvi (**tõmma*, **tõmman*).

Verbi *töötama* esines materjalis normingust erinevalt 118 korral, *võtma* 14 korral, *hakkama* 154 korral, *oskama* 18 korral, *tõmbama* 34 korral, normingule vastavaid kasutusi oli vastavalt *töötama* 318, *võtma* 2320, *hakkama* 2954, *oskama* 256, *tõmbama* 1742 (vaata tabelit 2).

Tabel 2. Verbitüüpide ja üksiksõnade vormikasutust väljendavad markerid foorumite ja kommentaaride korpuses.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
KUSE-	36	20	55,6
KUSI-/KUS-		16	44,4
NAASE-	27	13	48,1
NAASI-/NAAS-		14	51,6
TÕÖDA-	436	318	27,1
TÕÖTA-		118	72,9
OSKA-	274	18	6,6
OSA-		256	93,4
HAKKA-	3108	154	5,0
HAKA-		2954	95,0
TÕMMA-	1776	34	1,9
TÕMBA-		1742	98,1
VÕTTA-	2334	14	0,6
VÕTA-		2320	99,4

Tabeli 2 põhjal saab väita, et ulatuslikud muutused on haaranud verbe *kusema* ja *naasma*, mille normingust häälvivate vormide osakaal samade vormide korrektsete kasutusjuhtudega võrreldes on vastavalt 55,6% ja 48,1%. Erilist tähelepanu väärib asjaolu, et *kusema* puhul leidis vaid üks ja *naasma* puhul viis reeglipärasest minevikuvormi. Seda arvesse võttes oleks ehk otstarbekas lubada neist sõnadest *si-/s-* tunnusega moodustatavad imperfekti vormid, seda enam, et *seisma*-tüübis juba on erandverbid *kaitsma* ja *maitsma*, mille lihtminevik nõnda moodustatakse.

Ka verbi *töötama* puhul on muutus juba üsna kaugemale arenenud (mittenormingupäraseid vorme 27,1%). Tiiu Ereli (2000: 75) sõnul on *töötama* vormide õige kasutus inimese haridustaseme lakmuseks, kuid normingust erinevate vormide suur hulk viitab asjaolule, et vaatmata kooliskäimisele kalduvad keelekasutajad seda ikkagi normist erinevalt muutma (näide 10), nii et selle sõna muutmist (ka sõnade *taotlema* ja *kaotama* muutmist) tuleb koolis veelgi põhjalikumalt käsitleda või siis ühel hetkel muuta normingut.

(10) allikaviide: Mul on probleem MSNiga , aga ma olen vapper ja ei tee uut teemat - 13. leht - Planet Foorumid, Lolo Elame näeme igatahes praegu on asi veatult **töödanud** .

Verbi *oskama* puhul levivad tugevaastmelised vormid (leidis 6,6%) *nud*-kesksõnas (tugevaastmelise tüve üldistumise kohta mõnes muus vormis näiteid ei leidunud) (näide 11), *hakkama* puhul on tugeva astme vormid levinud suuremasse ossa muidu nõrgaastmelistesse vormidesse (näide 12). Kokku esines normingust erinevat kasutust 5,0% juhtudest, näiteid leidis vormide **hakkata*, **hakkatakse*, **hakkati*, **hakkatud*, **hakkan(u)d*, **hakkaku*, **hakkake* ja **hakkates* kohta. Verbi *võtma* puhul levib kindla kõneviisi oleviku paradigmas tugevaastmeline vorm (**võttan*, **võttab*, **võtta*), kuid esialgu veel väga väikesel osal keelekasutajatest (0,6%) (näide 13), *tõmbama* puhul on kasutusel nõrk vorm (**tõmman*, **tõmmad*, **tõmma*), mida esines 1,9%-l juhtudest. Viimase sõna puhul on nõrga astme tüvi levimas teistesegi vormidesse (kolmes näites lihtminevikus, neljas näites supiinis (näide 14), ühes näites tingiva kõneviisi olevikus). Kaks näidet oli ka tugeva tüve üldistumise kohta (mõlemad *nud*-kesksõna vormis).

(11) allikaviide: Liiklemine ja liiklema õppimine - 57. leht - Planet Foorumid, Tommy Kui teooriat 3 korda teha , siis sa lihtsalt ei **oskanud** seda .

(12) allikaviide: Niburu (or Planet X) Explained - kas suur katastroof ? - 8. leht - Planet Foorumid, torch Paistab , et sa ei saanud minu mõtetest aru . Kahjuks on mul targemadki teha kui **hakkata** siin oma mõtteid materiastliku maailma orjadele selgeks tegema .

- (13) allikaviide: rassism - 8. leht - Planet Foorumid, DigitalC Kui sa **võttad** oma ideed sealt , siis oled sa küll väga imelik , sest iga lollgi teab , et andmeid tuleb võtta neutraalsetest allikatest .
- (14) allikaviide: kui kuritegelikku elu sa elad - 8. leht - Planet Foorumid, JohnSmith Noh põmm , kirjuta nüüd mulle vastu midagi mis peaks mu jutule vee peale **tõmmama** ja oleks naljakas ja samas mind mõnitav .

Viimati käsitletud verbide *oskama*, *hakkama*, *võtma* ja *tõmbama* puhul pole muutused veel kaugele arenenud, kuid peegeldavad keeles üldisemalt levivat astmevahelduse taandumise tendentsi (vt ptk 4.2.2, mis käsitleb astmevahelduslikke ümbertõlgendusi noomenimorfoloogias).

4.1.3. Eestäiendilise *nud*- ja *tud*-kesksõna mitmuslikkus

Viimasel ajal on märgata eestäiendilise *nud*- ja *tud*-kesksõna ja sellele järgneva põhisõna ühildamist arvus ja seda just peamiselt siis, kui tegemist on mitmuse osastavas käändes põhisõnaga. Arvatavasti on tegemist juhuga, kus keelekasutaja ei tee vahet *nud*- ja *tud*-kesksõna ning nendest moodustatud iseseisvate *nu*- ja *tu*-tuletiste vahel. Viimased käänduvad, kuid *nud*- ja *tud*-vormid säilitavad mis tahes käändes sama kuju (vt Erelt 2000: 55).

Uuritud materjalis leidus 32 lauset, milles oli ühildatud eestäiendi positsioonis *tud*-kesksõna (näited 15, 16) ja 11 näidet, milles ühildus *nud*-kesksõna (näited 17, 18).

- (15) allikaviide: Mis on õnn ? - Planet Foorumid, Teleporter minu jaox on õnn : VABADUS nt . pärast kooli , või suvesel koolivaheajal või või või , kui saa palju raha muidugi **teatuid** muid **asju** kah
- (16) allikaviide: töötlus [fotopood] - 2. leht - Planet Foorumid, Max ära sa jumala eest mingeid **filterdatuid pilte** küll näitama hakka .
- (17) allikaviide: Uefa Champions League 2004/05 - 9. leht - Planet Foorumid, wha : evä ManU tippaegadel 1998/99/00 oli suurem osa algrivistusest oma kasvandikke või pikaajaliselt samas klubis **mänginuid mehi** .
- (18) allikaviide: Keda te sooviksite/tahaksite presidendiks ? - 2. leht - Planet Foorumid, Geenius666 Ja muidugi on nende seas tarku , **kogenuid inimesi** .

Võrdlusandmed on saadud, esitades päringud *tud* + kõik erinevad põhisõnad, millega koos *tuid* esines, ja *nud* + kõik erinevad põhisõnad, millega koos *nuid* esines. Tulemused on summeeritud ja esitatud sel teel saadud arvandmed. Leidus põhisõnu, mis andsid palju näiteid, *tud* puhul nt *asju*, *pilte*, *väiteid*, *nud* puhul *inimesi* ja *mehi*. Suur osa harva esinevaid või täheasendusi, lühendeid jm sisaldanud põhisõnu aga

ühilduvaid näiteid ei pakkunud, nt *närvirakke*, *boxereid*, *exe'si*. Mõningat kõrvutust lubavad võrdlusandmed ehk siiski (vt tabelit 3).

Tabel 3. *tuid-* ja *nuid-*markerite esinemus foorumite ja kommentaaride korpustes.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
TUID + PÕHISÕNA	140	32	22,9
TUD + PÕHISÕNA		108	77,1
NUID + PÕHISÕNA	53	11	20,8
NUD + PÕHISÕNA		42	79,2

Tabeli 3 andmete põhjal on eestäiendilise *nud-* ja *tud-*keskõna ühildamine internetikeeles üsna levinud, moodustades umbkaudu 1/5 kõigist kasutustest, kuigi tabeli 3 andmed ei anna ülevaadet kõikide normingule vastavate *tud* või *nud* + mitmuse osastavas käändes põhisõna kasutusjuhtude kohta korpuses. Et sama tendentsi on leitud riigieksamikirjandites (Habicht 2010), väärrib nähtus siiski tähelepanu. Võimalik, et seesugune ühildamine ei ole ainult märk sellest, et keelekasutaja ajab segamini *tu-* ja *tud-* ning *nu-* ja *nud-*vormid, vaid peegeldab ka keelekasutaja püüdlust loomulikumate vormide suunas, kuna eesti keeles omadussõnaline täiend (mille positsioonis *tud-* ja *nud-*kesksõna toodud näidetes on) üldjuhul ühildub oma põhjaga.

Peatükis kirjeldatud nähtustest on *nud-*partitsiibi vormide lühenemine seotud internetikeele spetsiifikaga, peegeldades seal kirjalikul kujul kasutatavaid suulise kõne jooni. Astmevahelduslike muutuste puhul selgus, et muutused hõlmavad üksiksõnu *kusema* ja *naasma*, mille minevikuvorme on *i*-lihtmineviku asemel hakatud moodustama *s*-lõpuliste analoogiavormide abil. *s*-lihtminevik on eesti keeles kõige üldisem, seetõttu peavad keelekasutajad analoogiavorme loomulikumaks. Verbitüüpide puhul tuli esile keeles laiemalt avalduv astmevahelduse kadumise tendents, seda peamiselt tugevneva astmevaheldusega *hakkama*-tüübis, mis eesti keele

loomulikkusprintsiipe arvestades on markeeritud muutmismall, mis iseloomustab suletud muuttüüpe. Seetõttu on seal hakatud kasutama üldistatud tüvevariante, mis eri sõnade puhul võivad olla nii tugeva kui ka nõrga astme vormid. Verbi *töötama* puhul levib produktiivsele *õppima*-tüübile omane nõrgeneva vältevahelduse mall. Täiendi positsioonis *nud*- ja *tud*-vormide ühildamine põhisõnaga arvus annab tunnistust osastava käände markeeritusest eesti keeles, mida täiendi markeerimisega püütakse veelgi enam rõhutada.

4.2. Iseloomulikke nähtusi noomenimorfoloogias

Selle töö tarvis kogutud materjali põhjal saab järeldada, et noomenimorfoloogiat puudutavad nähtused seostuvad eelkõige osastava käände vormidega. Normingulise *sid*-mitmuse asemel on laialt levima hakanud *si*-lõpuline mitmusevorm, *pesa*-tüübis esineb näiteid ainsuse osastava käände markeerimise kohta, *kõne*-alltüübis kasutatakse lõputa ainsuse osastavat ning üksikuid hälbimisi kirjakeeles normingupärasest kasutusest tuleb ette tüvemitmuse vormide moodustamisel (alapeatükk 4.2.1 ja selle alapeatükid).

Teine suurem rühm nähtusi internetikeele noomenimorfoloogias on tingitud astmevahelduslikest ümbertõlgendustest, täpsemalt astmevahelduseta muutmismalli levimisest teatud sõnades ning vastavalt kas laadi- või vältevahelduse taandumisest neis sõnades (sõnatüüpides) (alapeatükk 4.2.2).

Kolmas probleemne valdkond on sõnade kompareerimine, kus peamiselt tuleb ette kaht tüüpi probleeme: superlatiivi vormide moodustamisel kasutatakse topeltmarkeeringut, st nii liitülivõrde abisõna *kõige* kui ka ülivõrde tunnust *-im* või moodustatakse võrdevorm (kas kesk- või ülivõrre), mis on erinev kirjakeele normingule vastavast vormist (alapeatükk 4.2.3).

4.2.1. Osastava käände vormid

Üks internetikeele vormimoodustuse probleemne ala puudutab partitiivivormide moodustamist. Kõige sagedamini on märgata *sid*-tunnuselise mitmuse osastava vormi asendamist *si*-lõpulisega. Teine internetikeeles varieerumist põhjustav ala on *pesa*-tüübi ainsuse osastava käände vormid, mis normingu järgi langevad kokku nimetava ja omastava vormidega ning on markeerimata, kuid mida on hakatud kasutama *t*-lõpulisena. Samal ajal võib *kõne*-alltüübis täheldada *pesa*-tüübile vastupidist

tendentsi: nimelt esineb seal (arvatavasti *pesa*-tüübi eeskujul) reeglipärase *t*-lõpulise ainsuse osastava asemel käändelõputa partitiivivorme, nagu *kõne* pro *kõnet*, *pere* pro *peret* jt. Veel võib kirjakeele normingust hälbivaid kujusid näha tüvemitmuslikes osastava käände vormides.

Kõigist neist nähtustest tuleb põhjalikumalt juttu järgnevates alapeatükkides.

4.2.1.1. *si*-lõpuline mitmuse partitiiv

Ka kirjakeelsetes tekstides levib normingupärase *sid*-tunnuselise mitmuse osastava asemel viimasel ajal *si*-lõpuline osastav. Külli Habicht, Leelo Keevallik ja Ilona Tragel (2006: 613) oletavad, et seesuguse kasutuse põhjuseks võib olla *sid*-tunnuse kumulatiivne iseloom, mistõttu *-si* on keelekasutaja jaoks juba piisavalt markeeritud vormitunnus ja *-d* kui vormi määramise seisukohast teisejärguline osis kipub lühiduse taotlusel kaduma, st rakendub loomuliku morfoloogia konstruktsioonilise ikoonilisuse printsiip. Tiit Hennoste (2000: 1569–1571) esitab mitmuse osastava muutelõpu *-si* suulise kõne morfoloogiliselt eripärase vormina ning rõhutab, et seesugune vorm võib olla ka kõneleja murdelist tausta märkivaks jooneks. Inga Kukk (2010: 26–27) on õpilastöid analüüsid oma magistritöös näidanud, et vaatluse all olnud töödes esines *sid*-lõpulise osastava vormide moodustamisel palju vigu. Tema hinnangul on põhjuseks Interneti-vestluste mõju õpilaste keelekasutusele ka muudes situatsioonides ning *si*-vormi äärmiselt sage kasutus õpilaste omavahelises suhtluses ning muudiski suulist keelekasutust nõudvates olukordades.

Lähtudes *si*-lõpuliste mitmuse osastava vormide sagedusest (vt tabelit 4) uuritud foorumite ja kommentaaride korpus, on siinsesse töösse valitud näidetena sõnad *autosi* pro *autosid*, *teemasi* pro *teemasid*, *osasi* pro *osaid*, *videosi* pro *videosid*, *lugusi* pro *lugusid*, *nägusi* pro *nägusid* ja *kolmesi* (3'*si*) pro *kolmesid* (3'*sid*). Viimane sõna ei ole küll eriti sage, kuid on töösse lisatud vältevaheldusliku sõna näitena ja seetõttu, et võrreldes kirjakeele normingule vastavate vormidega on *si*-tunnuseline vorm selles sõnas protsentuaalselt sage. Osa analüüsitavaid sõnu esines ka liitsõnades põhisõnana, nt *lemmiklugusi*, *elulugusid*, *õppeautosid*, *kehaosaid*, *ilkumisteemasid*, *kummipõletamis videosi*, *unenägusi*, *kahvanägusid*.

Tabel 4. *si*-markerite esinemas foorumite ja kommentaaride korpusetes.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
3'SI /KOLMESI	14	6	42,9
3'SID /KOLMESID		8	57,1
VIDEOSI	107	38	35,5
VIDEOSID		69	64,5
AUTOSI	204	48	23,5
AUTOSID		156	76,5
OSASI	98	23	23,5
OSASID		75	76,5
NÄGUSI	142	29	20,4
NÄGUSID		113	79,6
TEEMASI	323	55	17,0
TEEMASID		268	83,0
LUGUSI	301	43	14,3
LUGUSID		258	85,7

Nagu tabelist 4 nähtub, esineb *si*-vormi protsentuaalselt enim sõna *kolmesi* pro *kolmesid* puhul (42,9% kasutuskordadest on valitud normingule mittevastav vorm). Järgnevad *videosi* (kasutuskordade koguarvust esineb see 35,5% juhtudel), *autosi* ja *osasi* võrdselt (23,5% juhtudel) ja *nägusi* (20,4% juhtudel). Vorme *teemasi* ja *lugusi* kasutati vastavalt 17,0% ja 14,3% juhtudel. Tulemused näitavad, et lühenenud vorm on tõepoolest sage, esinedes 2/3 vaatluse all olnud sõnade puhul rohkem kui viiendikul kasutuskordadest (näited 19–21).

(19) allikaviide: Mis muusikat kuulab sinu vanaema ? - Planet Foorumid, Yankee Vanemad kuulavad StarFMi , aga vanaema kuulab **vanasi** eesti tantsulugusi .

(20) allikaviide: GTA III / GTA : San Andreas - 3. leht - Planet Foorumid, egmond kas keegi on proovinud vice city **autosi** muutavälimust) . oleks vaja korralikku plug-in z-modeler . mul nagu pärast ei lae texture välja

(21) allikaviide: Joonistasin/maalisin mõned pildid :) - Planet Foorumid, XHK jah aga miski jama on , no muidugi saab selle korda teha AGA kui oleks korras siis ma ikkagi skänneri ligidale i saaks . . sellega ei saa **A3'si** kah skännida . . niiet võimalusi ikka pole . .

Sõnade analüüsimisel on lisaks sagedusele võetud arvesse ka astmevahelduslikkust või selle puudumist ning sõna silpide arvu, et vaadata, kas need tunnused mõjutavad sõnade lühemate osastavavormide valikut. Et sagedamate *si*-tunneliste sõnade hulgas on nii astmevahelduseta (*autosi*, *teemasi osasi*, *videosi*) kui ka astmevahelduslikke, sh laadi- (*lugusi*, *nägusi*) ja vältevahelduslikke (*kolmesi*) sõnu, võib järeldada, et sõna astmevahelduslikkus või astmevaheldusetus ei oma lühema mitmusevormi eelistamisel tähtsust. Enamasti on lühenenud *si*-vormid kahesilbilised (see ilmnes ka nende sõnade puhul, mida siinkohal põhjalikumalt ei käsitleta, nt *nimesi*, *kehasi*, *kreisisi*, *kellasi*, *vilesi*, *ajusi*, *alphasi*, *CD-si*, *huvisi*, *troojasi*, *vibusi*, *piinasi* jt), *videosi* on kolmesilbiline (veel *imagesi*, *dvd'si*), *mp3'si* (ja *cdrw'si*) koguni neljasilbiline. Korpustes esinenud *si*-vormide põhjal võib järeldada, et kõige sagedamini moodustatakse lühem vorm kahesilbilisest tüvest, kuid sõna silpide arv ei ole takistuseks ja nii võidakse *si*-list vormi rakendada ka pikemate sõnade puhul.

4.2.1.2. *pesa*-tüübi *t*-lõpuline ainsuse osastav

Astmevahelduseta *pesa*-tüübis on nii normikirjakeeles kui ka internetikeeles märgata *t*-lõpulist ainsuse osastava vormi. Sellele nähtusele on tähelepanu juhtinud K. Habicht, L. Keevallik ja I. Tragel (2006: 615), kes käsitavad seda eesti keelele tüpoloogiliselt omase loomulikkuspõhimõttena. Kuna eesti keeles on osastav kääne üldjuhul markeeritud, püritakse selle poole ka *pesa*-tüübis (loomuliku morfoloogia ühtsuse printsiip, mis taotleb mingi tähenduse (antud juhul osastava käände) väljendamist ühe kindla tähistaja abil). Lisaks on selles tüübis kolm esimest käänat (nimetav, omastav ja osatav) homonüümsed ja see aitab omakorda *t*-lõpulise käändevormi levikule kaasa.

Tiit Hennoste (2000: 1571) on *pesa*-tüübi sõnade *t*-lõpulist osastavat täheldanud suulise kõne korpust uurides. Ta on leidnud selle ühes sõnas – *igat*, kuid selle erandliku sõna puhul aktsepteeritakse paralleelvormi ka kirjakeeles.

Siinse uurimuse jaoks materjali kogudes esildusid sagedamatena vormid **vanat*, **kõvat*, **vabat*, **kenat*, **mõrudat*, **tädit*, mida analüüsitakse siinkohal nähtuse näitesõnadena (tabel 5).

Tabel 5. *t*-markerite esinemus foorumite ja kommentaaride korpuses.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
MÕRUDAT	3	2	66,7
MÕRU		1	33,3
KÕVAT	93	19	20,4
KÕVA		74	79,6
TÄDIT	7	1	14,3
TÄDI		6	85,7
VANAT	254	24	9,4
VANA		230	90,6
KENAT	84	4	4,8
KENA		80	95,2
VABAT	228	9	3,9
VABA		219	96,1

Tabeli 5 põhjal selgub, et uuritud materjalis esines üks selline sõna (*mõru*), milles kirjakeele normingust erinevat vormi leidis rohkem kui normingupärast (66,7% esinemiskordadel). Selle põhjuseks on, et *mõru* (nagu ka *nüri*, mida materjalis esines ainsuse partitiivis kujul *nüridat* ühes lauses) on omaks võtnud *eda*-adjektiivide käänamise: *mõru* : *mõruda* : *mõrudat*. Jaak Peebo (1997: 40) arvates ei tohiks neid vorme rahvakeelse tausta tõttu veaks lugeda. Vormi *mõrut* ei esinenud üheski lauses.

Teiste näitesõnade kirjakeele normingust hõlbivad vormid nii levinud ei ole, kuid sõna *kõva* puhul kasutati normingule mittevastavat vormi *ca* ühel viiendikul (20,4%) kõigist kasutuskordadest, *tädi* ja *vana* puhul vastavalt 14,3% ja 9,4%. Sõnades *kena* ja *vaba* on normingupärased ainsuse osastava vormid veel valdav, kuid leidub näiteid ka *t*-lõpulistest vormidest. See tõestab, et osastava käände markeerimine on *pesa*-tüübis leviv nähtus, millele pakuvad tuge üksikute sõnade puhul kirjakeeles normingupärane *t*-lõpuline kasutus ning uuemate laensõnade käänamine, sest paljudel laensõnadel on kirjakeeles aktsepteeritud *t*-line paralleelvorm. Lisaks on tava kasutada *t*-lõppu *pesa*-tüüpi kuuluvate isiku- ja kohanimede ainsuse osastavas, nt *Anut*, *Türit*

(Erelt 2000: 51; vt ka Erelt (1996: 53–55)), mis omakorda aitab markeeritud ainsuse osastava vormide levikule kaasa, nt

- (22) allikaviide: kes millega on hakkama saanud ja kuidas ? - 2. leht - Planet Foorumid, PeZ mina olen üks õnnelikumadest omada 19 tollist monitori ning õudsalt **vanat** ja aeglast arvutit
- (23) allikaviide: Medieval 2 : Total War - 5. leht - Planet Foorumid, ZaHooR: Üks hea viis oma assassine treenida on lasta neil tappa rebel armyde generale , eriti just neid kellel ple armees mingit **kõvat** tegijat vaid sellised kus on paar 2 vibumeeste armeed jms . Ise sain omale selle viisiga assassini üsna tegijaks , vatase kuninga tapmis võimalus oli 36%
- (24) allikaviide: Samsun E720 - ei näita vastamata - Planet Foorumid, miu selle ikooni ning battery ikooni vahel paremal ääres veel kõvasti ruumi kuhu mahuks **samat** sorti low consumption missed calle näitav ikoon ära

Materjali kogumise käigus selgus (vt näidet 24), et *t*-lõpuline ainsuse partitiivi vorm on levinud ka asesõna *sama* puhul (esines 22 näitelauses). Markersõnade hulgast jäi see välja, sest äärmiselt keeruline oleks olnud võrdluseks leida selle lõputa, st kirjakeele normingu päraseid ainsuse partitiivi vorme, seda nii sõna *sama* sageduse (EKKSS-i järgi 120. kohal), selle kolmes esimeses käändes esineva vormihomonüümia kui ka nt *hoolas*-tüüpi sõnade võrdevormide (*hoolsama*, *hoolsamat*, *hoolsamate* jne) ja *sama* osalise kattumise tõttu, mis andis päringu vastuseks väga palju asjasse puutumatuid näiteid. *Sama* otsimine üksiksõnana vähendas vastuste arvu küll poole võrra (ca 10 000 vastusest jäi alles umbes 4500), kuid käsitsitöö maht tundus potentsiaalset kasu silmas pidades ikkagi liiga suur.

t-lõpulisi ainsuse partitiivi vorme leidus veel sõnade *ema* (**emat*), *paha* (**pahat*), *abi* (liitsõnas **kiirabit*) ja *huvi* (**huvit*) puhul, enamasti ühes näitelauses.

4.2.1.3. *kõne*-alltüübi ainsuse osastav

Normingupärasest erinevaid ainsuse osastava vorme leidub ka *kõne*-alltüübis. Nimelt kasutatakse seal mõnikord käändelõputa vorme, kuigi selles tüübis on ainsuse osastav normikirjakeeles *t*-lõpuline (v.a sõnas *vale*, kus paralleelselt on lubatud ka lõputa vorm, seega *valet* või *vale maja*). Võib oletada, et selline kasutus viitab analoogiamõjudele ja sellest tulenevale hüperkorrektsusele. Kõnelejad, kes teavad *pesa*-tüübi muutmise reegleid ja soovivad „õigesti“ väljenduda, laiendavad neid vormimoodustusreegelid ka *kõne*-tüübile, kuhu kuuluvad *pesa*-tüübiga tüvestruktuurilt pealtnäha sarnased sõnad, kuigi seal kehtib teistsugune muutmisviis

ning homonüümsed on vaid nimetava ja omastava käände vormid. Sama on arvanud ka Tiiu Erelt (2000: 54). Tüübi erandsõna *vale* on üpris tavaline, mistõttu ka see võib analoogiavormide levikut soodustada.

Selle tüübi näitesõnadeks on valitud *pere* (pro os. *Peret*), *mure* (pro *muret*), *ime* (pro *imet*), *kõne* (pro *kõnet*), *kere* (pro *keret*), *hüve* (pro *hüvet*) ja *lohe* (pro *lohet*). Põhjalikumast analüüsist jäävad kõrvale osastavas käändes *t-lõputa* esinenud vormid sõnadest *vile* ja *kile*. *kõne*-alltüüpi kuuluvate näitesõnade esinemusest annab ülevaate tabel 6.

Tabel 6. *kõne*-alltüübi markerite esinemus foorumite ja kommentaaride korpusel.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
HÜVE	4	3	75
HÜVET		1	25
LOHE	4	3	75
LOHET		1	25
KERE	10	3	30
KERET		7	70
KÕNE	46	7	15,2
KÕNET		39	84,8
PERE	54	6	11,1
PERET		48	88,9
MURE	140	6	4,3
MURET		134	95,7
IME	87	2	2,3
IMET		85	97,7

Tabelist 3 ilmnevad huvitavad tendentsid: sõnade *hüve* ja *lohe* puhul, mida esines absoluutarvudes oluliselt vähem kui teisi selle tüübi sõnu (kumbagi vaid 4 korda), kasutati osastava vormis normingule mittevastavat kuju tervelt kolmel juhul neljast ehk 75% juhtudest. *Kere/keret*, mis polnud samuti kuigi sage (esines osastavas käändes 10 korral), leidis lõputa kujul 30% juhtudest (st kolmes lauses kümnest). *Kõne/kõnet* tuli esile 46 näites, neist 39 korral (84,8% esinemiskordadest) kirjakeele normingule vastavas vormis, seitsmel korral (15,2%) ilma osastava tunnusega. Statistiliselt oluliselt sagedamate sõnade *perel/peret*, *mure/muret*, *imel/imet* puhul, mis

esinesid ainsuse osastavas kokku vastavalt 54, 140 ja 87 korral, jääb kirjakeele normingust hälbivate vormide hulk 10% ligi või alla selle ning on vastavalt 11,1%, 4,3% ja 2,3%.

Eelneva põhjal võib järeldada, et *kõne*-alltüübi sagedate sõnade muutmine on keelekasutajate jaoks automaatne, s.t lähtutakse kirjakeelsest kujust. Sõnu, mis väga väga tihti ette ei tule, kiputakse pigem seostama *pesa*-tüübiga ning muutma sellele vastavalt (näited 25–29).

(25) allikaviide: Anarhistid : Maha riik ! - 3. leht - Planet Foorumid, yes Ma ei pea ennast ka orjaks , sest ma teadvustan , milliseid vabadusi olen ära andnud , et üht , teist või seitsmekümnekuuendat **hüve** vastu saada .

(26) allikaviide: Fable : The Lost Chapters - Planet Foorumid, Zeebo-Zuki Viskad paar tulepalli vastu seda **lohe** , viskad maski laavase ning kõik .

(27) allikaviide: F1 - 4. leht - Planet Foorumid, kaivo Ise loodan , et toyota saab kõrge koha . Renaulti vend läks Toyotasse **kere** arendama , sellest peaks kasu ikka tulema .

(28) allikaviide: XeoX ja fotograafia - 9. leht - Planet Foorumid, romz **pere** & fänne ei tänagi ?

(29) allikaviide: Omalooming - 3. leht - Planet Foorumid, zuks Ma korraga tunnen **mure** , hirmu , armastust , piina .

Samas näitab mõningane varieerumine sagedateski sõnades, et muutus on üksiksõnade vahendusel laiemalt levimas, nii et aeg peab selgust tooma selle tüübi ainsuse osastava vormide edasise arengu kohta.

4.2.1.4. Tüvemitmuse vormide moodustamine

Tüvemitmuslike osastava vormide moodustamisel kirjakeele normingust erinevaid kujusid väga sageli ette ei tule, kuid üksikute sõnade (sh ootuspäraselt enim *a*-tüveliste) puhul neid ikkagi esineb. Siin vaadeldud materjalis leidub kirjakeele normingust hälbivaid vorme üheksas sõnas, mis on kõik analüüsi kaasatud. Parema ülevaate andmiseks ja normingust erinevate vormide osatähtsuse väljaselgitamiseks on võrdlevalt käsitletud nende sõnade kõiki võimalikke osastava käände vorme (vt tabelit 7).

Tabel 7. Tüvemitmuse markerite esinemus foorumite ja kommentaaride korpus.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
*VIHTE	2	1	50
VIHTU		0	0
VIHTASID		1	50
*VIHTASI		0	0
*NÕRKI	15	4	22,2
NÕRKU		13	72,2
NÕRKASID		1	5,6
*NÕRKASI		0	0
*KAUSTE	12	1	8,33
KAUSTU		8	66,67
KAUSTASID		3	25
*KAUSTASI		0	0
*KARMI	13	1	7,69
KARME		11	84,62
KARMISID		1	7,69
*KARMISI		0	0
*PAKSU	19	1	5
PAKSE		17	85
PAKSUSID		2	10
*PAKSUSI		0	0
*PAIKE	19	1	5,26
PAIKU		17	89,5
PAIKASID		1	5,26
*PAIKASI		0	0
*ARUSAAMI	77	3	3,9
ARUSAAMU		67	87
ARUSAAMASID		7	9,1
*ARUSAAMASI		0	0
*TÜHJU	38	1	2,6
TÜHJE		35	92,1
TÜHJASID		2	5,3
*TÜHJASI		0	0
*TÄHTE		1	0,6
TÄHTI		166	98,8
TÄHTESID		1	0,6

*TÄHTESI	166	0	0
----------	-----	---	---

Tabelist 3 on näha, et kirjakeele normingule mittevastavat *si*-mitmuse vormi ei esinenud üheski näitesõnas, kuid ka *sid*-mitmust esineb nende sõnade puhul väga vähe, põhiline on tüvemitmus.

Viht, millest normingule mittevastavat tüvemitmust oli kasutatud ühel korral, kuid väheste esinemuse tõttu koguni 50% juhtudest, on spetsiifilise tähendusega ja üpris harva esinev sõna (analüüsitavates korpustes leidis seda kahes lauses). Ühel juhul oli see moodustatud normingust hälbivana, teisel *sid*-tunnuse abil, kuid tegemist on üksikjuhuga, mille põhjal üldistusi teha ei saa. On võimalik, et kasutaja lähtus homonüümse *viht* 'kaalupomm' (om. *vihi*, os. *vihti*, mitm os. *vihte*) käänamise analoogiast. Seevastu *nõrk* (mille tüvemitmuse vormi **nõrki* esines neljas lauses 18-st, st 22,2% juhtudest) on ilmekam näide (30.) sõnade kohta, millest tüvemitmuse moodustamine mitteformaalses kasutuses kirjakeele normingust erineb. Rohkem kui ühel korral leidis ka vormi **arusaami* (esines kolmes näites 77-st ehk 3,9% juhtudest) (näide 31), kõigi teiste näitesõnade puhul oli kirjakeele normingust erinevat vormi kasutatud ainult korra (näide 32).

(30) allikaviide: Sõda ja inimlikkus - 3. leht - Planet Foorumid, Friizuurikas Kuna me oleme nõ erinevate eluvaadete ja ellusuhtumisega inimesed siis sageli lõbustame endid tuues välja vastaspoole arutluste **nõrki** kohti .

(31) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. TOM: Suhtumine sõltuvusainetesse ., 30.09.2003 13 : 03, asd , To : Andres Laiapea Näen paralleeli nudistidega (tõenäoline , et huvigrupid ka mingis osas kattuvad) - väike protsent inimesi ühiskonnast võitlevad selle nimel , et enamus aktsepteeriks nende väärastunud käitumist , harjumusi ja **arusaami** loodusest .

(32) allikaviide: LotR - Planet Foorumid, cookie Viimase variandiga inimestel on ülik**karmi** raskusi programmi omandamisel ja arenemisel koos programmiga .

Kirjakeeles kehtivatele sõnamuutmisreeglitele mittevastavaid tüvemitmuse vorme gümnaasiumilõpetajate kirjandites on leidnud K. Habicht (2010). Koos Leelo Keevalliku ja Ilona Trageliga (2006: 621) on ta väitnud, et keelemuutused toimuvad muuhulgas üksikvorme ja sõnu pidi. Sedasama võib täheldada ka internetikeele tüvemitmuslikke vorme analüüsides.

4.2.2. Astmevaheldusega seotud ümbertõlgendused

Viimasel ajal on eesti kirjakeeles täheldatud laadivahelduse taandumist (vt nt Habicht, Keevallik, Tragel 2006: 614). Mati Hint (1997a: 22) nimetab laadivaheldust „iga konkreetse sõna idiosünkreetseks omaduseks”, kuna laadivaheldus pole eesti keeles enam protsess, mis tuleneks automaatselt sõna häälikulisest struktuurist. See tähendab, et ühesuguse häälikkoostisega sõnad võivad olla laadivahelduslikud, vältevahelduslikud või hoopis astmevahelduseta. Laadivaheldus on aga muutunud ebaproduktiivseks protsessiks, kuna seda ei kasutata enam vanema mitteaktiivse sõnavara muutmisel ning laadivahelduslikud tüübid on suletud ka uutele keelde alles lisanduvatele sõnadele. Nõnda on laadivaheldus eesti keeles muutunud markeeritud nähtuseks ja selle puudumine on loomulikum kui olemasolu. (Hint 1997a: 22–23)

Hindi sõnul säilib laadivaheldus paremini sõnades, mida sageli kasutatakse, ning tuletussüsteemis paremini kui sõnamuutmissüsteemis (*valge – valendama*), olles esimeses mingil määral isegi produktiivne ja haarates ka uuemaid kirjakeele sõnu (*leebe – leevendama, teave : `teabe : teavitama*). (Hint 1997a: 23)

Laadivahelduse taandumist õpilaste keelekasutusele tuginedes on uurinud Elise Jüssi, kes 2005. aastal kaitses selleteemalise bakalaureusetöö. Tema uurimismaterjalist selgus, et sõna sagedus ja tundus mõjutavad oluliselt selle muutmisviisi. Kui sõna on harva esinev ja kasutajale tundmatu, siis muudetakse seda tõenäolisemalt ka laadivahelduseta. (Jüssi 2005: 37)

Siinse töö uurimismaterjali hulgas leidis samuti vorme, mis kinnitavad K. Habichti, L. Keevalliku ja I. Trageli (2006: 614–615) tähelepanekuid kirjakeeles ette tulevate vormide kohta *küüs*-tüüpi sõnades, kus laadivaheldus on hakanud kaduma ja nõrga astme vorm on üldistunud suure hulga keelekasutajate pruugis. Seda nähtust iseloomustavaks näitesõnaks on töösse valitud **kaan* (pro *kaas*) kui kõige sagedasem, mida kasutati ainsuse nimetavas käändes 20 lauses (normingupärase *kaas* 22 kasutusjuhu vastu), teise kriitilise vormi, st mitmuse osastava käände (**kaani*) kasutamise kohta näiteid ei esinenud. Vorm *kaasi* esines ühes näitelause.

Teine näitersõna, laadivahelduslik *kumb*, on samuti nõrgeneva astmevaheldusega, kuid materjalis sisaldunud näidete järgi on üldistumas just tugevaastmeline vorm

`*kumba*, mida esines 22 näites. Nõrka tüvekuju oli normingule mittevastavalt kasutatud kolmes lauses.

Näitesõna *hälve* toetab Habichti jt (2006: 614–615) väidetut sõnade *iive* ja *teave* kohta, s.t et astmeüldistuse aluseks on seda tüüpi sõnades nimetava vorm (nõrga astme vorm esines *hälve* puhul neljas näites, tugeva astme tüve üldistumise kohta näiteid ei esinenud. Samas ei võimalda nii väike kirjakeele normingust erinevate näidete hulk (normingule vastavaid kasutusjuhte oli 115) teha kaugeleulatuvaid järeldusi selle kohta, kuidas seda sõna tulevikus muudetakse).

Töö ülejäänud kolm näitesõna (*kaart*, *kontsert* ja *peen*) on nõrgeneva vältevaheldusega. Normingust erinev kasutus näitab nende sõnade suundumist astmevahelduseta muuttüüpidesse ja tugeva astme üldistumist kõikides vormides (**helikaartiga*, **kontsertile*, **peeneid*). Normingust erinevaid vorme esines sõna *kaart* puhul 97 korral (tugevas astmes 89 ja nõrgas astmes 8kaheksas näites), *kontsert* puhul 70 lauses (47 tugevas, 23 nõrgas) ja *peen* puhul seitsmel korral (kõik tugevas astmes). Kõikide sõnade puhul, v.a **kaan*, on nii normingust erinevate kui ka normingule vastavate vormide leidmiseks vaadatud läbi kogu paradigma, sõna **kaan* puhul ainsuse nimetava ja mitmuse osastava käände vormid, mis on kriitilised. Kirjakeele normingust erinevate ja normingule vastavate vormide vahekorraast annab ülevaate tabel 8.

Tabel 8. Käändsõnade astmevahelduslikke muutusi märkivate markerite esinemus foorumite ja kommentaaride korpustes.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
KAAN	43	20	46,5
KAAS		23	53,5
KONTSERTI (om) /KONTSERDITE	420	70	16,7
KONTSERDI/ KONTSERTI		350	83,3
PEENET(E)/PEENEID	122	7	5,7
PEENT(E)/PEENI		115	94,3

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
KUMBAL/KUMMAT	446	25	5,6
KUMMAL/KUMBA		421	94,4
KAARTI (om) / KAARDI (os.)	2092	97	4,6
KAARDI/KAARTI		1995	95,4
HÄLVE (om)	119	4	3,4
HÄLBE		115	96,6

Esinemiskorrad peegeldavad normingust hälbivate ja normingupäraste vormide koguhulka, st nt sõna *kontsert* puhul sisalduvad 70 esinemiskorras kõik kirjakeele normingust kõrvalekalduvad vormid, hoolimata sellest, kas üldistatud oli tugeva või nõrga astme vormi, samuti on 350 normingule vastava vormi hulka loetud kõik sõna *kontsert* vormid, mis vastasid selle sõna praegu kirjakeeles kehtivatele moodustusreeglitele.

Näitesõna **kaan* sagedus vormide koguhulgas viitab sellele, et *küüs*-tüüpi sõnades on laadivahelduse kaoni viiv muutus arenenud kaugemale, kuna peaaegu pooltel kasutuskordadest tüvekonsonanti enam ei muudeta ja sõna käänatakse *kaan* : *kaane* : *kaant* (näide 33).

(33) allikaviide: Uuring : Kuidas sina käitud ? - 3. leht - Planet Foorumid, Kevinisgood prillaud all on , **kaan** üleval

Teiste laadivahelduslike sõnade puhul pole muutus nii kaugemale arenenud, sõna *kumb* vormide moodustamisel esines kirjakeele normingust erinevaid vorme 5,6% esinemiskordadest (näited 34–36), *hälve* puhul 3,4% kõigist kasutusjuhtudest (näide 37). Näites 35 on osastava käände markeerimiseks lisatud veel *-t*, mis viitab asjaolule, et vormi *kumba* tajutakse just omastava vormina, osastav moodustatakse aga tavapärase tunnuse *-t* lisamisega. Kolmel juhul oli osastav kääne moodustatud nõrga astme tüvest (näide 36).

Lisaks ilmnes sõna *kumb* vormide puhul asjaolu, et rõhuliide, mis sellele sõnale väga tihti lisandub, paigutub sageli käändelõpu ette, mitte järele, kus see kirjakeeles olema peaks (vt ka Erelt 2000: 72).

- (34) allikaviide: kes mängivad pokkerit ? ja kellel ka oleks müüa äkki chipse ? - 2. leht - Planet Foorumid, Comma kui 2 mängijal on mast , siis kuidas võetakse kumb võidab või **kumbal** tugevam jaotus käes on ?
- (35) allikaviide: kas raha või armastus - 9. leht - Planet Foorumid, gasoline mm . . mul ei ole **kumbatki** nagu ...
- (36) allikaviide: arvuti ei käivitu ... must ekraan - Planet Foorumid, tussu emaplaadil ei tundu olevat . . enivei kui ram on eemaldatud peaks piipima ... ei tee ju seda ... kuskilt foorumitest leidisn et panna kõlarid külge , et kui emaplaadil pole spiikrit siis teeb läbi kõllide piip ... mul ei tee **kummatki** moodi häält ...
- (37) allikaviide: Uurimustöö teemal : Kondoom (id) - Planet Foorumid, Ryan B. Taskus vist kah ei tohi . . Rahakotis on kõik need hullud bakterid ja värgid . . ning ta võib ajapikku murenedä jms crap . . (andmed ei pärine minust , vaid mingi **hälvega** vanamehe suust)

Muutused vältevahelduslike sõnade vormides on kõige kaugemale arenenud *kontsert*-tüüpi sõnades (näide 38).

- (38) allikaviide: PARIM KONSERT kus olete käinud , TUNTUIM ESINEJA keda näinud - Planet Foorumid, zuks See on ka üks vähestest **kontsertit**est , kus ma üldse käinud olen .

Kontsert-tüüpi sõnu ja nende suundumist astmevahelduslikust tüübist astmevahelduseta tüüpi on põhjalikult uurinud Karin Kaljumägi (magistritöö 1999 ning selle põhjal kirjutatud artikkel 2001), kelle sõnul muutused avalduvad kolmes peakäändes: ainsuse osastavas, mitmuse osastavas ja mitmuse omastavas. Neist viimane on Kaljumägi andmetel see kääne, kus muutused on kõige levinumad, mistõttu ta *kontsert*-sõna puhul oletab, et muutus algab selles just mitmuse omastavast käändest, haarab seejärel ainsuse osastava vormid ja alles siis jõuab mitmuse osastava vormideni. (Kaljumägi 2001: 629, 632–633)

Siinse uurimuse andmed kinnitavad Kaljumägi oletust selles osas, et muutuslikud vormid on tõepoolest kõige levinumad mitmuse omastavas käändes (70 kasutusjuhust, mis olid moodustatud kirjakeele normingule mittevastavalt, oli mitmuse omastavas või sellest moodustatavates käänetes 33 lauset). Erinevus ilmnes selles, et kui Kaljumägi järgi on levinumad tugevaastmelised vormid (70,59% Tartu- ja Põlvamaal ning 52,08% Harjumaal), siis siinsete andmete kohaselt on mõningane ülekaal nõrgaastmelistel vormidel (57,6%). Kuid mitmuse omastavale käände ei järgnenud mitte ainsuse osastav, vaid hoopis ainsuse omastav kääne ja sellest moodustatavad vormid (70 näitest 29 olid sellised, kus sõna käänatati *kontsert* : **kontserti* ja sellest lähtudes moodustati vormid, nagu **kontsertil*, **kontsertile* jm). Seega on siinse uurimuse andmete järgi internetikeeles mitmuse ja ainsuse omastava käände muutuslikud vormid peaaegu ühevõrra levinud, mis lubab oletada muutuse algust ja

tugeva astme vormide levimist emma-kumma käände kaudu või neis käänetes paralleelselt. Sealt edasi levib muutus tõepoolest ainsuse osastavasse (70 näitest 8 sisaldasid normingust erinevaid osastava vorme). Vormi **kontsertit* esines neljas näites, **kontserdit* ja **kontserdi* kumbagi kahes näites. Mitmuse osastavas käändes muutuslikke vorme ei leidunud.

Sõnast *peen* esines normingule mittevastavaid näiteid 5,7%, sõnast *kaart* 4,6% kasutusjuhtudest. Nendegi sõnade muutmine on keelekasutajatele juba pikemat aega raskusi valmistanud. Nii täheldab Jaak Peebo (1997: 99) vältevahelduse tuhmumist *keel*-tüübis, eriti omadussõna *peen* puhul, mis on kaasa toonud selle osa käänete moodustamise *aasta*-tüübi analoogial (näide 39).

(39) allikaviide: Russian Reversal - Planet Foorumid, kaos väga sügavad teatraalsed kunstiudud , kes võimalikult **peen**et paska suust välja ajavad , on ka eemaletõukavad . imuo

Tiiu Erelt (2000: 61) on aga keelenõuandjatele laekunud küsimuste põhjal välja toonud *t* ja *d* segiajamise sõnas *kaart*. Tõenäoliselt pole siiski tegemist kahe hääliku „sassi kippumisega“, vaid tugevaastmelise tüve üldistumisega osas vormides. Siinse töö materjalist nähtub, et vorm levib peamiselt ainsuse omastavas ja sellest moodustatavates vormides (näide 40). Kokku esines sõna *kaart* normingust erinevat tugevaastmelist tüve 89 näites, neist 86 olid ainsuse omastavas või sellest moodustatavas vormis (ülejäanud kolm mitmuse omastavast moodustatavates vormides).

(40) allikaviide: Päeva (vargad) ja (t) öö inimesed - 1679. leht - Planet Foorumid, Elviz aga jah , pangakaartiga läheb umbes nädal , .

Noomenite astmevaheldusega seotud muutustest ilmneb, et teatud tüüpi sõnades on astmevaheldus taandumas. Muutus on kaugele arenenud *küüs*-tüüpi laadivahelduslikes sõnades. Laadivaheldus on muutunud eesti keeles ebaproduktiivseks nähtuseks, mistõttu laadivahelduslikud tüübid kaotavad sõnu teistele tüüpidele.

Vältevahelduslike sõnade puhul on muutus kõige kaugemale arenenud *kontsert*-alltüübis, mis peamiselt tuleneb seda tüüpi sõnade rõhustruktuuri muutumisest. Kõigi vältevahelduslike markersõnade puhul on täheldatav astmevahelduse kadumise tendents ning tugeva astme vormide üldistumine terves vormiparadigmas.

4.2.3. Võrdlusastmete moodustamine

Võrdlusastmete moodustamisel esineb peamiselt kaht tüüpi normikirjakeelest häälbivaid nähtusi: vorm moodustatakse valesti või kasutatakse ülivõrde puhul topeltmarkeeringut, st nii abisõna kõige kui ka tunnust -im. Topeltülivõrde näitesõnadeks on siin *kõige parim (kõige parem või parim asemel) ja *kõige suurim (kõige suurem või suurim asemel), mittenormingupäraseid vorme iseloomustavad *heam (vs parem), *lollem (vs lollim), *õudsam (vs õudsem), *targeim (vs targim). Näiteid tuuakse ka lik-lõpuliste sõnade ülivõrdevormide kohta, mille puhul normingupärase lõpu -em asemel, kus „ülivõrde tunnuse algusvokaal i [on] sulanud tüve lõpuvokaaliga ühte, nii et tüve ja tunnust pole võimalik selgelt eraldada” (EKK 2007: M 103), kasutatakse sageli diftongilist varianti -kuim (nt *kannatlikuim pro kannatlikem), mis tundub keelekasutajale arvatavasti läbipaistvam ja informatiivsem.

Kirjakeele normingust häälbivate ja sellega kooskõlas olevate vastete vahekorra uuritud materjalis annab ülevaate tabel 9.

Tabel 9. Võrdevorme iseloomustavate näitesõnade esinemus foorumite ja kommentaaride korpuses.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
*KÕIGE SUURIM	825	3	0,4
SUURIM		574	69,6
KÕIGE SUUREM		248	30,1
*KÕIGE PARIM	3379	7	0,2
PARIM		2680	79,3
KÕIGE PAREM		692	20,5
*ÕUDSAM	17	9	52,9
ÕUDSEM		8	47,1
*TARGEIM	10	4	40,0
TARGIM		6	60,0
*LOLLEM	68	11	16,2
LOLLIM		57	83,8

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
*HEAM	7016	3	0,04
PAREM		7013	99,96
*-UIM	12	6	50,0
*KÕIGE -EM		2	33,3
-EM		4	16,7

Tabeli 9 topeltülivõrde markerite järgi otsustades pole see nähtus kuigi sage (**kõige suurim* esines 0,4% kõigist kasutustest (näide 41) ja *kõige parim* 0,2%). Tegelikult on aga need väga sagedad vormid pisut eksitavad. Vormi sage esinemine soodustab selle tervikkeelendina meespidamist, lisaks on *hea–parem–parim* supletiivsed vormid, mis omandatakse valmis kujul ja mille moodustamisele pööratakse tähelepanu ka koolis, mis omakorda lihtsustab nende sõnade normingule vastavate vormide kinnistumist. Mitme harvem esineva omadussõna (nt *nõme*, *tähelepanuväärne*, *efektiivne* jt) ülivõrde vormide moodustamisel tuli topeltülivõrret protsentuaalselt palju sagedamini ette kui absoluutse sageduse alusel valitud näitesõnade puhul, nt esines *kõige nõmedaim* materjalis korra (näide 42), *nõmedaim* 3 korda, *kõige tähelepanuväärseim* korra (näide 43), *tähelepanuväärseim* aga mitte kordagi.

(41) allikaviide: Planet 10 , 15 , v6i 35 aasta p2rast ? Tulevikofoorumid ? - Planet Foorumid, naine Ma tean , et see on maailma **kõige suurim** ajaraisk , sest nendele küsimustele ei olegi võimalik vastust leida , kuid see on siiski põnev .

(42) allikaviide: Näkku sülitamine - Planet Foorumid, kruvi See on vist üks kõige **nõmedaim** teema siin foorumis .

(43) allikaviide: Muusika viktoriin - 3. leht - Planet Foorumid, kampsu selle laulja **kõige tähelepanuväärseim** omadus on tema nina .

Huvitav on asjaolu, et materjali hulgas leidis keskvõrdevormi *parem* asemel kolmel korral ka vormi **heam* (nimetavas, omastavas ja osastavas käändes), mis oli selle omadussõna sagedust ja tuntust arvestades ebaootuspärane (vt näidet 44).

(44) allikaviide: ei midagi erilist ... - 7. leht - Planet Foorumid, alfax azooo ... ja veel juhiks tähelepanu oma uuele ikoonile , ma sellist digimonide stuffi netist u . 40 icot leidsin , kui raffal soovi ja tahtmist võin need oma ico lehele yles panna , eks andge siis teada see endine (ilus ja staatiline ja mõttega) avatar oli tunduvalt **heam** , kui see liipav lind (või loom ?)

Vormi *õudsam* sage esinemine on ootuspärane, sest *raudne*-alltüübi sõnade türevokaali kõikumist (kas *a* või *e*) on Jaak Peebo (1997: 58) ka varem täheldanud, tuues näiteks just sõna *õudne* (*õudne* : *õudse* või *õudne* : **õudsa*). Selle töö materjali hulgas leidunud kasutusjuhte iseloomustab järgmine näide (45.):

(45) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. Carmen Kass kalossides ., 25.10.2002 08 : 49, R2 Mida rohkem ma Koidula jutte loen , seda **õudsam** pilt mul temast tekib .

lik-lõpuliste sõnade ja sõna *tark* diftongilistes ülivõrdevormides avaldub keelekasutajate soov muuta ülivõrde vorm oma loomulikkusetajule tuginedes läbipaistvamaks (näited 46–48), sest normingupärastes vormides on tüve ja tunnuse vokaalid sulandunud, mistõttu tüve ja tunnust ei saa selgelt eraldada. Lisaks väljendavad vormid, nagu **ohtlikuim* ja **mõistlikuim* muutusi eesti keele prosoodias (Hint 1997b: 250–274) ning analoogianähtuste mõju uute vormide levikul. Nimelt on *õpik*-tüüp sinna kuuluvate sõnade hulga poolest palju arvukam kui *ohtlik*-alltüüp ja sellepärast levivad aglutinatiivsed käändelõpud *õpik*-tüübi eeskujul ka *ohtlik*-alltüübi osastavas (**ohtlikut*, **ohtlikuid*) (Kaljumägi 2001: 629), *i*-mitmuse vormid on aga aluseks *i*-ülivõrde moodustamisel (seega **ohtlikuid* → **ohtlikuim*, **mõistlikuid* → **mõistlikuim*) (näited 47, 48).

(46) allikaviide: Milleks inimene elab ? - 7. leht - Planet Foorumid, kaos Ja maailma **targeim** inimene , tema pole siin ilmas kunagi elanud , ei ela praegu ega hakkagi elama .

(47) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. Eetika vägi ., 23.09.2003 12 : 36, Copy/paste Personaalse-sureliku ja impersonaalse-igavese vahelisele kuristikule ehitab silla mõistus - see suurim , aga ka **ohtlikuim** kingitus Jumalalt .

(48) allikaviide: Fotograafia kohased raamatud . - Planet Foorumid, kath võõrkeelset kirjandust saad poest . arvesta vähemalt 300 krooniga . tavaliselt on need teosed seda väärt , on siis tegu mõne albumi või õpetusliku sisuga raamatuga . vihje : sireen ehk **mõistlikuim** .

(49) allikaviide: UFOd jne. - 12. leht - Planet Foorumid, Max Veelgi enam : humanoidsed ehk siis inimese sarnased rassid pidid kuuldavasti olema rangelt selle eksperimendi vastu , võib-olla ongi seetõttu just inimesesarnaseid heledapäiseid pikakasvulisi tulnukaid peetud kõige **sõbralikemaks** ja abistavatemaks .

Näide 49 on esitatud seetõttu, et vormi *sõbralikem* uuritud materjalis eraldiseisvana ei leidunudki, vaid see esines kahel korral topeltülivõrdelisena. Eristamaks topeltülivõrde vorme (*kõige* + tüveülivõrre) kirjakeele normingule vastavatest tüveülivõrde vormidest, on *em*-lõpulised vormid esitatud tabelis 9 eraldi ridadel (*kõige* + *-em* ja *-em*). Eelnevat kokku võttes saab väita, et uuritud materjali *lik*-lõpuliste näitesõnade normingupäraseid ülivõrde vorme esines vaid 16,7% juhtudel. Näites 49 esineb ka omadussõna *abistav*, mille kompareerimisel ja millest mitmuse

saava käände moodustamisel on keelekasutaja vahetanud keskvõrde tunnuse ja mitmuse tunnuse koha vormis (**abistavatemaks* pro *abistavamateks*).

Sõnast *loll* võrdlusastmete moodustamisel kiputakse keskvõrde vormis muutma türevokaali, selle asemel et liita tunnus algvõrde omastava käände tüvele, nagu oleks reeglipärase (*loll* → *loll* → *lollim*). Vahest häirib keelekasutajaid türevokaal *-i*, mis kattub ülivõrde tunnusega, või üldistatakse selliste omadussõnade moodustamise reegleid, mille algvõrde vorm lõpeb omastavas käändes *a-* või *u-*ga ja mille puhul türevokaal keskvõrde tunnuse ees teiseneb, ka teistele sõnadele, igal juhul vormi **lollem* esines materjalis 16,2% juhtudel. Sama vormi kasutades moodustatakse ka liitülivõrret (näide 50).

- (50) allikaviide: otsin erinevaid saite . - Planet Foorumid, tindiplekk Kuid **kõige lollem** arvamus on see , et kool teeb inimest .

Materjali analüüsid esile veel järgmised huvitavad keelekasutusjuhud. Mitme näite puhul võrdes omadussõna kas ei käänatud (st jäeti nimetavasse käändesse, vt näiteid 51 ja 52) või jäeti see põhisõnaga ühildamata (näited 53 ja 54). Sõnast *suur* moodustati keskvõrde vormid mitmel juhul mitmuse, mitte ainsuse omastava tüvest (näide 55).

- (51) allikaviide: Eestlase tundemärgid ? - 2. leht - Planet Foorumid, genky enamus on ühiskonna **kõige ebameeldiv** liige . kõrvaldagem see .
- (52) allikaviide: Niburu (or Planet X) Explained - kas suur katastroof ? - 3. leht - Planet Foorumid, L6vi Mis asja , 15 mai on mu elu **üks õnnelikuimad** päevi .
- (53) allikaviide: Surm , ühesõnaga . - 3. leht - Planet Foorumid, mimikaz ja **kõige parem on** äkki **unerohud** ?
- (54) allikaviide: Kohuke - 3. leht - Planet Foorumid, miga11 **kõige parem on** see Eesti omad .
- (55) allikaviide: Päeva (vargad) ja (t) öö inimesed - 120. leht - Planet Foorumid, Killer85 ma tarbin **suurtemates** kogustes alkoholi ... näiteks . ja pole ka eriti haige .

Kõige **haavatamad* on vorm, kus lühendamisel on kaduma läinud osa *tav-*kesksõnast (näide 56), vormi **kõige lähemaste* puhul on kõige tõenäolisemalt kokku pandud vormid *kõige lähem* ja *kõige lähedasem* või on tähenduselt sarnane sõna *omas* keelekasutajat mõjutanud ja selle eeskujul tekkinud *kõige lähemate* asemel vorm **kõige lähemaste* (näide 57).

- (56) allikaviide: keskerakond - 2. leht - Planet Foorumid, Deux Tallinna linnavalitsuse juhtivspetsialist-toimetaja Sirje Lauring-Vaska ütles Päevaleht Online'ile , toetust makstakse vaid pensionäridele seetõttu , et eakad on linnavalitsuse hinnangul kõige **haavatamad** hinnatõusude suhtes . "

(57) allikaviide: Saun - 4. leht - Planet Foorumid, wolde ei ole idu , surm ongi midagi sellist , mida ei saa tõsiselt võtta . isegi **kõige lähemaste** isikute surm on midagi rõõmsat sündmust .

Silma jäi ka kaks lauset, mille puhul võrdlusaste moodustati kõnekeelsest omadussõnastunud nimisõnast (vormid ?*tegijam* ja ?*kusem*). Nende kohta päringu esitamisel selgus, et *tegijam* esines koguni 26 näites (näide 58), *kusem* 'kehvem' puhul oli tegemist ainukasutusega.

(58) allikaviide: Õlu ! - 8. leht - Planet Foorumid, ats peaks mainima , et vahelduseks ühed **tegijamad** õlled eesti turul .

Võrdevormide moodustamisel esineb kõikumisi normikirjakeelega võrreldes enim sõnades, mille võrdevormide moodustamisel kasutatakse tüveülivõrret. Need sõnad on kaotanud keelekasutaja jaoks osa oma konstruktsioonilisest läbipaistvusest, sest ülivõrde tunnus *i* ei tule neis selgelt esile (on sulandunud tüve lõpuvokaaliga). Diftongiliste vormidega püütakse vorme läbipaistvamaks muuta.

5. Eesti internetikeele morfosüntaktilisi erijooni

Internetikeele ühe silmapaistva joonena tuleb esile mitmesuguste ühendite kokkukirjutamine. Kirjakeele normingu põhjal tuleks vastavad ühendid kirjutada lahku. Kõige enam on seesuguste kokkukirjutiste seas kaassõnaühendeid, kuid liidetakse ka muid sageli koos esinevaid sõnu. Kaassõna- ja verbiühendite ümbertõlgendamist kirjakeele formaalse registri keelekasutusele (eksamikirjanditele) tuginedes on oma magistritöös (2009) uurinud Anni Jürine. Et kirjakeel ja suuline keel on olnud olulised siinse töö materjali, st internetikeele kui eesti keele ühe võimaliku allkeele kirjeldamise taustsüsteemidena, püütakse internetikeeles esile tulnud näiteid kõrvutada kirjakeeles ilmnunud tendentsidega.

Töö teoreetiliseks aluseks oleva grammatisatsiooniteooria kohaselt (vt 3. ptk) toimuvad grammatisatsiooni käigus aset leidvad muutused ühesuunalise protsessina leksikaalsemast keeleainest grammatilisema (funktsionaalsema) suunas (Heine 2005: 575), kusjuures üleminek ühest kategooriast teise pole järsk, vaid toimub järkjärgult ning selle käigus kaotab keelend morfoloogilisi ja süntaktilisi omadusi, mis on iseloomulikud avatud täistähenduslikele sõnaklassidele, nt nimisõnadele või tegusõnadele (Hopper, Traugott 1993: 6, 103–104). Kategoriaalsuse skaalal toimub muutus täistähenduslik avatud klassi keeleüksus (nt nimisõna, tegusõna) > (omadussõna/määrsõna) > mittetäistähenduslik suletud klassi üksus (nt eessõna, sidesõna, asesõna). Omadussõnad ja määrsõnad on vaheastmeks avatud ja suletud kategooriate vahel ning pärinevad sageli vastavalt kas verbist (verbi partitiivvormidest) või (kohta, viisi jm väljendavatest) nimisõnadest. (Hopper, Traugott 1993: 104)

Enamik eesti keele kaassõnu on arenenud mingi nimisõna käändevormist, mis sagedase kasutamise käigus kaotasid suure osa oma leksikaalsest sisust ning muutusid kaassõnadeks – abstraktseid suhteid väljendavateks komponentideks. Sarnane arengutee kehtib ka paljude määrsõnade kohta, sest tihti kasutati ühe ja sama nimisõna käändevormi lisaks teisele nimisõnale ka tegusõnaga koos, mille tulemusel kujunes välja abisõna, mis esineb kord koos nimisõnaga kui kaassõna, kord koos tegusõnaga kui (afiksaal)adverb. Mõni kaassõna (nt *vaatamata*, *hoolimata*) on arenenud ka

tegusõnadest ja neid kasutatakse nii ees- kui ka tagasõnadena (*hoolimata külmast ilmast, vaatamata külmale ilmale*) (EKG 1995: 38). Maailma keeltes on seesugune areng niisiis tavaline ning nimisõnad ja tegusõnad on sageli kaassõnade kujunemise allikaks (Heine, Kuteva 2007: 62–64, 71–73).

Järgmisena vaadeldaksegi peatüki alapeatükkides sõnaliikide kaupa sagedamaid kokkukirjutusjuhte ja püütakse neid põhjendada, samuti võrrelda siinse töö materjali kirjakeele kohta tehtud uurimusega ja selle põhjal avaldunud sagedasemate ühenditega, et näha, kas internetikeeles ja kirjakeeles avalduvad tendentsid on ühesugused või on märgata ka erinevusi.

5.1. Nimisõnaühendid

Ühendites, kus nimisõna esines täiendsõnana, kirjutati seda kõige sagedamini kokku kaassõnaga. Selliste ühendite hulgas, kus nimisõna esines põhisõnana, leidis sagedaste ühendite hulgas nimisõna ja omadussõna, nimisõna ja asesõna, nimisõna ja teine nimisõna ning nimisõna ja määrsõna kokkukirjutisi. Neid juhte analüüsitakse markerite abil järgmistes alapeatükkides (5.1.1 kuni 5.1.4)

5.1.1. Nimisõna + kaassõna

Kõige enam esines kirjakeele normingust häälbivate kokkukirjutusjuhtude hulgas nimisõna kokkukirjutamist sellele järgneva või eelneva kaassõnaga. Kaassõnadest olid sagedasemad **peal** (sh ka *peale, pealt*), mille sagedamini kokku kirjutatavate ühendite näiteks võib tuua *maapeal* (68 korda), *teepeal* (28), *peapeal* (24), *linnapeal* (22), *kuupeal* (12), *veepeal* (12), *lauapeal* (10) jt, **taga** (*taha*), nt *arvutitaga* (23), *uksetaga* (19), *nurgataga* (17), *aiataga* (7), *lukutaga* (6) jt, **pärast**, nt *huvipärast* (38), *ajapärast* (10), **üle**, nt *ülejäu* (19), *ülemõistuse* (13), *ülepäeva* (8), *ületee* (7), **vahel** (*vahele*), nt *linna vahel* (18), *ukse vahel* (6), **all** (sh *alla, alt*), nt *kõneall* (7), *autoall* (4), *kuuriall* (4), **jooksul**, nt *ajajooksul* (13), *elujooksul* (11). Üksikühenditest olid sagedamad *elusees* (65), *tööjuures* (39) ja *ööläbi* (18). Nimetatud kaassõnadega moodustatud üksusi analüüsitakse töös markerühenditena (tabel 10).

Tabel 10. Ühendite nimisõna + kaassõna esinemus foorumite ja kommentaaride korpustes.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
ELUSEES	117	65	55,6
ELU SEES		52	44,4
NIMISÕNA + VAHEL(E/T)	59	27	45,8
NIMISÕNA JA VAHEL(E/T)		32	54,2
TÖÖJUURES	98	37	37,8
TÖÖ JUURES		61	62,2
NIMISÕNA + PEAL(E/T)	1014	224	22,1
NIMISÕNA JA PEAL(E/T)		790	77,9
ÜLE + NIMISÕNA	241	48	19,9
ÜLE JA NIMISÕNA		193	80,1
LÄBI + NIMISÕNA VÕI NIMISÕNA + LÄBI	188	33	17,6
LÄBI JA NIMISÕNA VÕI NIMISÕNA JA LÄBI		155	82,4
NIMISÕNA + PÄRAST	370	48	13,0
NIMISÕNA JA PÄRAST		322	87,0
NIMISÕNA + TAGA (TAHA)	600	77	12,8
NIMISÕNA JA TAGA (TAHA)		523	87,2
NIMISÕNA + ALL (ALLA, ALT)	253	25	9,9
NIMISÕNA JA ALL (ALLA, ALT)		228	90,1

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
NIMISÕNA + JOOKSUL	326	24	7,4
NIMISÕNA JA JOOKSUL		302	92,6

Nagu tabelist 10 selgub, on kokkukirjutatavate kaassõnaühendite hulk kirjakeele normingu kohaste lahkukirjutustega võrreldes eri kaassõnade puhul küllaltki erinev. Kõige sagedamad on üksikühendid *elusees* ja *tööjuures* ning nimisõna + *vahel*-ühendid. Üksikühendite sage kokkukirjutamine on tingitud nende tähenduse muutumisest: ülekandeline, metafoorne tähendus toob kaasa ka ühendi kokkuvormistamise kirja pildis. Nii on näiteks *elusees* omandanud adverbiaalse tähenduse 'iialgi', mistõttu see kirjutatakse liitadverbide analoogial kokku (näide 59), ühendit *tööjuures* kasutatakse liitse kohamäärsõnana (näide 60).

(59) allikaviide: Ajateenistus ja riigikaitse - 10. leht - Planet Foorumid, Olla89 su entusiasmi on lausa imetlusväärne. Ei usu **elusees**, et sinu sõjaväkke mineku ajaks selliseid pille eesti kaitsevõim oleks ... mõne pool loogu moosiriuliga saad ikka ringi rallida, kui oled tubli ja viks.

(60) allikaviide: Vesipiibu tubakas. - 3. leht - Planet Foorumid, cali Hmm, **tööjuures** piibutada?

Üsna palju on materjalis esinenud näidete põhjal kirjutatud kokku ka nimisõna ja kaassõna *vahel*, nt *linnavahel* või *külavahel*, kuid neiski ühendeis on tähendus „ruumiliselt asetusest hrl. kahe isiku, eseme, koha vm. suhtes nii, et üks neist on ühel, teine teisel pool“ (EKSS) paljuski kadunud ja jäänud umbmäärane kohatähendus 'linnas (kuskil)' (näide 61), 'külas (kuskil)'. Ühendid on sünonüümsed liitsete üksustega *linnapeal*, *külapeal*, mida materjali hulgas samuti esines (*linnapeal* 22, *külapeal* kolmes näites), kus kaassõna *peal* põhitähendus 'millestki ülalpool, millegi pealispinnal' (EKSS) on juba selgelt tuhmunud. Ühendi *uksevahel* kokkukirjutamist on raskem põhjendada, kuna selle puhul on seos algse käändsõnaga *vahe* kaunis selgesti tajutav (näide 62). Võimalik, et eeskujuks on olnud eespool kirjeldatud kaassõna *vahel* tähenduse muutumine mingites konstruktsioonides, mille põhjal keelekasutaja on üldistusi teinud, nt *kahevahel (olema)*.

(61) allikaviide: Mis unenägu nägid? - 19. leht - Planet Foorumid, BurneR Sõitsin öösel ning suure udu sees oma autoga **linnavahel** ning järsku tundsin, et tahan šokolaadi.

(62) allikaviide: Ebarealsed nähtused - Planet Foorumid, lunacris sama siin ... arvuti on mul toas ning üks on pooleldi lahti ... kinni ei saa panna sest netijuhe jääb **uksevahele**.

Kaassõnaühendite rühmade puhul on ülekaalus koha- (*peale, peal, pealt; alla, all, alt; taga, taha* ning *üle*) või ajakaassõna (*läbi, jooksul, pärast, üle*) ja nimisõna liitumisel tekkinud ühendid. Nagu eespool mainitud, on suur osa eesti keele kaassõnadest tekkinud nimisõnade käändevormide, eriti just kohakäändevormide tähendusliku ja funktsionaalse iseseisvumise tulemusel (EKG 1995: 38, Habicht, Penjam 2007) ning grammatiseerunud ajas edasi. Mida rohkem grammatiseerumist keelend aga läbinud on, seda vanem ta on ja seda pleekinum ja dekategoriseerunud on tema tähendus (Heine, Kuteva 2007: 114). Seetõttu on mõistetav, et just kohakaassõna ja nimisõna ühendeid tajutakse tähenduslikult terviklike üksustena ning märgitakse seda kokkukuulumist ka liitses vormis. Grammatiseeruvate üksuste tähendusnihete ahelale tuginedes (Heine jt 1991: 160) on ootuspärane, et edasise grammatiseerumise ja kasutuskontekstide laienemise kaudu muutuvad ruumisuhet väljendavad üksused edasi aega väljendavateks. Seda aluseks võttes saab ka ajasuhet väljendavaid kaassõnu pidada vanaks kaassõnarühmaks, mille seos lähtevormiga on enamasti ähmastunud.

Kaassõnaga *peal* (*peale, pealt*) kirjutati eelnev nimisõna kokku 22,1% leitud kasutusjuhtudest. Ühendites, nagu *lauapeal, veepeal, teepeal, voodipeal, murupeal* on kaassõna kohatähendus selgesti tajutav, kuid ka nende ühendite hulgas leidis sagedasti kokku kirjutatavaid (nt *teepeal* 28 korda, *veepeal* 12 korda, *lauapeal* 10 korda) ühend *maapeal* (oli esinenud näidete põhjal kõige sagedam, esines 68 näites) kannab aga tihti juba ülekandelist tähendust 'maailmas' või siis kasutatakse seda fraseoloogilistes ühendites, nagu *tule maa peale tagasi* (näide 63) ja *kahe jalaga maa peal olema*, mistõttu seda tajutakse konstruktsiooni sees kokkukuuluva üksusena ja kirjutatakse seetõttu ka sagedamini kokku. Sama kehtib ühendi *kuupeal* (esines 12 näites) kohta, mis esineb lisaks tähendusele 'Kuul' sageli konstruktsioonis *kedagi või midagi kuu peale saatma* ja *kuu pealt kukkunud olema*. Ühendist *linnapeal* (esines 22 näitelaulses) oli juttu eespool.

(63) allikaviide: Siia kirjutage kõik , mis teid räigelt närvi ajab või lihtsalt pinda käib ! - 3. leht - Planet Foorumid, Friizuurikas ... mind ajab närvi sinu sexika babe stiil ... nu tule **maapeale** tagasi

Tagaltaha-ühenditest olid sagedasemad *arvutitaga* (23), *uksetaga* (19) ja *nurgataga* (17), mida kasutati kohta väljendavate määrsõnadena (näited 64–66), *all*

(*alla, alt*) ja nimisõna liitumisel tekkinud ühenditest oli sagedasim *kõneall*, mis esines koos verbidega *tulema* ja *olema* (*kõne all olev, tuleb/ei tule kõne alla*) (näide 67). Ühendeid *autoall* ja *kuuriall* leidis kumbagi neli ja neidki kasutatakse kohamäärsõnadena (näited 68, 69), *autoalla* laiendas 3 näitelauses verbi *jääma* (ühes näitelauses *liikkama*).

- (64) allikaviide: Kas kannad prille ? - 6. leht - Planet Foorumid, veeb **Arvutitaga** olen üle 6 tunni päevas .
- (65) allikaviide: Placebo Eestisse - 5. leht - Planet Foorumid, dž iisus kraist mis te lähete kella viiest juba **uksetaha** seisma vä ?
- (66) allikaviide: Tuli äge idee , jagaks teiega ... - Planet Foorumid, Kyra Ja siis **nurgatagant** hüppab koll välja siis tolle lased maha siis saad näiteks 300 punkti aga kui miinus reppi saad kaotad 300 punkti kohe ära .
- (67) allikaviide: Soovitage mingisugust fotokat . - Planet Foorumid, Cab Driver See tuleb muidugi **kõnealla** vaid siis kui plaanid veidikene oma fotograafi oskusid täiendada .
- (68) allikaviide: Rollerid piiraja - Planet Foorumid, k2iguvahetaja Kui aus olla siis oma **kuuriall** 62 aasta jätetud sport , mis vajaks restaureerimist .
- (69) allikaviide: "Kahvli"-s esinenud narkomaan tapeti - 2. leht - Planet Foorumid, Kill inc. Kui inimene j22b enda lollusep2rast **autoalla** siis sellesse sa ei suutu sedasi , et "Paras .

Üle väljendab EKG (1995: 35) järgi kolmeaspektiliselt orienteerimata kohasuhteid, nagu näites *Lennuk lendas madalalt üle puude*. Materjalis sisaldunud näidete hulgas on kohatähendus kõige paremini esil ühendis *ületee* (esines 7 näitelauses), kokku kirjutatud ühendid *ülejõu* (19) ja *ülemõistuse* (13) on aga juba selgelt metafoorsed, väljendades vastavalt füüsilise ning vaimse seisundi keerukust, ühendil *ülemõistuse* on ka määra väljendav tähendus 'väga, liiga, üleliia' (näited 70–72).

- (70) allikaviide: Relvad eestis ... - 2. leht - Planet Foorumid, xc Sest bioloogilise relva kontroll (levik) on ka suht kulukas ja Eestile võibolla mõnevõrra **ülejõu** käiv .
- (71) allikaviide: Jalgpallurite Pildimäng - Planet Foorumid, Zeppelist noh , kuna tundub et see on **ülemõistuse** käiv ülesanne , siis nimi on tomas razanauskas , mängib trelleborgis hetkel (eelmised klubid on olnud veel servette , lens , flora , brann , malmö ff)
- (72) allikaviide: mis motorollerid/tsiklid teil on ? - 3. leht - Planet Foorumid, rains Ja ma soovitan soojalt uurida ikka neid hindu mis rolleri tuuning juppide eest küsitaxe . Ega nad nii **ülemõistuse** kallid ka ple .

Ajakaassõnad *läbi, jooksul, pärast* ning *üle* esinesid kokku kirjutatuna ühendites *ööläbi* (16), *läbiaegade* (10), *päevläbi* (7), *ajajooksul* (13), *elujooksul* (11), *ajapärast* (10) ja *ülepäeva* (8), mis väljendavad määrsõnadena ajasuhteid (näited 73–78).

- (73) allikaviide: silma nägemine ? - Planet Foorumid, Zidora Ei ole mitte mingit tarvidust jõllitada **ööläbi** arvutiekraani .

- (74) allikaviide: Vormel 1 - Planet Foorumid, DMX Mu **läbiaegade** lemmik on Senna ometi ei respektööri ma teda nii palju kui neid . Ta astus vahest üle piiri , ometi oli ta alati ausam kui Schumacher .
- (75) allikaviide: Kust võtsid oma kasutajanime ? - Planet Foorumid, tigerboy Aga siis hiljem enam ei viitsnud , **ajajooksul** sai seda nime mujalgi hakatud kasutama , mailiaadres ka juba paljudele jagatud , siis jäigi nii .
- (76) allikaviide: Kivid ja kivimid - Planet Foorumid, krogius Ma olen oma **elujooksul** päris palju kivisid ülesse korjanud mis vedelevad kuskil kraaviservas või teepeal kus ma käin .
- (77) allikaviide: Klooni - Planet Foorumid, Matrix2 Minuteada on küll kõik inimkloonid veitsa **ajapärast** ära surnud
- (78) allikaviide: supp - 3. leht - Planet Foorumid, naine Nii , et mul pole midagi selle vastu kui **ülepäeva** mingi supp on .

Ühend *huvipärast* on seesugune, kus nimisõnaga liitunud kaassõna *pärast* väljendab põhjust ja ühend, mis on üpris sisutühi, saab tähenduse kontekstis ja vastab üldjuhul küsimusele mis põhjusel?, miks? (näide 79)

- (79) allikaviide: ufod on kohe kohe tulemas - 2. leht - Planet Foorumid, Zeppelist Seda raamatut tahaks isegi **huvipärast** lugeda , ma tõesti ei oska seisukohta võtta , ma nagu tahaks neid uskuda , aga samas olen skeptiline .

Kõrvutades internetikeelest leitud materjali Anni Jürise (2009: 38–56) töös esinenud nimi- ja kaassõnaühenditega, ilmneb, et kattuvaid sagedaid ühendeid on neli: *ajajooksul*, *elujooksul*, *läbiaegade* ja *maapeal*. Meelejärgi siinses töös sagedana välja ei tulnud (otsingu järgi esines 7 lauses) nagu ka muid sagedaid *järgi*-ühendeid.

Kasutuskontekstid ja tähendused on siinses ja Jürise töös vaadeldud ühenditel samad. Erinevus seisneb peamiselt lähtematerjali mahus, millest tulenevalt on siinses töös rohkem ja erilaadsemaid näiteid, kuid Jürise tehtud järeldus, et eesti keeles on täheldatav kaassõnaühendite kokkukirjutamise tendents (vt ka Habicht, Penjam 2007: 51–68), peab igati paika ning internetikeel, kus enesekontrolli kasutatakse kindlasti vähem kui eksamikirjandit kirjutades, aitab kokku kirjutatud kaassõnaühenditel laiemalt levida. Mida loomulikum tundub keelekasutajatele tähendusmuutuse läbi teinud ja uutesse kontekstidesse levinud kaassõnaühendi kokkukirjutamine, seda vabamalt kasutab ta seda ka ametlikumates kontekstides ning kirjakeeles, kuna keelekasutaja otsustus, kas ühend tuleks kirjutada kokku või lahku, ei põhine mitte niivõrd reeglitel, kui lähtub subjektiivsetest teguritest (Habicht, Penjam 2007: 62–63).

5.1.2. Omadussõna + nimisõna

Omadussõna ja nimisõna kokkukirjutamine ei ole internetikeeles väga levinud nähtus, kuid teatud ühendid kerkisid sagedatena esile. Nimelt kirjutati 92,8% kasutusjuhtudest kokku ühendid *vanakooli* ja *uuekooli* (mida kokku esines 77 näitelauses). *Vana kooli* lahku kirjutatuna leidis vaid kuues näites, *uue kooli* mitte ainsaski. Teise rühma moodustavad omadussõnad, mida kasutatakse koos nimisõnaga aeg: *vabaaeg*, *headaega*, *pikaaja* (ka *ülepikaaja*) ja *viimaselajal* (kirjutati kokku 47 näitelauses). Arvuliselt kõige enam näiteid oli nimisõna *keel* ja seda täpsustava vaegomadussõna kokkukirjutamise kohta (265 kasutust), nt *eestikeel*, *inglis(e)keel*, *venekeel*, *saksakeel*, *soomekeel*. Need ühendid on valitud ka nimisõna ja omadussõna kokkukirjutamise markeriteks (tabel 11).

Tabel 11. Omadussõna ja nimisõna kokkukirjutamise markerid foorumite ja kommentaaride korpusel.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
VANAKOOLI/ UUEKOOLI	83	77	92,8
VANA KOOLI / UUEKOOLI		6	7,2
HEALJUHUL	143	15	10,5
HEAL JUHUL		128	89,5
OMADUSSÕNA + AEG	991	47	4,7
OMADUSSÕNA JA AEG		944	95,3
OMADUSSÕNA + KEEL	3085	265	8,6
OMADUSSÕNA JA KEEL		2820	91,4

Kõige sagedamini kokku kirjutatud *vanakooli* (70) (näide 80) ja *uuekooli* (7) on nõnda paljudel juhtudel kokku kirjutatud ilmselt taas nende ülekandelise tähenduse

tõttu: kuna neid kasutatakse enamasti inimese hariduse, kasvatuse vms iseloomustamisega seoses ning uus kontekst ja tervikühendi muutunud tähendus 'teatavatele joontele viitamine käitumises, pillimängus jne' on tänapäevase keelekasutaja jaoks juba liigselt kaugenenud kooli kui õppeasutusest tähendusest. Tähendusliku terviklikkuse ja uue mõistesisu rõhutamiseks on seetõttu ühendatud kaks sõna ka vormiliselt.

(80) allikaviide: johann ja maailm - some ja sõbrad - 11. leht - Planet Foorumid, kurjam pildista täismanuaalsega ah ma räägin hoopis sellist asja teile . ma ei tea kes teavad , aga mul on nüüd koolikaudu v . koshkiniga kord nädalas selline fotoringi asi stuudios ja puha . et noh see selleks . aga koshkin on natuke selline **vanakooli** fänn ja siis ta näitas meile tuusa kaamerat . 60ndatest , lõõtsakas . teravustelg on muudetav ! (bling raisk) , aga põhilaks on see et varsti me saame sellega ise ehk ka pilti proovida teha .

Ühend *healjuhul* esines materjalis 15 näites (normipärane *heal juhul* 128). Lausetes väljendab see modaaladverbilaadselt subjektiivset hinnangut (näide 81).

(81) allikaviide: Ostusoovitus : Jalgratas - Planet Foorumid, ! kiX ! Ja nagunii sõidetakse nendega väikeseid vahemaid , aastas **healjuhul** 1000 km .

Nimisõnaga *aeg* moodustatud ühendite puhul mõjutab kokkukirjutamist arvatavasti põhisõna ja kindla täiendsõna sage koosinemine, samuti võivad eeskujuks olla kahe nimisõna liitmisel saadud liiki väljendavad liitsõnad, nagu *marjaaeg*, *lennuaeg*, *kooliaeg* jne, mille analoogial moodustatakse ka *vabaaeg* (11) kui omaette mõistet tähistav sõna tähenduses 'teatav aeg puhkamiseks ja kohustustevabade tegevuste tarvis' (näide 82). Ühend *pikaaja* (7) liitub tõenäoliselt seetõttu, et esineb enamasti konstruktsioonis *üle pika aja*, mis on väga sage ning mille kokkukuuluvuse rõhutamiseks soovitakse liita see ka kirja pildis (näide 83) või liidetakse vähemalt see osa ühendist, mida tajutakse tihedamini kokkukuuluvana, isegi kui kirjutajat takistab kogu ühendit kokku kirjutamast nt selle pikkus (näide 84). Ühendi *viimasel ajal* puhul on selle lähiminevikule viitav tähendus enamiku keelekasutajate jaoks säilinud, mida näitab kokkukirjutatud juhtude suhteliselt väike hulk (*viimasel ajal* 21, normipärane *viimasel ajal* 681, st kokkukirjutisi 3%).

(82) allikaviide: virtual tuning - 11. leht - Planet Foorumid, vtp et vt -ga korralikult tegelda peab olema ikka väga palju **vabaaega** , kuid manga niipalju ei nõua .

(83) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 19. leht - Planet Foorumid, Mairo nägin ka üle**pikaaja** und mis hommikul meeles on

(84) allikaviide: Jõusaal - 3. leht - Planet Foorumid, Legolas Täna käisin just üle **pikaaja** , tegin soendust antlitega ja panin 60kg peale , lükkasin kolm korda ära , neljas jäi pooleli .

(85) allikaviide: Ubuntu - Planet Foorumid, aavu Ja on tõsine plaan windowsile **headaega** õelda .

Head aega puhul (näide 85) on tegemist sagedase viisakusvormeliga, mille Hennoste liigitab partiklite piirijuhtumite hulka. Tema järgi on partiklid seesugused sõnad, mis on eelkõige iseloomulikud spontaansete kõnele ning moodustavad selle eripärasest sõnavarast tähtsaima osa. Grammatiliselt on partiklite tuumaks tavaliselt muutumatud sõnad, kuid perifeeriasse kuulub ka muid sõnu ja fraase, millest kesksed on mitmesugused suhtlusrutiini sõnad ja fraasid. (Hennoste 2000: 1773–1774) Sagedasti koos esinevad partiklistunud ühendid moodustavad keelekõneleja jaoks aga tervikliku mõistesisu ning neid hääldatakse sageli ühe üksusena. Nimetatud põhjused soodustavad seesuguste ühendite kokkuvormistamist ka kirja pildis.

Nimisõna *keel* ja vaegomadussõna kokkukirjutamist mõjutab tõenäoliselt kõige enam vastavate *ne*-liiteliste omadussõnatuletiste analoogia. Omadussõnaliste *eestikeelne*, *ingliskeelne*, *venekeelne*, *saksakeelne*, *soomekeelne* eeskujul moodustatakse ka nimisõnalised ühendid *eestikeel* jne (näide 86).

(86) allikaviide: Mis on selle loo nimi ? - 224. leht - Planet Foorumid, Lumeinimene Kanal2 reklaamib seda filmi You've got mail , **eestikeelde** tõlgituna sulle on sõnum .

5.1.3. Asesõna + nimisõna

Töö materjali põhjal otsustades kirjutatakse nimisõna eelneva asesõnaga kõige sagedamini kokku ühendites, kus aega väljendavale nimisõnale (*aeg*, *päev*, *kord*, *aasta*) eelneb seda täpsustav asesõna, kuid on ka teisi sagedaid liitumeid. Enim esines ühendeid *koguaeg* (883), *mingiaeg* (17), *misasi* (*misasja*) (231), *igapäev* (124), *ükipäev* (111), *igakord* (79), *igaljuhulligaksjuhuks* (497), asesõna + *mõttes*-ühendid (100) ja *seeaasta* (18). Üheksas näites esines ühend *üksasi*. Nimetatud ühendid ongi valitud selle jaotise markersõnadeks ja nende vahekorra normingupäraste lahku kirjutatud vormidega annab ülevaate tabel 12.

Tabel 12. Asesõna ja nimisõna kokkukirjutamise markerid foorumite ja kommentaaride korpustes.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
KOGUAEG/MINGIAEG	1753	900	51,3
KOGU AEG / MINGI AEG		853	48,7
MISASI/MISASJA	577	231	40,0
MIS ASI / MIS ASJA		346	60,0
IGAPÄEV/ÜKSPÄEV	811	235	29,0
IGA PÄEV / ÜKS PÄEV		576	71,0
IGAKORD	279	79	28,3
IGA KORD		200	71,7
IGALJUHUL/IGAKSJUHUKS	1762	497	28,2
IGAL JUHUL / IGAKS JUHUKS		1265	71,8
MISMÕTTES/ SELLESMÕTTES/ MÕNESMÕTTES	520	100	19,2
MIS MÕTTES / SELLES MÕTTES / MÕNES MÕTTES		420	80,8
SEEAASTA	407	18	4,4
SEE AASTA		389	95,6
ÜKSASI	279	9	3,2
ÜKS ASI		270	96,8

Tabelist 12 nähtub, et ühendite *koguaeg* ja *mingiaeg* puhul on kirjakeele normingust erinevad kasutusjuhud normingupärastega võrreldes ülekaalus (51,3%). Tabelist ei tule välja see, et *koguaeg* moodustab kõigist esinemisjuhtudest ülekaaluka osa (900 kokkukirjutusjuhust 883) ning *mingiaeg* puhul (näide 87) võib oletada ühendi *koguaeg* mõju ka selle umbmäärase tähendusega ('kunagi, millalgi, mingil täpsemalt määratlemata perioodil') ühendi kokkukirjutamisele. *Koguaeg* on aga leksikaliseerunud liitmäärsõnaks, mis kannab tähendust 'alati, pidevalt' (näide 88).

(87) allikaviide: Snowskateboard / Snowskate - Planet Foorumid, sammu 7 Kuigi tänavune talv ei ole ennast veel näidanud korralikult . . on siiski lootust vb **mingiaeg** sõita see aasta .

(88) allikaviide: Jõusaal - 4. leht - Planet Foorumid, JohnSmith Võin ju proovida aeroobset treeningut ära jätta , aga ei usu , et see aitab , millegipärast mul söögi kogusest kaal ei sõltu ja on **koguaeg** üsna stabiilne .

Sageli kirjutatakse omavahel kokku ühend *misasi* (*misasja*) (esines kokku kirjutatuna 40% kõigist esinemisjuhtudest), mida kasutatakse liitse küsisõnana tähenduses 'mis, mida' (näited 89, 90). Sageli alustab see lauset, millega täpsustatakse eelkõneleja öeldut, millest pole täpselt aru saadud.

(89) allikaviide: taavi laksud . - 6. leht - Planet Foorumid, davey **misasi** see siis nüüd on ? teisel pildil on näha , et objektiivil on kukenoka täis sitta ka

(90) allikaviide: Kuidas saada vabaks ? - 2. leht - Planet Foorumid, vulgaarne **Misasja** , mis allikate järgi ? :) Okei , sellega võisin mööda panna ja valesti tõlgendada ühte teksti .

Ühendid *igapäev* (124) ja *ükspäev* (111) (näited 91, 92) tunduvad samuti moodustavat paari nagu *koguaeg* ja *mingiaeg*. Neist esimene väljendab sagedust, korduvust ning on konkreetse, teine aga umbmäärase tähendusega 'kunagi, millalgi, mingil päeval' ning mõlemad kasutakse liitmäärsõnana. Tegemist on jällegi igapäevakeeles sageli ette tulevate üksustega, mida kõnelejad tajuvad tähendusliku tervikuna, mida näitab ka liitsõnaline kirjpilt. Eelnimetatud ühenditega väga sarnane on *igakord* (79), millega samuti rõhutatakse korduvust, pidevust ja mis tähendab 'kõikidel esinenud või esinevatel juhtudel; alati' (näide 93).

(91) allikaviide: Õlu ! - 4. leht - Planet Foorumid, alvarooo klassivend joob **igapäev** kaks pudelit + piip

(92) allikaviide: tee - 5. leht - Planet Foorumid, Joh Tegin **ükspäev** ganjavartest teed , väga hea tuli .

(93) allikaviide: Kas te olete kunagi üldse midagi üleloomulikku näinud ? - 3. leht - Planet Foorumid, Velg Ühe tänavalaternaga on nii , et **igakord** õhtuti kui ma mööda kõnnin , siis ta läheb kustu/põlema !

Ühendid *igaljuhul* ja *igaksjuhuks* on kaotanud oma algse seose nimisõnaga *juht* 'üksiksündmus' ning kannavad modaaltähendusi 'igatahes' ning 'igasuguste ootamatuste vältimiseks' (EKSS), mis annab põhjust pidada neid tähenduselt iseseisvunud üksusteks ja sellest tulenevalt ka kokku kirjutada. Lauses väljendavad nad mööndus- ja põhjussuhteid (näited 94, 95).

(94) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 3. leht - Planet Foorumid, warezfan16 **Igaljuhul** nad nägid meid ja omakorda tahtsid meid kinnipüüda vms .

(95) allikaviide: STV internet - Planet Foorumid, R-meis enda stv kogemused ütlevad , et kui probleem on lahendatav telefoni teel , tehakse seda minutitega . kui on vaja kohele tulla , siis võtab see aega päev kuni paar . **igaksjuhuks** mainiks üldsusele ka seda , et neid probleeme (ükskõik kumba liiki) esineb üle päeva . või vähemalt kord nädalas .

Mismõttes, *sellesmõttes* ja *mõnesmõttes* liitumid esinesid vastavate lahku kirjutatud ühenditega (*mis mõttes*, *selles mõttes* ja *mõnes mõttes*) võrreldes näitelauses 19,2% juhtudel. *Mismõttes* on kasutusel täpsustava liitküsisonana (näide 96). *Sellesmõttes* ja *mõnesmõttes* on lauses rõhumäärsõnad, mis alustavad selgitust või väljendavad kirjutaja suhtumist (näited 97, 98).

(96) allikaviide: Alkoholism vs lõbus vaba aja tegevus - 5. leht - Planet Foorumid, Hosegnaasio **Mismõttes** isegi siis kui ühe pudeli üksi sisse kallad ?

(97) allikaviide: Audioscrobbler - 2. leht - Planet Foorumid, gudher **sellesmõttes** on kehv , et teises kasutajas kuulatud muusika ka sinna salvestub . peab selleks ajaks välja lülitama , kui öde arvutisse läheb :

(98) allikaviide: Viljaringid - 7. leht - Planet Foorumid, Sigudik Usk on ka **mõnesmõttes** teadus ...

Ühendi *seeaasta* puhul (näide 99) on tegemist vormiliselt lühenenud variandiga fraasist *sellel aastal*, mistõttu see ei tähenda enam sama, mida nimetavas käändes fraas *see aasta* ning uus kontekst tingib ka kokkukirjutamise, seda enam, et on teisi samalaadseid ühendeid, nt *seekord* 'sel korral', mida võidakse kasutada eeskujuna.

(99) allikaviide: Kehaline kasvatus ... - 8. leht - Planet Foorumid, The-user Meil hinnatakse **seeaasta** nii et võetakse aluseks eelmise aasta tulemused ja kui teed midagi eelmisest aastast paremini siis saad selle viie .

Ühendi *üksasi* kokkukirjutamine on keerulisem juhtum, kuna leidub näitelauseid, mille puhul tähendusülekannet ei esinenud (näide 100), ja selliseid kasutusjuhte, mille puhul ühendit kasutatakse võrdlevas konstruktsioonis *üks... teine* (näide 101), mis võib soodustada tihedamalt kokkukuuluvate üksuste kokkukirjutamist suurema konstruktsiooni sees. Ühel juhul oli kasutaja kasutanud liitsõna *üksasi* modaalses

tähenduses, oma subjektiivse seiskoha (kahtluse) väljendamiseks ligilähedaselt samas tähenduses kui sõna *iseasi* (näide 102).

- (100) allikaviide: I'm Back - Planet Foorumid, m1986 oot ! seletage mulle **üksasi** ära-----
---->mida loeb postituste arv ? kunagi kui oli mingi alla 100 posti tundsin küll end kuidagi väetina ... a nuh jah ...
- (101) allikaviide: Inimese SILMAD - 3. leht - Planet Foorumid, Posti0 Aga **üksasi** on koer ja koer või inimene ja koer .
- (102) allikaviide: Ajateenistus ja riigikaitse - 57. leht - Planet Foorumid, pappalardo **Üksasi** kui kauaks seda löbu jätkub .

Viimane näitesõna on seega niisugune, mille kokkukirjutamist võivad olla mõjutanud mitmed tegurid: ühendite, nagu *ükspäev* analoogia või ühendi muutunud tähenduse tunnetamine võrdleva konstruktsiooni sees, aga ka sõnaühendi *iseasi* eeskujul tehtud tähendusülekanne.

5.1.4. Üksikjuhtumid

Üksikjuhtumitena tulid esile kahe nimisõna kokkukirjutamisel tekkinud ühendid ja määrsõnadega liituv nimisõna *kord*.

Mitteformaalsele keelekasutusele omane uus liitnimisõna, mida lahku kirjutatuna kordagi ei esinenud, on ekspressiivsena mõjuv *suvalaks* (esines 94 lauses), mis tähendab midagi juhuslikku, kiiruga ja hetke ajal tehtut (näide 103).

- (103) allikaviide: **Suvalaksud** - 4. leht - Planet Foorumid, hentz miks on see pilt **suvalaks** davey , pole ju midagi halba sellel pildil minuarust . ma tegin seda kui **suvalaksu** . suvalt , noh .

Ühend *lõppudelõpuks* (näide 104) oli kokku kirjutatud 8 näitelauses (10,3%), *tükkaega* 11 näites (4,5%). Neist esimene toimib modaaladverbina, mis lisavad kõnelejapoolset suhtumist, kuid ei anna lausele sisuliselt kuigivõrd juurde. *Tükkaega* esineb näitelauses liitmäärsõnana, mille tähendus on 'kaua, pikalt' (näide 105).

- (104) allikaviide: Asus Eee Pc - Planet Foorumid, Tribal Hero Ning **lõppudelõpuks** on asi maitses .
- (105) allikaviide: Hauatagune elu - 3. leht - Planet Foorumid, batoonike Küüntel ja juustel on tugevad osahinged , need ei jäta keha ka **tükkaega** pärast surma maha .

Määrsõnaga kirjutatakse kokku nimisõna *kord*. Materjali põhjal olid sagedad ühendid *veelkord* (335), *taaskord* (89) ja *jälle* (6), mida tajutakse ilmselt terviklike määrsõnadena (näide 106). Kirjakeele normingule vastavaid lahku

kirjutatud kujusid esines selgelt vähem kui kokkukirjutusi, vastavalt 114, 24, 11, protsendid vastavalt 74,6% , 78,7% ja 35,3.

(106) allikaviide: Audioscrobber - 2. leht - Planet Foorumid, sonicyouth Ise liitusin ja tõden **veelkord** , et väga lahe koht !

Eelnevat kokku võttes saab väita, et väga palju kirjutatakse internetikeeles kokku nimi- ja kaassõnaühendeid. Kaassõnade grammatiseerumine on eesti keeles üldisem tendents, mida on täheldatud ka kirjakeeles (Jürine 2009; Habicht, Penjam 2007). Lisaks kaassõnaühenditele kirjutatakse kokku ka muid sageli koos esinevaid rutiinistunud ühendeid, mille puhul keelekasutaja tajub tähendusmuutust, näiteks *lõppudelõpuks*, *headaega*, *vanakooli* jm. Palju on kokkukirjutuste seas ase- ja nimisõnaühendeid, mida kasutatakse lausetes liitmäärsõnade või -küsisõnadena (*igapäev*, *misasi*).

5.2. Asesõnaühendid

Ka asesõna kirjutatakse internetikeeles kõige sagedamini kokku kaassõnaga. Mõni sage näide leidis ka asesõna ja määrsõna kokkukirjutamise kohta. Nimetatud ühendeid käsitlevad peatükid 5.2.1 ja 5.2.2.

5.2.1. Asesõna + kaassõna

Materjalis esinenud näidete põhjal liituvad asesõnaga kõige rohkematel juhtudel kaassõnad, nagu *arust*, *meelest*, *pool* (*poole*, *poolt*), *jaoks*, *teada* ja *peale*. Nimetatud kaassõnade ja asesõna ühendamisel saadud ühendeid analüüsitakse järgnevalt seda nähtust iseloomustavate markersõnadena (tabel 13). Ühenditest, mis markersõnade hulka ei mahu, kuid materjali kogumise ajal sagedamatena esildusid, võib nimetada nt *minusilmis* (10), *selleasemel* (16), *sellekohta* (30), *minupuhul* (14).

Tabel 13. Asesõna ja kaassõna kokkukirjutamise markerid foorumite ja kommentaaride korpustes.

SÕNAVORM	VORMIDE KOGUARV	ESINEMISKORDI	ESINEMUS PROTSENTIDES
ASESÕNA + ARUST	1995	736	36,9
ASESÕNA JA ARUST		1259	63,1
ASESÕNA + TEADA	608	215	35,4
ASESÕNA JA TEADA		393	64,6
ÜLEKÕIGE (sh YLEKÕIGE)	124	43	34,7
ÜLE KÕIGE (sh YLE KÕIGE)		81	65,3
MINUMEELEST	1040	320	30,8
MINU MEELEST		720	69,2
ASESÕNA + POOL(E/T)	1076	328	30,5
ASESÕNA JA POOL(E/T)		748	69,5
ASESÕNA + JAOKS	1804	173	9,6
ASESÕNA JA JAOKS		1631	90,4
MINUARVATES	611	50	8,2
MINU ARVATES		561	91,8
ASESÕNA + PEALE / PEALE + ASESÕNA	1182	91	7,7
ASESÕNA JA PEALE / PEALE JA ASESÕNA		1091	92,3

Tabelist 13 on näha, et kolme sagedasema markerirühma ning üksikühendite *ülekõige* ja *minumeelest* puhul on asesõna ja kaassõna kokkukirjutamine väga levinud, moodustades kõigist kasutustest rohkem kui ¼. Kõige rohkem kirjutati asesõna kokku kaassõnaga *arust*, mis, nagu ka kaassõna *meelest*, kuulub suhtumist väljendavate

kaassõnade hulka. Võttes arvesse internetifoorumite ja -kommentaariumide otstarvet, on seesuguste kaassõnade sage esinemine igati ootuspärane, kuna neis keskkondades käiaksegi üldjuhul mõtteid vahetamas, arvamust avaldamas ning nõu küsimas ja andmas. Ühenditest olid sagedad *minuarust* (642), *omaarust* (53), *muarust* (18), *endaarust* (18), *omastarust* (5), *minumeelest* (320), mis väljendavad kirjutaja vaatepunkti (näited 107–109).

(107) allikaviide: looma pildid ! - 5. leht - Planet Foorumid, madispoiss ja **minuarust** , kõige paremini õnnestunud pilt

(108) allikaviide: õnnetused/vigastused - 2. leht - Planet Foorumid, JuhE Endal pole ühtegi luumurdu olnud , aga mõra oli vasakul käel kui **omaarust** mäest allaveeredes tunni mängisin ja kivile otsa põrutasin .

(109) allikaviide: tee - 9. leht - Planet Foorumid, creep See on ülikõva tee **minumeelest**

Tegusõna *teadma* da-infinitiivivorm *teada* on grammatiseerunud ja käitub samuti kaassõnana. Sage oli ühend *minuteada* (206), 9 näites esines ka *omateada*. Funktsioonilt on ühend eelnimetatutega sarnane, väljendades kirjutaja enese arvamust (näide 110).

(110) allikaviide: Maailma lõpp - 5. leht - Planet Foorumid, Zeppelist 2006-2016 saab meil põlevkivi otsa . mis andmete põhjal see sul sellistel aastatel otsa saab ? **minuteada** jätkub põlevkivi veel paarisajaks aastaks praeuguse kulutuse juures .

Üksikühendina oli materjalis sage *ülekõige*, mida leidis sellisel kujul 43 näitelauses (lahku kirjutatuna 81 lauses, seega moodustavad kokkukirjutised kõigist esinemisjuhtudest 34,7%). Lausetes väljendab *ülekõige* hinnangut, viidates millelegi, mis on parim (näide 111).

(111) allikaviide: Söögikohad - 3. leht - Planet Foorumid, Marko Kompressori pannkoogid on ka **ülekõige** , aga nõme suitsuhais käib ülepea .

Kaassõnaga *pool* (*poole*, *poolt*) liitusid sagedamini asesõnad *iga* ja *minu*, ühendit *igalpool* kasutati 203, *igalepoole* 38, *igaltpoolt* 39 korral, lisaks viiel korral *teiselepoole*; *minupoolt* esines 43 lauses. *Igalpool* (samuti *igalepoole* ja *igaltpoolt*) väljendavad kohasuhet ja on sünonüümsed adverbiga *kõikjal* (*kõikjale*, *kõikjalt*) (näide 112).

(112) allikaviide: See Jumalik šokolaad ! - 2. leht - Planet Foorumid, somebody Kalevi rosina ja pähkli šokolaad on vist minev kaup , kuna iga kord on see **igaltpoolt** otsas viimasel ajal .

Minupoolt väljendab lausetes samuti kirjutaja hoiakut (näide 113).

- (113) allikaviide: Naissaare lähedal kukkus kopter merre . - 9. leht - Planet Foorumid, trinzu Sügav kaastunne **minupoolt** kõigile hukkunutele : S : S : S Mõelda , et mitme lapse ema hukkus selles õnnetuses , arvan et asja võis põhjustada mingi tehniline rike .

Kaassõna *jaoks* moodustab sageli kokkukirjutisi isikuliste asesõnadega *minu* ja *sinu* (*minujaoks* esines 135, *sinujaoks* 11 korral), aga ka asesõnaga *selle* (*sellejaoks* 21 lauses). Kuus korda oli kokku kirjutatud *endajaoks*. Suures osas lausetes, kus ühend *minujaoks* esineb, on see sünonüümne kirjutaja seisukohta väljendavate ühenditega *minuarust* ja *minumeelest* (näide 114), kuid võib väljendada ka valdajat (näide 115).

- (114) allikaviide: Küsimus exeli kohta - Planet Foorumid, samuel mm see freez panes on suht . . vähemalt **minujaoks** liiga imelik . ise soovitan natuke teist moodust ->

- (115) allikaviide: Screenshot game - 8. leht - Planet Foorumid, kal hmm , **minujaoks** pole miski lihtne ...

Sellejaoks väljendab lausetes otstarvet (mille tarvis? mis puhuks?) (näide 116). *Endajaoks* ei ole uuritud materjalis väga sage, kuid liitub arvatavasti ühendite *minujaoks* ja *sinujaoks* eeskujul. See võib väljendada ka valdajat, olles sellisena asendatav sõnaga *endale* (näide 117).

- (116) allikaviide: Skype - 2. leht - Planet Foorumid, ufo Mängimiseks on ehk paremad need väiksed programmid , mis on **sellejaoks** loodud , et mängus rääkida (oli vist miski temspeak ?) , seega ei saa skype -t selles süüdistada , et mängus vahel nõksatab heli .

- (117) allikaviide: Tahe ja suunatud ajutöö - 2. leht - Planet Foorumid, Tuuling Ma ei saa aru , miks peab asjad **endajaoks** keeruliseks mõtlema .

Minuarvates (esines materjalis 50 näites) (näide 118) on sünonüümne ühendiga *minuarust*, kuid on mõistetatav, et internetikeeles, kus lühidus ja kiirus on väga olulised kriteeriumid, kasutatakse seda harvem kui samatähenduslikku, kuid lühemat varianti.

- (118) allikaviide: Maaväline elu ? - 3. leht - Planet Foorumid, Caco No muidugi on ufod **minuarvates** olemas .

Kaassõna *peale* esines materjalis nii post- kui ka prepositsioonina ja liitus sagedamini asesõnadega *mille* (*millepeale* (7) ning *selle* (*sellepeale* (75) või *pealeselle* (9)). Lausetes väljendas ühend *millepeale* kas põhjust (näide 119) või kohta (kuhu?) (näide 120).

- (119) allikaviide: miks vanaemad ei mõista mind ? - 4. leht - Planet Foorumid, DoGGy Kord jäi tramm nr 4 seisma ja tegi korraks ukseid lahti , **millepeale** vanaema millegipärast välja hüppas .

- (120) allikaviide: - 5. leht - Planet Foorumid, Tommy Mul oleks vaja miskit stabiilset teenust , aga mitte miskit **millepeale** ma saan mingi 40 meili , et EI TÖÖTA !

Võrdlus kirjakeele põhjal tehtud tööga näitab, et Anni Jürise materjalis leidunud näited asesõna ja kaasõna kokkukirjutamise kohta tulevad sagedamatena esile ka internetifoorumites ja -kommentaariumides (*sellepeale, igalpool, minuarust, sellejaoks, minuarvates*) (Jürine 2009). Varemgi (Habicht, Penjam 2007) tehtud järeldus, et asesõnaline komponent kaassõnaühendis mõjutab selle kokkukirjutamist, leiab samuti kinnitust ka siinse töö materjali põhjal (sagedamad ase- ja kaassõnast moodustatud ühendid on kõiki kasutuskordi silmas pidades suhtarvuliselt sagedamad kui nimi- ja kaassõnaühendid). Seega on pleekinud tähendusega ja terviklikuna tajutava üksuse puhul tavaline, et keelekasutaja soovib seda ka kirjas siduda, seda enam, et eesti keeles on palju liitmäärsõnu, mis võivad sealjuures eeskujuks olla.

5.2.2. Määrsõna + asesõna

Määrsõna ja asesõna esinesid siinse töö materjali põhjal kokku kirjutatuna eitust väljendavates ühendites, nagu *mittemidagi* (23 korral), ka *eimidagi* (4) ja *mittemingit* või *mittemingil* (4). Nende ühendite kokkukirjutamist võib mõjutada mitu asjaolu. Sõnadel *mitte* ja *ei*, mis asesõnadele *midagi* või *mingit* (*mingil*) eelnevad, on vaid rõhutav funktsioon, tähendusele need midagi olulist ei lisa (näited 121–123) ja seetõttu võib keelekasutaja pidada neid põhisõnaga kokkukuuluvaks. Ühtlasi toetab sellist ümbertõlgendust arvatavasti suulises häälduses toimunud rõhumalli muutus – pearõhu kandmine liitsõna ühele osale.

(121) allikaviide: Suvalaksud - 14. leht - Planet Foorumid, neutral viimasel ei n2e mina **mittemidagi** huvitavat .

(122) allikaviide: minu sk8 wallpaper - Planet Foorumid, . : t6nis : . **Eimidagi** erilist . .

(123) allikaviide: Postitage pilt oma tööjaamast - 5. leht - Planet Foorumid, Kill inc. Ei ole **mittemingit** viitsimist koristada :)

Oma mõju paistab olevat ka sõnal *eimiski* ('olematus, miski täiesti tühine' (ÕS 2006)), mille eeskujul saadakse *mittemiski* (mida siis käänatakse) (näide 124).

(124) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 4. leht - Planet Foorumid, warezfan16 Sees polnud midagi ja see **mittemidagi** oli hullult kallis .

Veel esineb *mitte midagi* liitsetes omadussõnades *mittemidagiütlev* ja *eimidagiütlev*, mis võivad samuti pakkuda eeskuju ühendite *mitte midagi* ja *ei midagi* (ilma oleviku kesksõnalise vormita *ütlev*) kokkukirjutamiseks.

Esialgu on seesuguste kokkukirjutiste kohta veel vähe näiteid, mistõttu on nende põhjal raske põhjalikumaid üldistusi-järeldusi teha.

Teiste sagedamini liitunud ühendite hulgas on enim kõneleja suhtumist ja hinnanguid väljendavaid kokkukirjutisi, mis lauses täidavad rõhumäärsõna rolli. Erinevate asesõnadega liituvatest määrsõnadest on sagedamad *tahes* ja *iganes* (nt *mistahes* 'ükskõik milline, missugune' (192, lahku 77), *misiganes* 'ükskõik mis, ükskõik milline' (166, lahku 259), *midaiganes* 'ükskõik mida; ei ole vahet, tähtsust' (70, lahku 200), *kedaiganes* 'ükskõik keda' (11, lahku 71); kokkukirjutuste protsendid vastavalt 71,4%, 39,1%, 25,9% ja 13,4%), mida suur osa keelekasutajatest tajub ilmselt eelneva asesõnaga kokkukuuluva üksusena (näited 125, 126).

- (125) allikaviide: Lõpmatus - 5. leht - Planet Foorumid, peekaa X-i lõpmatus ... ja neid saab võrrelda . . leida nende erinevusi . . **mistahes** kyljest . . N-esimese elemendi sisalduvust kasvui teises hulgas ... neid saab võrrelda . . sest võrreldakse lõpmatust läbi iseenese

- (126) allikaviide: Tee Jumala juurde - 2. leht - Planet Foorumid, Rathandac **Midaiganes** , okei

Missiis esines näitelauses liitse side- või rõhumäärsõnana (18 lauses, lahku kirjutatuna 691 lauses). Liitsidesõnana on selle tähendus sünonüümne alistava sidesõnaga *olgugi* (näide 127), liitmäärsõnana väljendab see kõneleja suhtumist 'ma ei hooli sellest, mul on ükskõik' (näide 128).

- (127) allikaviide: Rami paigaldamine - 2. leht - Planet Foorumid, cthen56 sinu emaplaadile sobivad mälud vahemikus 200-266MHz ehk PC-1600 ja PC-2100 mälud . kõige mõtekam oleks osta siis PC-2100 mälud . tegelikult on PC-2100 mälud sinu välja toodud PC-3200 mäludest kallimad (**missiis** et aeglasemad) , kuid vähemalt ei teki ohtu , et emaplaat neid süüa ei taha . samas kui saad proovimisvõimaluse , siis võid muidugi valida ja proovida PC3200 mälusid ning vaadata kas nad töötavad su emaplaadil .

- (128) allikaviide: Portree , Inimesed - 55. leht - Planet Foorumid, matude mm . . yees . . **missiis** ?

Kahes näitelauses oli kokku kirjutatud *seda nüiid* (*sedand*). *Nüiid* on arenemas argikeeles kliitikuks (vt Habicht jt 2006: 621), mis liitub üksikutele sõnadele (nt *äränd* (esines materjalis kahes näitelauses), *teand* (1), *vaata'nd* (1)). Suulises kõnes on seesugused vormid keelekasutajale tuttavad, internetikeeles ilmuvad need aga kirjalikul kujul (näide 129).

- (129) allikaviide: Kehaline kasvatus ... - 6. leht - Planet Foorumid, madis73 **sedand** küll . meil oli see aasta mingi imelik asi , pidi tulema talvel lõuatõmmete peale hinne , aga ei teinudki lõuatõmbeid . keegi teab palju on 8 . klassi normatiivid ?

Seda nüiid esineb üldjuhul koos kinnitava sõnaga *küll*, millega koos see moodustab möönva, nõustumist väljendava konstruktsiooni. Teises materjali hulgas leidunud

näitelauses oli terve konstruktsioon kokku kirjutatud (*sedandküll*), mis näitab, et keelekasutaja tajub seda tervikliku keeleüksusena.

Töö materjali põhjal on ase- ja määrsõna liitsete ühendite seas sagedad modaalpartiklitenä esinevad üendid, mis väljendavad lauses kõneleja suhtumist situatsiooni (*mistahes, misiganes, missiis*) ja annavad lausele tervikuna kõnelejapoolse hinnangu. Kokkukuuluvana tajutakse ka mõnd eitusühendit, mille esikomponent lause terviktähendusele midagi olulist ei lisa, vaid ainult rõhutab põhisõnaga väljendatud, ja mille puhul häälduses on arvatavasti toimunud rõhumalli muutus, mille tulemusena rõhk on kandunud ühendi viimasele osale.

5.3. Omadussõnaühendid

Töö materjali põhjal on kirjakeeles normitustest erinevaid omadussõnaühendeid suhteliselt vähe. Kõige rohkem kirjutati omadussõnu kokku kaassõnaga, esile tulid ka üksikud üendid, kus omadussõna oli määrsõnaga kokku kirjutatud. Kaassõna ja omadussõna ühenditest olid sagedamad *viimasepeal* (25, normingupärane *viimase peal* 34), *roppumoodi* (8, normingupärane *roppu moodi* 6) ja *pahapärast* (5, normingupärane *paha pärast* 26).

Tabel 14. Omadussõna ja kaassõna kokkukirjutamise markerid foorumite ja kommentaaride korpuses.

ROPPUMOODI	14	8	57,1
ROPPU MOODI		6	42,9
VIIMASEPEAL	59	25	42,4
VIIMASE PEAL		34	57,6
PAHAPÄRAST	31	5	16,1
PAHA PÄRAST		26	83,9

Tabeli 14 põhjal on näha, et kõige sagedamini kirjutatakse kokku ühendeid, mille tähendus on idiomatiseerunud ning mille komponentide tähenduste summa pole sama kui ühendil tervikuna. *Roppumoodi* on muutunud augmentatiivseks hinnanguliseks liitmäärsõnaks, mis tähendab 'väga, hirmsasti' (näide 130).

(130) allikaviide: Stagflatsioon ja maandumine meie pisikeses konnatiigis . - 2. leht - Planet Foorumid, Mansaft Kuigi mind on õnnistatud väga lahtise peaga ning mulle anti vanuses 18

päris mitu head võimalust , siis sisuliselt pidin siiski nullist alustama ning nägema **roppumoodi** vaeva .

Viimase peal on samuti saanud argikeeles hinnagulise tähenduse 'väga hea, suurepärane' ning arvatavasti tajuvad keelekasutajad seda liitomadussõnana (näide 131).

- (131) allikaviide: Call of Duty 4 : Modern Warfare - 4. leht - Planet Foorumid, Max ei noh kuradi **viimasepeal** mäng .

*Pahapära*st väljendas näitelauses põhjust (näide 132).

- (132) allikaviide: "Doper than dope" stiil - 91. leht - Planet Foorumid, Funkinstain Ega ma **pahapära**st , mind lihtsalt huvitab .

Need näited kinnitavad veel kord, et kaassõnaühendite kokkukirjutamise tingib eelkõige konkreetne ühend ja see, kuivõrd muutunud on selle tähendus keelekasutaja arvates algse tähendusega võrreldes. Mida idiomatiseerunuma ühendiga on tegemist, seda tõenäolisemalt see kokku kirjutatakse.

Asesõna ja omadussõna liitmisel saadud *samahea* esines materjalis 21 näitelauses (lahku kirjutatuna 146 korral), moodustades 12,6% kasutustest. Ühend esineb otseses tähenduses 'niisama hea kui', aga ka konstruktsioonis, millega väljendatakse millegi vähest tõenäosust, pigem võimatust (näide 133).

- (133) allikaviide: Aga millest koosneb ruum ? - 2. leht - Planet Foorumid, Lithium **Samahea** kui koerale või kassile Newtoni füüsikat õpetada .

Määrsõna ja omadussõna liitmisel saadud sagedamaid ühendid on *kõigeparem* (19, *kõige parem* 692) ja *veelparem* (7, *veel parem* 167). *Kõigeparem* võib lauses väljendada omadussõnalist hinnangut (näited 134, 135), ühes lauses esines see nimisõnaliselt kasutatuna (näide 136).

- (134) allikaviide: Silmad , armasad silmad - Planet Foorumid, Cyber Rex MA veel alles noor ja ei kanna prille . . kuid nägemine ple just **kõigeparem** !

- (135) allikaviide: Mix 2 Win ... ? - Planet Foorumid, smike ühesõnaga **kõigeparem** variant on siis format C :

- (136) allikaviide: Maailma parim jalgpallur ??? - 3. leht - Planet Foorumid, Acorp aga need **kõigeparemad** käivad keskväljal ka veiz tööd tegemas !

Veelparem esines nii otseses tähenduses 'millestki parem' kui ka modaalses tähenduses 'hoopis, pigem' (näide 137).

- (137) allikaviide: Kõrvaklapid . - Planet Foorumid, pwn sony , või **veelparem** sennheiser .
ise kasutan , ja need on nagu väga mugavad ja hästi isoleeritud peas . välistmüra vähe ja
seisavad paigal ka . + superb sound

Viimati mainitud ühendite puhul on tegemist sageli koos esinevate üksustega, mille tähendus on osas kontekstides ka muutunud ning see soodustab nende kokkukirjutamist.

5.4. Verbiühendid

Töö materjali põhjal on teiste sõnadega liitumeid moodustavatest verbidest kõige sagedamad verbid *teadma* ja *saama*, mille liitsed vormid seostuvad eelkõige oleviku eitusvormidega *ei tea* ja *ei saa*. *Ei tea* oli kokku kirjutatud 96 korral, kusjuures liitumite hulgas oli palju seesuguseid, kus lisaks kokkukirjutatud vormile *ei tea* oli sellele liidetud veel muidki sõnu, nt *eiteamis* (3), *nomaetea* (3), *minaeitea* (3) *maetea* (15). Viimasel liitumil (*maetea*, lahku 2237 lauses) on eripärane lühenenud vaste *maitea*, mida leidis eespool nimetatud vormidele lisaks sellisel kujul veel 91 näites, sh ühendites, nagu *nomaitea* (7), *maiteagi* (3), *maiteadnudki* (1), *võimaitea*, *maiteamitu* (1), *maiteakah* (1), *numaitea* (1). Vokaallõpulise pronoomeni järel esineva eituse *-i* kujunemist kliitikuks (vormid *mai* 'ma ei', *sai* 'sa ei', *tai* 'ta ei', *kai* 'ka ei') on argikeeles täheldanud Habicht jt (2006: 621). Töö materjal näitab, et internetikeeles on seesugune tendents täiesti märgatav ja seostub peamiselt verbivormidega *ei tea* ja *ei saa* (aga ka teiste eitavas vormis verbidega, nt *maiviitsi* esines 6 lauses). *Ei saa* esines erinevates kombinatsioonides kokku kirjutatuna 35 näitelauses, sh liitumites, nagu *arumaisaa* (7, lahku 41 lauses), *arumaeisaa* (6), *noarumaeisaa* (1), *maeisaa* (3), *maeisaaaru* (2), *manüüdarueisaa* (1), *eisaaminaaru* (1), *eisaanudaru* (1), *eisaaru* (1), *oifakkmaeisaanaerupidama* (1) ja *ohsakuramusmaeisaalihtsaltsellegahakkama* (1), *maeisaasedakätte* (1).

Osa esitatud näidete puhul on selgelt tegu keelemängulise kokkukirjutamisega, kus kokkukirjutatud üksus asendab tervet lauset, kuid korduvalt kokku kirjutatud ühendid *maitea* (76) (näide 138), *maetea* (15), *arumaisaa* (7) ja *arumaeisaa* (6) (näide 139) näitavad, et osa keelekasutajaid soovib sagedasti koos esineva tervikliku mõistesisisuga üksuse kokkukuuluvust rõhutada ka vormis (eriti, kui tekkiv keeleüksus ei ole nii pikk (*eitea*, *eisaa*), et ortograafia pikkuspõhimõte selle kokkukirjutamisel takistuseks võiks

saada). Materjalis leidunud lühenenud ja grammatiseeruva konstruktsiooni *maitea* veelgi lühenenud kasutusjuhud *maidea* (4) (näide 140), *maitia* (2) ja *mitea* (1) on näited konstruktsiooni edasigrammatiseerumise kohta.

- (138) allikaviide: Linuxipedede plämateema - Planet Foorumid, Ebichu ja **maitea** , võibolla on asi minus aga pole kunagi olnud tarvis WPA'ga piiratud vihvit kasutada .
- (139) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. Eesti keel müüb end odavalt ., 25.09.2002 10 : 37, dr.Mengele **arumaisaa** , :)) kelle jaoks seda _emakeelt_ päästma hakatakse ?
- (140) allikaviide: Keegi näitas kunagi mingit lehte , kysus müüdi odavalt giga ram-i - Planet Foorumid, retes **Maideagi** kummast te rääkisite .

Tegusõnu *nägema* ja *teadma* kirjutatakse asesõnaga *sa* kokku ühendis *näed sa*, *tead sa*, kusjuures mõlemal kokkukirjutisel on paralleelselt kasutusel nii muutusteta kokku kirjutud variant kui ka häälduspärasem kuju, seega nii *näedsa* (28) kui ka *näädsa* (19) (*näed sa* lahku 24), nii *teadsa* (6) kui ka *teatsa* (8) (*tead sa* lahku 43). Tegemist on grammatiseeruvate konstruktsioonidega, mis oma tavatähenduse kõrval 'kas sa tead?' (näide 141), on kasutusel kõnetuspartikli (näide 142) ja hüüatusena (näide 143) (*näädsa/näedsa* ei esinenud üheski näitelauses tähenduses 'kas sa näed?').

- (141) allikaviide: kutsekool - 5. leht - Planet Foorumid, villu tatt **Teadsa** kes filoloog on ?
- (142) allikaviide: armsad valitud kasutajad .. - 5. leht - Planet Foorumid, erkim **teadsa** mään , ma olen niuke vastik tähenärija . sinu kirjeldus onja ... yet kirjutatakse y-ga
- (143) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. Andestamine ., 10.01.2003 14 : 18, Arvatavasti Tere armas sugulane ! : -)) **Näädsa** , kus lähedasi kohata võib ! muig .

Kaheksas näitelauses esines liitsel kujul öeldu kinnitamiseks kasutatav konstruktsioon *onjunii* (lahku *on ju nii* 100 lauses), mis esines näitelausetes modaalspartiklina (näide 144).

- (144) allikaviide: Kodukas - 2. leht - Planet Foorumid, tige kala Oi , vingumist veel jätkuks , **onjunii** , neeger !

Internetikeeles kokku kirjutatavate verbiühendite puhul ilmnes see, et on teatud verbe (*teadma*, *saama*, *nägema*), mille üksikuid vorme internetikeeles teiste sõnadega sageli kokku kirjutatakse. Üldjuhul on tegemist verbi ja mõne asesõna (enamasti *mina*) sageli koos esinevate eituslike vormidega, mis teatud kontekstides ja kindla konstruktsioonina on oma algsest tähendusest kaugenenud, moodustanud sisuliselt tervikliku üksuse ja hakanud modaalspartiklitenä grammatiseeruma.

5.5. Hüüdsõna sisaldavad liitumid

Töö materjali hulgas leidus mitmeid näiteid selle kohta, et hüüdsõna ja sellega sageli koos esinevat määr- või asesõna on hakatud tajuma tervikkeelendina ning sellest tulenevalt ka kokku kirjutama. Kokkukirjutamisega võidakse taotleda ka suuremat ekspressiivsust. Sagedamad liitumid on *eino(h)* (312), *võinoh* (50), *ahsoo* (41; ka *azoo* (3), *azooo* (2)), *ossa* (28) (kujul *ohsa* 20), *assa* (27; ka *ahssaa* (1), *ahsa* (1), *ahsaa* (1)), *novot* (17; veel *novott* (3) ja *noovot* (2)) ning *oijummel* (10; ka *oijumal* 3). Ühendite *assa* ja *ossa* puhul on tegemist häälikuassimilatsiooni näidetega ning need variandid tunduvad ühenditega *ahsa* ja *ohsa* võrreldes eelistatumad olevat. Eespool nimetatud ühendid lahku kirjutatuna esinesid vastavalt *ei no(h)* 266, *või noh* 230, *ah soo* 7 (*ah so* 0), *oh sa* 50, *ah sa* 10, *no vot* 34, *oi jummal* 0 (*oi jumal* 3) näitelauses. Andmete võrdlus näitab, et ühendite hulgas on selgelt ülekaalus selliseid, mida suurem osa keelekasutajatest tajub juba liitse ühendina (nt *eino(h)* on 54% juhtudel kokku kirjutatud, *ahsoo* koguni 86,8%, *ossa* või *ohsa* 49%, *assa* jm variandid 75%, *novot* jt variandid 39,3%, *oijummel* jm 81,3%). Nimetatud ühenditest ainsana on lahku kirjutatud variant (82,1% kõigist kasutusjuhtudest) eelistatud ühendi *või noh* puhul. Liitumeid *ahsoo*, *ossa*, *assa* ja *oijummel* tarvitatakse liitsete hüüdsõnadena (näide 145), *novot* on kinnitust pakkuv modaalpartikkel (näide 146), *einoh* alustab üldjuhul lausungit ja lisab sellele mingi kõnelejapoolse tundetooni (näide 147), *võinoh* on selgitavaid lauseosi alustav modaalpartikkel (näide 148).

(145) allikaviide: 36 tunni võistlus - Planet Foorumid, indirekj **assa** lax , lykkasite ratast käe kõrval , vinge

(146) allikaviide: Dieet ja trenn - Planet Foorumid, keli **novot** , näed , kuidas aitab : P

(147) allikaviide: Presidendilossis toimusid alaealiste joomapeod - 5. leht - Planet Foorumid, m2ts **Einoh** anna andeks , kui see näib sulle pidutsemisena .

(148) allikaviide: Küsimus seosed mängude jooksmisega - Planet Foorumid, Modena Kaardist sul puudu ei jää , **võinoh** mediumiga peaks ta sul ilusti läbi jooksuma .

Seega on suurem osa hüüdsõnu sisaldavatest liitumitest, mida peatükis 5.5 käsitleti, argikeeles grammatiseerumas ning laiendavad ka internetikeeles oma kasutuskonteksti.

5.6. Üksikjuhtumid

Materjali hulgas leidus ka mõni näide sageli koos esinevate määrsõnade kohta, mida tajutakse ilmselt liitsena ning kirjutatakse seetõttu kokku. Seesugused on *niiväga* (esines liitadverbina 158 näites (32,9% juhtudel), lahku kirjutatuna 322), *justnimelt* (93 (40,4%), lahku 137), *justnagu* (26 (44,1%), lahku 33), *veelvähem* (17 (12,2%), lahku 122) *liigapalju* (18 (2,4%), lahku 746), *(siga)lakkutäis* (8 (36,4%), lahku 14) ja *kõigeparemini* (8 (4,3%), lahku 179). Ühendite *kõigeparemini* (näide 149) ja *liigapalju* (näide 150) puhul on esiplaanil nende võrdlev tähendus. Võimalik, et ühendite suhteliselt sage koosesinemine on nende kokkukirjutamist mõjutanud.

(149) allikaviide: mida mäletad 90endatest ? - 3. leht - Planet Foorumid, Kill inc. Aga **kõigeparemini** on meeles selline üritus nagu "Rock Summer" Kuigi see pole puhas 90-ndate teema mäletan seda sellest ajastust .

(150) allikaviide: Söögikohad - 5. leht - Planet Foorumid, fragola Endale sellised Imre Kose stiilis toidud väga ei meeldi , eelistan midagi lihtsamat , maitseid on **liigapalju** .

Teiste ühendite sage kokkukirjutamine annab aga tõestust selle kohta, et suur hulk keelekasutajaid tajub neid juba terviklike üksustena. Ühendi *niiväga* puhul on pearõhk kandunud häälduses liitsõna esiosale, tegemist on ekspressiivse väljendiga, mis vahendab kasutaja subjektiivset suhtumist (näide 151), kuid võib esineda ka tähenduses 'niivõrd' (näide 152). Viimase kasutuse puhul võib oletada ka ühendi *niivõrd* mõju liitsõna *niiväga* tekkele. *Justnagu* puhul (näide 153) võib oletada sarnasusvõrdlustes kasutatava liitsidesõna *justkui* analoogiat.

(151) allikaviide: johann ja maailm - some ja sõbrad - 6. leht - Planet Foorumid, Rokib #80 oleks väga hea , kui ta oleks pealt cropitud , kui oleks ainult see sein (?) võibolla küll , aga ta mulle **niiväga** ei meeldi , et ma uuesti viitsiks proovida .

(152) allikaviide: Niburu (or Planet X) Explained - kas suur katastroof ? - 5. leht - Planet Foorumid, Eirik Objektide orbiit ei sõltu **niiväga** nendevahelisest kaugusest vaid orbiidikiirustest , mida mõjutavad , ja ainult mõjutavad , teiste objektide gravitatsioonid , kuid ealeski ei muuda .

(153) allikaviide: Aerosmith Eestis !!! - 2. leht - Planet Foorumid, promo Ja praegu , Euroopasse naastes , tunneme end **justnagu** esineksime siin esimest korda .

Justnimelt on häälduslikult lähedane argikeelse ühendiga *justament*, mis on partiklistunud sõna, millega pakutakse kinnitavat tagasisidet ('just nimelt, on küll nii') (Hennoste 2000: 1796). Sama funktsiooni võib täita ka ühend *justnimelt* (näide 154). Suuremas osas näitelausetes esines *justnimelt* siiski tähenduses 'just, nimelt' (näide

155), kuid kuna need kaks sõna esinevad tihti koos, on ka rõhustruktuur muutunud liitsõnale kohaseks, mis omakorda toetab kokkukirjutamise tendentsi.

- (154) allikaviide: UFOd jne. - 10. leht - Planet Foorumid, Dedicated **Justnimelt** Ning kuna teadmist pole olemas ja on ainult usk , siis võib inimene ka ilma nende dokumentideta uskuda , et tulnukad on siin , need dokumendid (olgu nad võltsid/ebavajalikud või mitte) võivad lihtsalt usku süvendada natuke , kuid suurelt nad kaasa ei aita millelegi .
- (155) allikaviide: Usuhullus ja ususektid - Planet Foorumid, Dark Usk vastupidiselt teadusele pakub **justnimelt** lõplikke vastuseid .

Ühend *veelvähem* on samatähenduslik modaaladverbiga *ammugi*, väljendades tähendust 'seda enam, pigem mitte' (näide 156).

- (156) allikaviide: FS Amilo A1630 vs HP NC8000 EK096ESR ? - Planet Foorumid, Disasterpiece ärge ostke üldse kartulisalongist midagi . **veelvähem** odavat FS'i .

Ühendit *lakku täis* kasutatakse kindlates ühendites joobnud seisundile viitamiseks ja keelekasutajad tajuvad seda tervikliku mõistena, mida kinnitab asjaolu, et ühend võib saada võimendava täiendi (*sig-*) (näide 157).

- (157) allikaviide: 16-aastane sünnipäev - Planet Foorumid, m0rra Kutsu paremad sõbrad (as opposed to kõik keda tunnend) külla , mängige lauamänge või mis kurat iganes imponeerib , muuvi , pitsa , seltskondlik naps ehk **sigalakkutäis** võtmise asemel .

Omaette modaalpartiklik on muutunud ka subjektiivset seisukohta või suhtumist väljendav ühend *ausaltöeldes* (*ausaltöelda*), mida kirjutati kokku 84 korral (23,8%) (lahku 269 korral). Ühend on sünonüümne modaaladverbiga *tõtt-öelda* (näide 158).

- (158) allikaviide: ETV , TV3 ulme/fantasy filmid 2004 - Planet Foorumid, kaaren Ja **ausaltöeldes** ei teadnudki ma , et filmil "värinad" , järg on .

Veel kerkisid materjalis sagedatena esile kaks ühendsidendit: määrsõnast ja sidesõnast moodustatud *kasvõi* ja *niiet*. Esimese puhul on tegemist grammatiseerunud keelendiga, mida näitab liitse vormi *kasvõi* ülekaalukas esinamus lahku kirjutatud vastetega võrreldes. *Kasvõi* kirjutati kokku 1255 näitelauses, lahku 192 (kokku oli seega kirjutatud 86,7% juhtudel) (näide 159). *Kas või* ei tähenda näitelauses enam 'kas see... või teine', vaid on rõhutav modaalpartikkel. Ühend *niiet* kirjutati kokku 778 lauses, lahku 2688 lauses (kokkukirjutiste hulk 22,4%). Seega on viimase ühendi puhul ülekaalus veel lahku kirjutatud kuju, kuid ühendi lühem vaste *niet* (4 näitelauses) annab märku, et seegi ühendsidend on grammatiseerumas (näide 160). Lauses esineb see järeldava modaalpartiklina.

(159) allikaviide: Filosoofia teooriaid - 4. leht - Planet Foorumid, Katuseluuk Raske on niimoodi süveneda , kui kõik mõjutab kõike , näiteks võtke **kasvõi** seesama tekst siin , kui piisavalt tähelepanelikkust on .

(160) allikaviide: Poiss- ja tüdruksõbrad - 5. leht - Planet Foorumid, ylo üldiselt jah . ka viljandis oli naisi mitu . ilusaid . oli ka palju koledaid . ja minu tüdruk ikka kõige ilusam . **niiet** tegelikult ükskõik kuidas need naised seal viljandis olid

5. peatükis näidati, et internetikeelele iseloomulikuks jooneks on mitmesuguste sageli kõrvuti esinevate ühendite kokkukirjutamine. Kõige rohkem kirjutatakse käändsõnaga kokku kaassõnu. Kokkukirjutamise tingib kaassõnaühendi muutunud tähendus ja kasutus uutes kontekstides. Ühendi üldisem tähendus soodustab selle kokkukirjutamist, mistõttu on kokkukirjutusjuhte kõige enam asesõna ja kaassõnaühendite hulgas, vähem nimi- ja kaassõna ning omadus- ja kaassõna ühendite hulgas.

Lisaks kaassõnaühenditele kirjutatakse kokku ka muid sageli koos esinevaid ühendeid. Sealjuures on oluline ühendi tajumine tervikmõistena. Ase- ja nimisõnade liitmisel saadud sagedad ühendid, nt *koguaeg, mingiaeg, igapäev, ükspäev, igakord* väljendavad aega ja neid kasutatakse liitsete ajamäärsõnadena. Ühendid *misasi (misasja)* ja *mismõttes* on sagedad liitsed küsisõnad.

Määrsõna liitub asesõnaga üksikutes eituslikes ühendites (*mittemidagi*) ja kõneleja suhtumist-hinnanguid väljendavates ühendites (*mistahes, misiganes*). Liitsete verbiühendite seas on kindlate verbidega (nt *teadma, saama, nägema*) seostuvad grammatiseerunud ühendid ja konstruktsioonid. Liitsetena tajutakse ka paljusid hüüdsõnalist komponenti sisaldavaid ekspressiivseid liitumeid. Sagedamate üksikühendite hulgas on mitmeid määrsõna ja mõnda muusse sõnaliiki kuuluva sõna liitmise teel saadud sõnu ning kaks liitset sidendit *kasvõi* ja *niiet*.

Ühendi liitmise puhul on olulisimad selle koostisosade sage koosesinemine ja tervikühendi muutunud tähendus võrreldes komponentide tähenduste summaga. Just see tähendusmuutus aitab liitumit tajuda tervikkeelendi ja iseseisva leksikoniüksusena, millel on lauses täita oluline pragmaatiline roll – modaalpartiklina kirjutaja subjektiivse seisukoha väljendamine.

6. Eesti internetikeele sõnamoodustuslikke erijooni

Internetikeeles kasutatakse rohkesti lühendeid ning lühenenud vorme, lisaks leidub seal sellele allkeelele eriomaseid tuletisi, millest suurem osa on nimisõnad, kuid on ka tegusõnu. Lühendatud ja tuletatud vormid seostuvad internetisuhtluses oluliste teemadega (nt arvuti- ja üldisemalt tehnikateemad) ja tegevustega (kommenteerimine, oma arvamuse avaldamine) ning täidavad lühiduse- ja kiirusetaotlusele lisaks muidki funktsioone (suhtlusfunktsioon, emotsioone väljendav funktsioon jt).

Traditsioonilised sõnamoodustusviisid on liitsõnade moodustamine e kompositsioon ja sõnade tuletamine liidete abil e derivatsioon, mida loomuliku morfoloogia teooria käsitab morfoloogia osana (ptk. 2.4). Sõnamoodustus toimib keele sõnavara rikastajana ning sõnavarasiseste motivatsiooniseoste säilitaja ja loojana.

Eesti keeles on lisaks sõnade liitmisele ja liidete abil tuletamisele üsna levinud võtteks ka pöördtuletus, mis on derivatsioonile vastupidine nähtus. Selle puhul on keeles algselt olemas sufiksiline sõna, millest uus sõna moodustatakse sufiksi ärajätmisega (nt *eelistama* → *eelis*). Viimasega sarnane on konversioon, mille abil muudetakse sõnaliiki, kuid sõna morfeemkoostis ei muutu (nt *puur* → *puurima*). Üks internetikeeles sageli kasutatud sõnamoodustusviise on lühendamine. Lühendamise teel saadud sõna on ühemorfeemiline ja kannab sama tähendust kui selle moodustamise aluseks olnud pikem sõna. Sellist lühendamisviisi kasutatakse pikkade sõnade, eriti liit- või võõrsõnade puhul. Teine lühendamisviis lähtub sellest, et mitmeosalisest sõnast või sõnaühendist võetakse juurmorfeemide alghaosad ja liidetakse need kokku uueks sõnaks, nt *sudu* (< *suits* + *udu*). Lühendsõnadeks on ka algselt lühenditena kasutusel olnud sõnad, nagu *Usa*, mida on hakatud lugema ja kasutama iseseisva sõnana. (Kasik 1996: 10–11).

Lühendit on vaja sagedaste sõnade või sõnaühendite lühendamiseks ning seda on mõtet kasutada siis, kui sõna(ühend) selle abil tõepoolest lüheneb. Et lühendid on enamasti argised, ei peeta neid sobivaks ilukirjandusse, pidulikku või ametlikku teksti (EKK 2007: 88), kuid internetikeeles on need tavalised.

Lühendamiseks saab kasutada järgmisi võimalusi:

1) algustähtlühend – võetakse sõna esimene täht, liitsõna lühendamisel võib võtta eesosa algustähe ja järelosa välja kirjutada, nt *a* – *aasta*, *v-tehnik* – *vanemtehnik*;

2) katkendlühend – võetakse tähed sõna algusest kuni algus- või järgsilbi esimese täishäälikuni (viimane välja arvatud), liitsõnade lühendamisel võib katkendi võtta mõlema osa algusest või ühe osa välja kirjutada, nt *õpil* – *õpilane*, *Lad-Ameerika* – *Ladina-Ameerika*;

3) valiktähtlühend – võetakse mingi ilmekas osa tähtedest (sõnaühendi puhul harilikult sõnade algustähed), nt *nr* – *number*, *RT* – *Riigi Teataja*. (EKK 2007: 88–89)

Nii algus- kui ka valiktähtlühendeid võib kirjutada läbivalt väike- või suurtähtedega. Võõrkeelsete sõnaühendite puhul võib kasutada kas lähtekeelset lühendit või tõlgitud sõnaühendist saadud eesti lühendit. (EKK 2007: 89–90)

Siinse peatüki alapeatükkides 6.1 ja 6.2 käsitletaksegi materjali põhjal ilmnenu sagedamini kasutatavaid lühendeid ja lühendsõnu ning internetikeelele iseloomulikke tuletisi.

6.1. Eripärased lühendid

Lühendite ja lühendsõnade kasutamine on internetikeeles äärmiselt tavaline ja põhjendatav suhtluse kiiruse ning vabama suhtlusolukorraga. Lühendamisviisidest on põhilised valiktähtlühendite kasutamine ning raie. Algustähtlühenditest on sage *a*, mida kasutatakse sõna *aasta* vastena nagu kirjakeeleski, kuid ka suulises keeles levinud tähenduses 'aga'. Valiktähtlühendeid moodustatakse nii eesti- kui ka ingliskeelsetest sõnadest. Viimastest moodustatud sagedamate lühendite hulgas on levinud seesugused, mis on saadud ingliskeelse ühendi algustähtedest ja on ka rahvusvaheliselt kasutusel (vt <http://www.internetslang.com>). Raie puhul on lähtekeelenditeks pikemad oma- (*suhteline* → *suht*, *inimene* → *inime*), võõr- (*normaalne* → *norm*, *reputatsioon* → *repp*, *alkohol* → *alko*, *negatiivne* → *nega*) või liitsõnad (*piraattoode* → *pira*).

Väljenduse ökonoomiat taotlevast lühendavast funktsioonist, mis on osa lühendite puhul oluline, nt *a* 'aasta', *abs* 'absoluutselt', on internetilühendite puhul sageli tähtsamad nende teised funktsioonid, nt väljendatakse nende abil emotsioone, mistõttu nende hulgas on palju vandesõnu (ja -ühendeid), nt *rsk* 'raisk', *tra* 'türa', *krt* (*krdi*)

'kurat/kuradi', *prse* 'perse', *wtf* 'what the f***', ee 'mida kuradit' jpt, aga ka selliseid, mis väljendavad (positiivset või negatiivset) üllatust või mõnd muud emotsiooni (*omg* 'oh my god' ('jumal küll')). Osa lühendeid on iroonilise tähendusega ja annavad edasi postituse lugeja iroonilis-irvitavaid (ka põlastavaid) reaktsioone loetule, millega ei olda nõus või mille puhul peetakse uskumatuks, et midagi seesugust võis juhtuda. Sellised on nt *irw* (*irv*), *lol* 'laughing out loud' ('naeran suure häälega') ja (*rof*)*lmao* '(rolling on floor) laughing my ass off' ('väänlen põrandal ja naeran nii, et kõht kõveras'). Samas võivad need olla ka sisult neutraalsed ja väljendadagi vaid otsest emotsiooni, suure häälega naermist. Mitmed sagedad lühendid, nt *tnx* (*thx*) 'thanks' ('tänan'), *sry* 'sorry' ('vabandust'), *plz* 'please' ('palun'), *kle* (*klge*) 'kuule, kuulge' täidavad viisakus- ja suhtlusfunktsioone, osa on kasutusel kirjutaja enese arvamuse väljendamiseks (*imo*, *imho* 'in my (humble) opinion', ee 'minu (tagasihoidliku) arvamuse kohaselt'). Lühenenud vormide hulgas on partiklistunud keelendeid, mis täidavad lausetes modaaladverbidele omaseid funktsioone, nt *tegelt* 'tegelikult', *põmst* (*pmst*, *pmtslt*) 'põhimõtteliselt', *suht* 'suhteliselt', *aint* 'ainult'. Sagedamate lühenditest ja lühenenud sõnadest annab ülevaate tabel 15.

Tabel 15. Internetikeele sagedasemad lühendid ja lühenenud sõnad.

LÜHEND VÕI LÜHENENUD SÕNA	ESINEMISKORDI
suht	4188
tegelt/tglt	2699
krt/krdi	1833
a 'aga'	1278 ⁴
irw/irv	1167
komm	851
aint/ainlt	773
kle/klge	732
ntx	674
repp	656
imo	532
ple	526
sis	515
igast	497
vb/vbla/vbolla/vbl	495
sry	455
norm	414
kuda	414
btw	398

⁴ Arv 1278 väljendab *a* esinemist lausete sees ja mitmelauselise postituse teise (või ka järgmiste lausete) esimese sõnana, kuid puudu on juhud, kus see esines postituse esimese lause esimese sõnana, st sellega alustati postitust.

LÜHEND VÕI LÜHENENUD SÕNA	ESINEMISKORDI
wtf	397
a 'aasta'	387
lol	357
põmst/pmst/pmtslt	335
mode	261
tra	259
rsk	242
imho	235
omg	222
tnx, (k)thx(bye)	161

Tabelist 15 nähtub, et kõige sagedam lühenenud keelend on *suht*, mis on adverbi *suhteliselt* lühem vaste ja mis tähendab 'üpris, üsna'. Lausetes täidab *suht* modaaladverbile omast funktsiooni ning modifitseerib kõneleja seisukohta (näide 161).

- (161) allikaviide: "Doper than dope" stiil - 101. leht - Planet Foorumid, kaos Pauk on endine Team Nihilist ehk siis roosikrantsi 8 ja meeste asjad on **suht** odavad et pusa 500midagi ja särk alla 400 ... ehm . avamismoeshow oli eelmine nädal :

Sõnal *tegelt* (< *tegelikult*) on tähendusele 'tegelikult, päriselt' (näide 162) lisaks ka täiendav-lisav, parandust algatav funktsioon (näide 163).

- (162) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 4. leht - Planet Foorumid, gasoline MIKS inimene vahest unenägu ei näe . kas see on see , et **tegelt** näed , aga hommikul ei tea sellest midagi .

- (163) allikaviide: Stickdeath - 9. leht - Planet Foorumid, balduran need "mehikesed" võiksid ka liikuda ... **tegelt** mitte võiksid vaid PEAKSID ...

Tiit Hennoste järgi (2000: 1558; 1563–1564) on *tegelt*, aga ka *aint* (*ainlt*), *sis*, *võbla* (*vb/vbla/vbolla/vbl*), *kuda* (*kudas*), *põhimõtselt* (*põmst*, *pmst*, *pmtslt*) kirjakeelsete sõnade lühemad sünonüümid, nende häälduslikud variandid, mida suulises kõnes kasutatakse püsivalt kindlas kontekstis. Osa seesugustest sõnadest on tema klassifikatsioonis partiklid, osa adverbid. Sünonüümide puhul pole lühemate ja pikemate vormide omavaheline suhe siiski selge. Hennoste oletab, et tegu võib olla kunagi toimunud lühendava leksikaliseerumisega, kuid pikemad ja lühemad vormid on eri keeltes levinud ja seda võib pidada universaalseks nähtuseks. Pika või lühikese sünonüümi kasuks otsustamisel on oluline osa kontekstuaalsetel tingimustel, mis on üldiselt samad kui ajutiste lühenemiste puhul. Seega on võimalik, et sellised sünonüümpaarid on ka eesti keeles kogu aeg olemas olnud. Kui lühem vorm on saanud omaette tähenduse, siis on võimalik, et see on tekkinud pikema vormi lühenemise käigus. Põhiküsimus seisnebki selles, millal variant iseseisvub ja millal

jääb sünonüümiks. Teine oluline küsimus on, mis tingimustel kasutatakse lühemaid, millal pikemaid variante. Hennoste nimetab kõnekeele puhul kaht olulist tegurit: situatsiooni argisust vastandatuna avalikkusele ja kõnetempoga seotud nähtusi. Palju on sõnu, mille lühemaid ja kirjakeelseid variante kasutatakse suulises keeles üsna võrdselt (*nüüd*, *kule*), ja on vaid väike hulk sõnu, mille puhul lühem variant on argisuhtluses selgelt eelistatud. Sellised on ka *sis*, *aint* ja *tegelt*. Lühema variandi keskseks kasutuskohaks tekstis on Hennoste sõnul kiire tempoga lõigud või kiire kõne üldse. (Hennoste 2000: 1558; 1563–1564)

Eelnevat silmas pidades on mõistetav, et internetikeeles, kus sageli pannakse kirja kõnekeelset teksti, kasutatakse kiire infovahetuse puhul just neidsamu kirjakeele sõnade lühenenud variante. *Aint* (ka *ainlt*) on sõna *ainult* lühenenud vorm. Tähenduserinevusi pikema vormiga võrreldes näitelausete puhul esile ei tulnud (näide 164). Sama kehtib adverbi *siis* lühema vaste *sis* kohta (näide 165), mille puhul ajalist järgnevust väljendav tähendus on vahest sagedaim, kuid seda kasutatakse ka teistes sõna *siis* tähendustes ja funktsioonides, nt täitesõnana (näide 166).

(164) allikaviide: Portree , Inimesed - 59. leht - Planet Foorumid, mary-christ Vabadus oli rohkem kirjutatud üldiselt , mitte **aint** pildi alla ; P

(165) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 4. leht - Planet Foorumid, kris0007 Enne võistlusi toimus lauluvõistlus ... üks mees hakkas laulma ... ja **sis** ma ärkasin !!!

(166) allikaviide: NBA - 4. leht - Planet Foorumid, Red Devil enda lemmik **sis** shaq o'neal sai ka ju selle aasta mvp

Ple on lühenenud vorm verbi *olema* eitusvormist *pole*, millel samuti ei ole pikema vormiga võrreldes tähenduserinevust (näide 167).

(167) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 5. leht - Planet Foorumid, bingo hea , et ma õudukaid **ple** näinud juba pikka aega

Võib-olla, mille puhul Hennoste esitab kujud kõnekeelsed *võibola/võbola/võibla/võbla*, on internetikeeles veelgi lühenenud ja kõige sagedasem on kuju *vb* (355 kasutust), teisi kujusid *vbla/vbolla/vbl* esines kõiki alla saja. Lausetes on *vb* rõhumäärsõna, millega kasutaja annab lausega väljendatavale tõenäosushinnangu (näide 168).

(168) allikaviide: Pelmeenid - 3. leht - Planet Foorumid, neljapäev mõnusad võiga krõbedaks praetud pelmeenid , natuke **vb** tilli ka ja värske hapukoor .

Kuda (sõna *kuidas* lühem variant) puhul on lühendamise käigus ära jäetud lõpukonsonant ja sõnasisese diftongi üks vokaal (-i). Vormi esines materjal 414

lauses ja seda kasutatakse küsisõnana (näide 169), aga ka viisi väljendava asemäärsõnana tähenduses 'mismoodi, mil viisil' (näide 170). Paralleelselt on kasutusel ka teine lühenenud variant *kudas*, mida kasutatakse harvemini (37 esinemisjuhtu). Vorm *kudagi*, mida kasutati 86 lauses, on viisimäärsõna *kuidagi* 'pisut, mingil moel' lühenenud vaste, mis esineb rõhumäärsõnana (näide 171). Samasugust lühenemist on märgata ka sõnade *muidu* ja *muidugi* puhul, mille kõrval kasutatakse vorme *mudu* 'üldiselt' (näide 172), *mudugi* 'loomulikult, teadagi' (näide 173).

- (169) allikaviide: Poiss- ja tüdruksõbrad - 7. leht - Planet Foorumid, Reto oot et siis sinu teooria järgi lään ja ütlen . . : tere , minu nimi on Rauno ! **kuda** käbarad käivad ? olen iga kord kui sind näen mõtelnud huvitav mis selle ilusa tüdruku nimi olla võix ? ja nüüd tuln küsima !
- (170) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 4. leht - Planet Foorumid, warezfan16 Viimati nägin **kuda** muAudi automaat käigukasti remonditi .
- (171) allikaviide: F1 - 3. leht - Planet Foorumid, kingu uus williams on jh **kudagi** kandiline ja ei tundu **kudagi** kiire aga noh see selleks ... see on ikkagi ju tippude poolt v2lja m6eldud . soovin edu neile
- (172) allikaviide: vahel on mul nii igav - 15. leht - Planet Foorumid, kris0007 **Mudu** ilusti tehtud eriti need kortsud vasakul on ilusti esil
- (173) allikaviide: DivX Codec ??? - Planet Foorumid, d2xz paljude muude probleemide vastu **mudugi** ka

Rõhumäärsõnal *põhimõtteliselt* on internetikeeles kaks sagedamat lühenenud varianti *pmst* (249) ja *põmst* (82), mis esinevad lausetes möönvas-kinnitavas funktsioonis, ilma lause kogutähendusele olulist lisamata (näited 174, 175).

- (174) allikaviide: Mida sa ei joo ? - 5. leht - Planet Foorumid, Denice Ei joo näiteks muna ükskõik mis olekus , **pmst** kui ma ühe omleti ära sööks siis ilmselt oksendaks ülejäänud päeva , muna suks .
- (175) allikaviide: Screenshot game - 8. leht - Planet Foorumid, Angel7 he man oli ka filmis sees nii et **põmst** oli mul ikkagi õigus

Eespool kirjeldatud lühemate hääldusvariantide hulka võib liigitada ka sageda lühenenud käändumatu omadussõna *igast*, mida Hennoste ei nimeta, kuid mis internetikeeles on argikeelse käändumatu omadussõna *igasugu* vaste (viimane on omakorda tekkinud kirjakeelse sõna *igasugune* (-sed) lühenemisel). Lausetes võimendab *igast* sellele järgnevat sõna ja viitab 'kõiksugustele, mitmesugustele, erinevatele' asjadele ja nähtustele, mida põhisõnaga nimetatakse (näide 176).

- (176) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 4. leht - Planet Foorumid, Lord Nikon lugesin terve teema läbi , teil on küll **igast** ägedaid asju .

Funktsiooni poolest sarnaneb varem kirjeldatud lühenditega ingliskeelsest ühendist *by the way* 'muide, muideks' saadud lühend *btw*, mis samuti on kasutusel rõhumäärsõnana (näide 177).

- (177) allikaviide: Loodusfotograafia - 8. leht - Planet Foorumid, Badger **btw** , ozike , sul küllaltki pro pill , kuigi elektroonikat pole , on siiski tegija asi .

Krt (*krd(it)*) on vaadeldud internetitekstides kõige sagedam lühend (esines 1833 lauses), mida kasutatakse oma negatiivsete emotsioonide väljendamiseks (vandumiseks) (näide 178), kuid see võib öeldut ka lihtsalt intensiivistada (näited 179, 180). Teised sagedamad vandumiseks (ropendamiseks) kasutatavad lühendid on ingliskeelsest sõnaühendist moodustatud *wtf* ('what the f***', ee 'mida kuradit') (397), mis väljendab ka seda, et millestki ei saada täpselt aru (näide 181) või ei olda asjaga kursis ja oodatakse täpsustavat tagasisidet, *tra* 'vulg. mehe suguelund' (259) ja *rsk* 'raisk' (242) (näide 182).

- (178) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 3. leht - Planet Foorumid, sebraloos mõelge unenägudest kui banneritest või comercial breakidest TVa ... alateadvus üritab sulle lihtsalt igasugu saasta pähe määrida ... **krt** närvidele käivad need pampersi ja pesupulbri reklaamid juba ... mingit normaalset actionit või põnevusdraamat võiks ka vahel tulla a ei . . muudkui reklaam ja reklaa . . m ... gggGGGGRRRRRRrrrrr ...
- (179) allikaviide: "Doper than dope" stiil - 101. leht - Planet Foorumid, Aetius . Oi **krt** ilusad .
- (180) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 4. leht - Planet Foorumid, svenman **krt** sähvatab silme ette aga **krdi** raske seletada
- (181) allikaviide: Suvalaksud - 6. leht - Planet Foorumid, punkt esialgu oli miski **wtf** , siis taipasin millega tegu .
- (182) allikaviide: Naljakad logid - 2. leht - Planet Foorumid, Erz kõht oli natuke tühi ... otsisin müsli välja , tõstsin kausi laua peale , ja kallasin müsli kohvi sisse ... no idikas **rsk** . aga oot , siis otsisin piima , mida müsli peale kallata ... kallasin ka selle kohvi sisse ... **tra** . ja see pole kõik , suhkur , mis pidi minema kohvi sisse läks müsli sisse

Keelendil *irw* on irooniline (sh eneseirooniline) (näited 183, 184) või koguni põlastav-solvav tähendus (näide 185). Eelmisega sarnane on *lol*, mille põhitähendus tundub olevat lihtsalt hea tuju väljendamine, suure häälega naermine (näide 186), kuid sageli kaasneb sellega ka irooniline lisatähendus (näide 187) ning osa näidete puhul on väga raske vahet teha, kas kirjutaja väljendab irooniat või mitte.

- (183) allikaviide: Ajahüpe ? - Planet Foorumid, ontheway hehe . . arenenud ... **irw** ... jajah ... arvutid tõesti väga suurt arenevust näitavad ... lol
- (184) allikaviide: Avatarid - Küsige siin ... - 3. leht - Planet Foorumid, egmond minu meistriteos **irw** , see oleks , nagu lõuga saanud
- (185) allikaviide: Stickdeath - 9. leht - Planet Foorumid, trollike **irw** ma nyd ei tea millega sa seda tegid aga see on puhas psk ju ...

(186) allikaviide: Uhkustage terviseks ! - 7. leht - Planet Foorumid, Zeppelist Ai kui hea kild , **lol** !
omasid mu pooleks .

(187) allikaviide: Intiimpiirkonna karvadest eemaldamine - 2. leht - Planet Foorumid, tussu Kurat ,
kõva mees oled siis Kle ta ple mees **lol** .

Kõige sagedam voorualguslik partikkel on *a* tähenduses 'aga'. Sama lühendit kasutatakse üsna palju ka kirjakeele lühendi *a* tähenduses, st 'aasta' lühendina (387). Lausetes väljendab *a* vastandust, kahe vooru mingis mõttes sobimatust (Hennoste 2000: 2469). Näites 188 pehmendab *a*-ga algav kõrvallause kirjutaja väite esimest poolt (rõhutab seda, et tegemist on vaid tema isikliku arvamusega), näite 189 esimene pool väljendab soovi, mis, nagu järeldub *a*-algulisest voorust, ei täitu; näites 190 tuuakse *a*-ga algavas voorus sisse uus teema.

(188) allikaviide: Poiss- ja tüdruksõbrad - 10. leht - Planet Foorumid, Kristo Vaher ametlikult kyll
kellegagi ei k2i . mulle see ei meeldi ... kellegist sxluda on nxme ... **a** see on vaid minu arvamus .

(189) allikaviide: Mis unenägu nägid ? - 3. leht - Planet Foorumid, sebraloos nölge unenägudest
kui banneritest või comercial breakidest TVa ... alateadvus üritab sulle lihtsalt igasugu saasta pähe
määrda ... krt närvidele käivad need pampersi ja pesupulbri reklaamid juba ... mingit normaalset
actionit või põnevusdraamat võiks ka vahel tulla **a** ei . . muudkui reklaam ja reklaa . . m ...
gggGGGRRRRRRrrrrr ...

(190) allikaviide: looma pildid ! - 4. leht - Planet Foorumid, shk kahju . . liiga vähe desktopi jauks ...
a mudu see lill sul seal on kah norm ... aga mudu on nii udused kõik sul seal

Kle (*Klge*) 'kuule/kuulge' on teine sagedam voorualguslik partikkel, millega alustatakse küsimust (palvet), aga ka seisukohavõttu, informeerimist, seletust (Hennoste 2000: 1801) (näites 191 (palve), 192 (informeering)).

(191) allikaviide: Avatarid - Küsige siin ... - 6. leht - Planet Foorumid, punkt **kle** sa viicid siis proovi
nagu nood kaks kaameraga pilti yhes panna et vilguvad seal korda mööda

(192) allikaviide: F1 - 8. leht - Planet Foorumid, SoulTiger Ning see shumi ja Heidfeld intsident oli
tõestus , et shumi on ära unustanud kuidas mööduda konkurentsi võimlisest masinast . **kle** heidfeld
hakkas ikka schumist mööduma ja rikkus mõlemi sõidu . üldiselt kehtib võidusõidus reegel , et kes
eespool , sellel on õigus trajektoori valida ja tagumine peab järgi andma , nii et heidfeldi viga
rohkem minu arust . aga noh 1 . kvalifikatsioon määras juba austraalia gp mõtetuse ära . tiimide
jõudude vahekorra ei saanud ka mingit aimu , nii et väga igav gp muarust

Lühend *ntx* erineb kirjakeelsest lühendist *nt* vaid kirja pildi poolest (näide 193).

(193) allikaviide: NBA - 4. leht - Planet Foorumid, Red Devil õigus aga **ntx** play-offides visatud
punktide rekord kuulub jordanile 63 punkti mängus oli vist bostoni vastu kui õigesti mäletan

Komm 'kommentaar', *repp* 'reputatsioon' ja *mode* 'moderaator' esindavad sagedamaid lühenenud nimisõnu ja on seotud internetifoorumite ja -kommentaariumide oluliste tegevuste ning tähtsate tegelastega. *Komm* on *kommentaari* lühenenud vaste (näide 194), mida kommentaariumide põhitegevuse

(või selle tulemuse) nimetamiseks sageli vaja läheb. Samast tüvest on saadud konversiooni teel ka tegusõna *kommima* 'kommentaare jagama, kommenteerima'. Lisaks on sõna *komm* sageli kasutusel tähenduses 'narkootikum, narkootiline aine' (seda tähendust, nagu ka maiustuse tähenduses kasutatud sõnu *komm* pole siin arvesse võetud). *Repp* on nimisõna *reputatsioon* lühenenud variant ning postitajatel on võimalik vastastikku seda jagada, st saadakse nii positiivset kui ka negatiivset reputatsiooni (*reppi*) ehk nii *plus-* (*pos*)*reppi* kui ka *miinus-* ehk *neg(a)reppi*. Lisaks on kasutusel *repiribad* ja *repikastid* ning tegusõna *reppima* 'reputatsiooni jagama' (näide 195). *Mode* 'moderaator' on tegelane, kes kontrollib vestlusi ja saab postitusi keelata. Et neist tegelastest on palju juttu, on nende nimetamiseks kasutusele võetud lühem sõna (näide 196). Näites 196 sisaldub teinegi lühenenud nimisõna *admin(n)* 'administraator', mis on *mode* sünonüüm.

(194) allikaviide: Kumba arvuti on parem . - 2. leht - Planet Foorumid, Indre tead mul jäi suu lahti kui ma su **kommi** lugesin , nagu anekdoot

(195) allikaviide: Rüütel ei sobi presidendiks ? - 3. leht - Planet Foorumid, vulgaarne Huvitav on see , et Changer pani mulle eile nega**reppi** selle eest , kui ma ühes Asteriksi teemas mulisesin .

(196) allikaviide: looma pildid ! - 7. leht - Planet Foorumid, pitsa kui adminnidele/**modede**le ei meeldi siis võtan pildi siit maha .

Käändumatu omadussõna *igast* kõrval on *norm* (omadussõna *normaalne* lühem vaste) teine sagedasem omadussõna ja seda kasutatakse hinnangulistes lausetes (näide 197) positiivse hinnangu edastamiseks.

(197) allikaviide: Hädas ruuteriga TW100-S4W1CA ... : o (- Planet Foorumid, rnk ruuter on **norm** ja kaablid ka , sest kui ma panin ruuterile sappa ühe läbikõrbend netiocaga zyxeli ruuteri , siis läbi selle HUB-i kõik toimib nagu kellavärk ...

Oma arvamuse väljendamiseks kasutatavad sagedamad lühendid on *imo* 'in my opinion', ee 'minu arvates' ja *imho* 'in my humble opinion', ee 'minu tagasihoidliku arvamuse kohaselt'. Üldjuhul nende tähenduses erilist vahet ei ole, küsimus paistab pigem olevat arvamuse väljendaja enda hinnangus sellele, kui oluline tema arvamus on (näited 198, 199).

(198) allikaviide: Kaamerate üldiselt .. - 8. leht - Planet Foorumid, somebody **imo** on odavamaklassi kaamerate mugavaim D70S , just oma kahe "ratta" pärast , piisavalt raske , suur käepide jne .

(199) allikaviide: "Doper than dope" stiil - 10. leht - Planet Foorumid, tint valge ninaga on kenamad **imho** , aga okei .

Ülejäänud sagedamad lühendid *sry* 'sorry', ee 'vabandust', *tnx* (*thx*) 'thanks', ee 'tänan' on kasutusel viisakusvormelitena: *sry* vabandamisel (ka siis, kui millegagi ei

nõustuta või midagi kritiseeritakse) (näited 200, 201) ning *tnx* (*thx*) tänamisel (näide 202), *omg* 'oh my god', ee 'jumal küll' väljendab enamasti üllatust. See võib olla meeldiv (näide 203), aga ka ebameeldiv (näide 204). Sellisel juhul on see seotud uskumatuse, hirmu või muu ebameeldiva tundega.

(200) allikaviide: Ülesanne : Krüpteerimine , 31.01.2002 , raskem ... - 2. leht - Planet Foorumid, CppDev ps . **sry** läbu pärast

(201) allikaviide: Piirata sotside arvu - Planet Foorumid, Fray ausalt , kindlasti jäi ka siia sisse midagi mida sa saad väänata oma suva järgi . tead , mul ükskõik . ma isegi ei vaevu seda teemat enam lugema , sest sa keerasid ta prse . sa oleks pidanud oma teksti panema teemasse - sest vestelda sa nähtavasti ei suuda . **sry** ja no offence . usun endiselt , et põhimõtteliselt oled sa selleks võimeline . parimat .

(202) allikaviide: Access denied ? - Planet Foorumid, mik009 **Tnx** , sain probleemile lahenduse .

(203) allikaviide: Portree , Inimesed - 10. leht - Planet Foorumid, jahimees **omg** . väga väga hea ! need toonid !

(204) allikaviide: "mini" tuumarelvad - Planet Foorumid, Sigudik **omg** , kujutad sa ette mida selline pomm teeks , keskonnaohutus . . ohjah . . see et ei jää püsivat radioaktiivsust ei tähenda ju seda , et see keskonnale ohutu on .

Internetikeele sagedamate lühendite funktsiooni ja tähendusi analüüsides selgus, et ökonoomiat taotlev lühendav funktsioon on nende puhul teisejärguline ja paljud neist täidavad oma algse tähenduse väljendamise kõrval lausetes partiklitele omast pragmaatilist funktsiooni (*tegelt*, *aint*, *suht*, *pmst*, *a*, *kle*). Teine suurem rühm internetikeele lühenenud sõnu ja lühendeid on seesugused, millega suhtluses osalejad saavad väljendada oma emotsioone (nii positiivseid kui ka negatiivseid) ja tagasisidet eelkirjutaja seisukohtadele, nt *krt* (*krdi*), *wtf*, *rsk*, *tra*, *norm*, *omg*, *irw*, *lol*, aga ka sellised, mis täidavad viisakusvormelite rolli (*sry*, *tnx*). Sõnaliigiliselt kuuluvad sellised lühendid kõige sagedamini modaaladverbide hulka, mis toimivad lausetes pragmaatiliste partiklitena. Sagedamate nimisõnade seas on internetikeele teemade ja põhiliste tegevuste nimetamisega seotud sõnad (*komm*, *repp*, *mode*), millest on tuletatud ka vastavaid tegevusi märkivaid verbe (*kommima*, *reppima*).

6.2. Eripärased tuletised

Internetikeele eripäraste tuletiste seas leidub kõige enam nimisõnu, kuid on ka mõned sagedamad tegusõnad internetikeskkonnas oluliste tegevuste märkimiseks. Mitmel puhul on olemas nii vastava tüvega nimi- kui ka tegusõna. Kõige produktiivsem nimisõnade tuletusliide on internetikeeles *-kas*. Kirjakeelde on see andnud vähem

tuletisi ja on seal olnud produktiivne peamiselt omadussõnasufiksina, kuid see on sage ka slängi substantiiviliitena. *kas*-liite abil loodud slängituletised märgivad enamikus eset ja sufiksil pole mingit kategoriaalset tähendust, vaid see on pigem stilistiline tähis (Kasik 1996: 113–114).

Internetikeeles on kõige rohkem arvutitehnika ja internetikeskkonnaga seotud *kas*-tuletisi, nt *kodukas* (703) 'koduleht' (näide 205), *ventikas* (79) 'ventilaator', mille sünonüümina on kasutusel ka raie teel saadud *vent* (59); *kõvakas* (33) 'kõvaketas', *võrgukas* (16) 'võrgukaart' (näide 206). Igapäevakeeleski kasutatavatest sõnadest on sagedaim *fotokas* (217) 'fotoaparaat', mida esines ka kujul *fotikas* (17). Vähem kui 10 korral oli kasutatud sõnu *aftekas* (*äftekas*) 'järelpidu', *intekas* 'intervjuu', *modekas* 'moderaator', *rotikas* 'rotveileri kutsikas'; ka 'vilets, kehv, närune' (sõnast *rott*) (näide 207), *käibekas* 'käibemaks' ja *absurdikas* 'midagi absurdset'. *-kas* liitub kahe- või kolmesilbilisele vokaaltüvele, astmevahelduslik tüvi on nõrgas astmes (*võrgukas*), sõnad kuuluvad *õpik*-alltüüpi.

(205) allikaviide: Stickdeath - 6. leht - Planet Foorumid, Sande ikka flashiga . . selle tegin brushiga . . enne tegin ka paksu joonega aga see oli nii kitsas . . mul **kodukal** üks pikem ka . tegelt mingi 20 minti tegin ...

(206) allikaviide: probleeid LAN'iga ... - Planet Foorumid, Floppy ja soovitatav oleks vaadata üle **võrgukad** , kas ikka töötavad jne .

(207) allikaviide: Delfi kommentaarid 2004. Sõrm osutamas Kuule ., 05.09.2003 16 : 08, Kylli , Sorry , veel koertest paar kommi Eva Veel on Eestis mõned normaalse närvisüsteemiga sakslased , **rotikad** , bokserid kui Sul õnnestub need üksikud isendid leida , siis iseenesest on nad dresseeritavad tõud , kes pakuvad ka vajadusel reaalselt kaitset ehk õnnestub nende pesakonnast mõni kutsikas saada .

Teine sagedam nimisõnade moodustamiseks kasutatav võimalus on raide tulemusel saadud tüvele liite lisamine. Palju kasutatakse liidet *-a*, mis on iseloomulik slängi- ja kõnekeele sõnadele, aga ka *s-i*, *u-d* ja *er-i* (*ar-i*), mille abil samuti argikeeles sõnu tuletatakse. Sellise moodustusviisi puhul muudetakse liidet selliselt, et saavutada soovitud sõnatüüp. Selleks lisatakse liite põhikomponendi (nt *-a*) ette konsonant, sealjuures on oluline, mis häälik raide järel tüve lõppu jäi. Kui see on sobilik (nt sõna *kompa* puhul), pole edasisi tegevusi vaja. Kui sobivat konsonanti sõna lõpus pole, saadakse see kas tüvekonsonandi gemineerimise või liite põhihääliku ette vajaliku konsonandi lisamisega. Viimasest järeldub, et argituletiste moodustamisel pole oluline mitte liide või tüvi, vaid vastavalt soovitavale tulemusele muudetakse tüve ja liite

vahel olevat konsonantainest. *s*-i ees on nõutav klusiili olemasolu, *-a* ja *-u* ees võib olla ka *mõni* muu konsonant (*priva*, *telku*). (Hennoste 2000: 1371)

a-liite abil on tuletatud sõnad *kompa* (210) 'kompositsioon', *priva* (134) 'erakiri, erapostitus; erakirjade kaust; eravestlus; muud privaatlehed, -keskkonnad' (näide 208), *probla* (72) 'probleem', *pira* (46) 'piraattoode, piraatlus', *konsa* (40) 'kontsert' (näide 209), *bena* (12) 'bensiin', ühes lauses esines *modra*, arvatavasti tähenduses 'pilli heli reguleerija, moderaator'. Sõnade moodustamisel võetakse tuletustüveks pikema nimisõna esiosa esimese vokaalini (välja arvatud) ning lisatakse sellele sufiks *-a*, sõna *kontsert* lühemas variandis on konsonantühendist (arvatavasti mugavama häälduse saavutamiseks) kadunud *-t*. Suurem osa tuletistest kuulub *tubli*-tüüpi, *pira* ja *bena pesa*-tüüpi, kuid võib oletada, et neid käänatakse ainsuse osastavas *t*-lõpulisena, sest *pira* oli kahes ainsuse osastava vormis esinenud näites nii käänatud. *Bena* ei esinenud üheski näitelause ainsuse osastavas käändes.

(208) allikaviide: Yx väike kysimus ps-i kohta - Planet Foorumid, DaGangsta Kui jah , siis saada **privasse** teade , ehk annab midagi orgunnida ...

(209) allikaviide: Kontsert millele läheks kindlasti ? - 2. leht - Planet Foorumid, Fressix Välismaistest läheks kindlalt Kreatori **konsale** , ma kahtlustan , et Slayeri omas ma peaksin pettuma , sest nad ei tee enam nii vihast ja silmapaistvalt head muusikat , mis 80'ndatel .

Sage liide, millega nii argikeeles kui ka internetikeskkonnas sõnu moodustatakse, on kirjakeeles deminutiiviliitena kasutatav *-u*, mis esineb idiomatiseerunud tuletistes, nagu *poju*, *kutsu*, *notsu* (Kasik 1996: 131). Internetikeeles on sage tuletis *servu* (228) 'server' (näide 210) ning ka igapäevakeeles kasutatavad *venku* (93) 'venelane' ja *telku* (25) 'televiisor'; ühes lauses esines ingliskeelsest lähtesõnast *member* tuletatud *membu* 'liige' (näide 211). Tuletis moodustatakse tüvisõna esiosale kuni esimese vokaalini (välja arvatud) liite lisamisega, vajadusel liidetakse liite ette konsonant. Võimalik on ka omaette *ku*-liite olemasolu (vrd lastekeelsed *jänku* 'jänes', *vinku* 'viiner' või argikeelsed *potsku* 'väike anum', *konku* 'kitsas ruum' jt. Tuletisi käänatakse *tubli*-tüübi järgi.

(210) allikaviide: Tõmmbamis programm - Planet Foorumid, david Eruun tegelt tegutseb , pidi isegi 3 enda **servut** olema , kus väga hea kiirusega sai tõmmata .

(211) allikaviide: Runescape P2P Loos - Planet Foorumid, Scorp just seletasin , et ma vaid kannan nende e-goldi kontole täpse summa , et nad end ise **membuks** teevad . . nende runescape koodi ei küsi .

Kolme sõna moodustamiseks oli kasutatud kõnekeelset liidet *-s*. Neist sagedaim oli *burks* (ka kujudel *burx*, *purks*, *purx*) 'hamburger', mida esines kokku 89 lauses (näide

212). Teine sagedam oli *narkots* (46) 'narkootikum, narkootiline aine', mida kasutatakse ka argikeeles, ning neljas näites esines *tojots* 'Toyota' (näide 213). *Burks* on arvatavasti moodustatud *burgeri* mugavamaks häälduspärastatud esiosale (*s*-i kõrval $g > k$) liite lisamisega ja *tojots* võib olla tekkinud mõne muu sõna (nt *narkots*) eeskujul lõpu *a* asendamisel *s*-iga. Tuletise *narkots* puhul on võimalik, et lähtekeelendina on kasutatud raie teel saadud sõna *narko*, millele on liidetud kirjakeeles vahendeid tuletav liide *-ts*, või lähtub tuletis pikemast lähtekeelendist *narkootikum*, milles *-t* on tüves olemas. Viimasel juhul oleks tuletuse käigus lisatud vaid kõnekeele tuletusliide *-s* ja lühendatud teise silbi *o*-d. Eespool kirjeldatud tuletised on astmevahelduslikud ja kuuluvad *sepp*-tüüpi, mis on eesti keeles äärmiselt produktiivne, st see on uutele sõnadele avatud ning keelde lisanduvad (laen)sõnad kohanduvad tüübiga automaatselt (muut tüüpide produktiivsuse kohta vt ptk 2.3.3).

(212) allikaviide: Parim purx eales - 8. leht - Planet Foorumid, dgk Põlva "pargi baaris" on ka hullult hea **burx** ! : D

(213) allikaviide: F1 - 33. leht - Planet Foorumid, kingu **Toyotsid** said suht hästi hakkama .

Isikuid tuletavatest nimisõnaliidetest on kõige produktiivsem *-er* (selle liite produktiivsuses on oma mõju inglise keelele, kus seda tüüpi *er*-lõpulised sõnad on samuti sagedased), millel on ka paralleelvariant *-ar*. Materjali hulgas leidis järgmisi tuletisi: *häkker* (114), ka *häkkar* (2) 'arvutiguru, arvutispetsialist', *spämmer* (47) (näide 214), ka *spämmar* (8) 'rämpsposti saatja, rämpsteemade algataja'; *leimer* (6) (näide 215), ka *leimar* (1) 'halvustav sõna osa mängijate kohta, eriti selliste kohta, kellel puudub kompetentsus; *häkkeri* antonüüm', *flooder* (2) 'kõikvõimaliku rämpsposti saatja, nendega teemade üleujutaja' (ingliseelsest sõnast *flood* 'uputus, üleujutus', sh piltlikult). Üksiknäidetena esinesid sõnad *hälver* 'hälbega inimene', sh ühes näites *hälvar*, *hommar* 'homoseksualist', *maratooner* 'maratonijooksja' (näide 216) ja *tümpsar* 'tümpsu, tümpsuvat muusikat mängiv bänd'. Liide liitub nimetavalisele tüvele, mõne sõna puhul langeb tüvevokaal välja (*hälve* → *hälvar*, *homo* → *hommar*). Viimase sõna puhul on tüvesse kuuluv konsonant pikenenud. Sõnad kuuluvad *õpik*-tüüpi.

(214) allikaviide: AssaPauk ehk kuidas internetis turvaliselt pornot vaadata - Planet Foorumid, peekaa Lihtsam filtreerida ja e-posti **spämmerite** lekitanud nime teada saamiseks .

(215) allikaviide: Viirused ? Progemine ?? - 2. leht - Planet Foorumid, gizmo Heal juhul saad windowsi metsa keerata . ja gizmo , su jutust võib arvata et sa oled ikka täitsa **leimer** .

- (216) allikaviide: Jõusaal - 18. leht - Planet Foorumid, smike Vastupidavus ja suur lihasmass välistavad üksteist , need kaks asja ei saa koos eksisteerida , on võimalik ainult kompromiss , suure lihasmassiga vend suudab kindlasti mingil määral treenida ka vastupidavust , aga see on mingil määral ja mingi kõhna **maratooneri** kõrval ei suuda ta elusees püsida .

Sage üksiktuletis on *e*-liite abil moodustatud *proge* (722) (*progre* (181)) 'programm' (näide 217), mis väljendab tegevuse tulemust. Liide liitub pikema sõna esiosale kuni esimese vokaalini (välja arvatud), suupärasemast variandist *proge* on kadunud kaashäälikuühend. *Proge* käändub *tubli*-tüübi järgi.

- (217) allikaviide: DivX - Planet Foorumid, Tiivik Minu arvamuse kohaselt kõige paremad **proged** filmide vaatamiseks maa peal .

Materjalis leidis ka näide *lus*-liite kasutamise kohta, mille abil oli moodustatud tegevusvaldkonda tähistav abstrakttuletis *spämmerlus* 'spämmide saatmine, postkastide risustamine', ja tegijat tuletava *or*-liite kasutamise kohta tuletises *onaator* 'onaneerija' (näited 218, 219). *lus*-liide on liitunud kahesilbilisele konsonanttüvele, teise tuletise moodustamiseks on arvatavasti kasutatud keeles olemas olevate *or*-lõpuliste võõrsõnade analoogiat (nt *oraator*, *reetor*) ja liide on lisatud pearõhulisele silbile. Neist esimene sõna käändub *õpik*-, teine *akvaarium*-tüübi järgi.

- (218) allikaviide: Küsimus suurtele ninadele - Planet Foorumid, Dhenry teie tulevik on tume ja **spämmerlusel** kriips peal

- (219) allikaviide: Mis on juhtunud Jenna Jamesoniga ? - 2. leht - Planet Foorumid, dgk Aga sa võid ju vanemaid videosid jõllitada , väike **onaator** .

Ka sagedate verbituletiste seas on palju seesuguseid, millega väljendatakse internetikeskkonnas olulisi tegevusi. Astmevahelduseta *elama*-tüüpi verbidest on sagedamad *regama* 'registreerima' (206) (ka *regima* (13)) (näide 220), *onama* 'onaneerima' (56), *progema* 'programmeerima' (46) (ka *progrema* (14)), *modima* 'modifitseerima' (49), *privama* 'erakirja saatma' (30) (näide 221), *häkerdama* 'häkkerina tegutsema' (6), *pirama* 'piraattoodet valmistama või kasutama' (3), *spämmerdama* 'spämmi levitama' (1). Suur osa nimetatud tuletistest on moodustatud eelneva raie teel saadud tüvele verbitunnuste lisamisel (nt *regima*, *onama*); *privama*, *modima*, *pirama* ja *progema* (*progrema*) on tuletatud konversiooni abil nimisõnadest, *häkerdama* ja *spämmerdama* puhul on kasutatud kirjakeeles pejoratiivsete verbide tuletamiseks kasutatavat *rda*-tuletusliidet.

- (220) allikaviide: Ajateenistus ja riigikaitse - 6. leht - Planet Foorumid, balduran käisin ja **regasin** end ära ... mingi arsti tõendi pean viima aint veel , et ma ei saa sõjaväkke minna

- (221) allikaviide: Siia kirjutage kõik , mis teid räigelt närvi ajab või lihtsalt pinda käib ! - 8. leht - Planet Foorumid, Miki Hiir oo kuidas ma vihkan , kui keegi tuleb ircus vms **privama** sõnaga "kle" ja siis jääb nõutult mu vastust ootama .

Teine avatud verbitüüp, kuhu uusi (laen)sõnu lisandub, on *õppima*-tüüp. Internetikeele sõnadest kuuluvad sinna *laksima* 'andma, panema; pähe hakkama (nt alkoholsel joogi kohta)' jt tähendused (72) (näide 222), *kommima* 'kommenteerima' (55), *hakkima* 'arvutiprogrammi sisse murdma' (44), *hängima* 'aega veetma' (37), *reppima* 'reputatsiooni andma' (20) (näide 223). Osa tüvesid on laenud inglise keelest, mis on häälduspäraselt eesti keelde mugandatud ning lisatud neile eesti verbi muutetunnused, nimisõnadest verbide tuletamisel on kasutatud konversiooni (*repp* → *reppima*, *komm* → *kommima*, *laks* → *laksima*).

- (222) allikaviide: Segadusteaeg ja renessanss - 11. leht - Planet Foorumid, Killer85 no aina **laksin** enamusele positiivset ja krt . vastu ei tule mitte miskit , oleks põnev teada kellele ja mida olen jaganud
- (223) allikaviide: Tartu Kõrgem Kunstikool - Planet Foorumid, zuks nojah . väga meeldis õppejõud , nii reklaami kui foto alal . kahjuks ma ei oska joonistada ja maalida , sain negatiivsed . miinus**reppige** mind nüüd .

Tugevneva astmevaheldusega *hakkama*-tüüpi verbe oli materjali hulgas vähe. Sellised on laenatud tüvega *funkama* 'funktsioneerima' (186) (ka *vunkama* (8)) (näide 224) ja *hängama* 'sünonüümne sõnaga *hängima*' (5). Tuletusliitena on kasutatud kõnekeele liidet *a*, millele lisandub verbitunnus.

- (224) allikaviide: Mul on probleem MSNiga , aga ma olen vapper ja ei tee uut teemat - 8. leht - Planet Foorumid, ozc Minul on pidevalt nii , et vahepeal **funkab** , vahepeal mitte Sul **funkab** vähemalt vahepeal aga mul ei tööta see ültse !

Internetikeele sagedamaid tuletisi analüüsides ilmnes, et nende seas on ülekaalus nimisõnad, mida kasutatakse internetikeeles oluliste nähtuste, isikute, asjade nimetamiseks, internetikeskkonnas kesksete tegevuste kirjeldamiseks on kasutusele võetud mitmeid tegusõnu. Tuletised on lähtekeelenditega võrreldes lühemad ja kõnekeelsemad ning mitmete puhul on tegemist üldisemate argikeele- ja slängisõnadega (nt *burks*, *narkots*, *venku*, *telku*) (vt nt Loog 1991). Nimisõnaliidetest on produktiivsed slängisõnade loomiseks kasutatavad *-kas* ja *-a*, kuid leidub ka *s-* ja *u-lõpulis* tuletisi. Verbitüüpidest, kuhu uued sõnad lisanduvad, on produktiivsed astmevahelduseta *elama-* ja astmevahelduslik *õppima*-tüüp, mis eesti keele kõnelejate jaoks esindavad kõige loomulikumaid muutmismalle (astmevahelduseta muutmist ja nõrgenevat astmevaheldust) ja stabiilseid muuttüüpe. Verbide tuletamisel on sage

konversioon, st et nimisõna aluseks võttes muudetakse selle sõnaliiki ja saadakse vastavasisuline tegusõna. Sõnamoodustuse tulemusel saadud uued sõnad asendavad üldjuhul samatähenduslikke pikemaid võõrsõnu (*reputatsioon* → *repp* → *reppima* jt), kuid võivad olla loodud ka omasõna lühema vastena (nt *venku*). Sageli eelistatakse tuletusalusena mõnd laentüve, mis häälduspärastatakse ja kohandatakse eesti keele muutesüsteemiga.

Kokkuvõte

Magistritöös käsitleti kolme eesti internetikeele valdkonda: asünkroonsete suhtluskeskkondade morfoloogiat, morfosüntaksit ja sõnamoodustust. Töös uuritud korpuste põhjal (kogumaht 7 miljonit tekstisõna) ilmnes, et kaks esimesena nimetatud valdkonda peegeldavad eesti keeles laiemalt levivaid suundumusi, st et nii internetikeele morfoloogias kui ka morfosüntaksis tulevad esile kirjakeeleski täheldatud muutuslikud tendentsid, mis on internetifoorumite ja -kommentaariumide vabama registri ja suhtlusolukorra tingimuses ulatuslikumad ja süvenenumad. Internetikeele lühenenud vormidel ja tuletistel on palju ühiseid jooni argikeele- ja slängisõnadega, st mitmed internetikeeles ilmnenud lühenenud keelendid ja tuletised on tavalised ka argikeeles.

Muutuste põhjendamisel ning tendentside kirjeldamisel tugineti peamiselt loomuliku morfoloogia ja grammatisatsiooniteooriatele. Töö teoreetiline osa koondus kolme esimesse peatükki, millest esimene käsitles interneti sotsiaalset iseloomu, määratles suhtlussituatsioonid, milles internetikeelt kasutatakse, ja tõi välja internetisuhtluse eriomased jooned ning seda mõjutavad tegurid. Pikemalt tutvustati asünkroonseid suhtluskeskkondi, mille keelekasutuse uurimisega siinne töö tegeles. Teine peatükk andis ülevaate loomuliku morfoloogia teooria olulisematest seisukohtadest. Sealjuures käsitleti põhjalikumalt muutemorfoloogia loomulikkusprintsiipe. Kolmas peatükk oli pühendatud grammatisatsiooniteooriale. Lähemalt vaadeldi grammatisatsiooni mehhanisme ja printsiipe ning grammatisatsiooni ja leksikalisatsiooni vahekordi. Eeldati, et teooriapeatükid annavad piisava tausta töö empiirilises osas kirjeldatud nähtuste mõistmiseks.

Neljas, viies ja kuues peatükk sisaldasid töö empiirilise osa: internetikeele morfoloogia, morfosüntaksi ja sõnamoodustuse eripäraste joonte analüüsi markersõnadele tuginedes, uurimuse tulemused ning järeldused.

Töö materjali põhjal ilmnes, et verbimorfoloogiat hõlmavad muutused internetikeeles olid peamiselt kolme tüüpi: *nud*-partitsiibi vorme kasutatakse lühenenud kujul; leidub verbitüüpe, milles on märgata astmevahelduslikke muutusi, ning täiendi positsioonis *nud*- ja *tud*-kesksõna ühildatakse järgneva põhisõnaga arvus. Sagedamate lühenenud kujul esinenud partitsiibivormide puhul jäi lühemate vormide

osakaal 4–13% vahele. Lühenenud *nud*-partitsiibi vormi esineb mis tahes verbides, kaasa arvatud tsitaatsõnades ning nende mугanenud kujudes. Lühenemise sagedust mõjutab sõna enda sagedus, st sagedamad verbid lühenevad sagedamini. Näidete hulgas oli palju selliseid harvem esinevaid sõnu (nt *adund*, *flirtind*, *suvatsend*), mida leidis emmas-kummas korpuses lühenenud kujul vaid korra. *nud*-vormi lühenemine on seotud internetikeele spetsiifikaga, mis vahendab kirjalikul kujul kõnekeelseid vorme.

Üksiksõnuti esile tulnud muutused ilmnesis kahetüvelistes verbides *kusema* ja *naasma*, mille minevikuvormide moodustamisel levivad analoogiapõhised vormid (vastavalt 55,6% ja 48,1%). Et *s*-lihtminevik on eesti keeles kõige üldisem ja *i*-lihtminevikku kasutavad vaid suletud sõnatüübid, peavad keelekasutajad analoogiavorme loomulikumaks ning eriti levinud on need sõnade puhul, mis pole väga sagedased ja tuntud ning mille pidev kordamine normingupäraseid vorme ei kinnista.

Verbitüüpide puhul esile tulnud muutused olid seotud eesti keeles laiemalt leviva astmevahelduse taandumise tendentsiga ja osa tüüpide produktiivsusega, kuhu sõnad teistest tüüpidest üle lähevad. Eesti keeles on produktiivne astmevahelduslik *õppima*-tüüp, mille eeskujul on osa *muutuma*-tüübi astmevahelduseta sõnu hakatud muutma astmevahelduslikuna. Töösse valitud markersõna *töötama* muudeti astmevahelduslikuna 27,1% juhtudest. *Hakkama*-tüüp esindab eesti keeles tugevneva astmevahelduse malli, mis eesti keelele omaseid keelesiseseid loomulikkusprintsiipe arvestades ei ole loomulik. Seetõttu on selles tüübis märgata vormide üldistumist. Vorm, mis üldistub, on sõnuti erinev, *hakkama* ja *oskama* puhul levib tugeva astme, *tõmbama* puhul nõrga astme tüvi.

Eestäiendilist *nud*- ja *tud*-kesksõna ühildatakse järgneva põhisõnaga üldjuhul siis, kui see on mitmuse osastavas käändes. Osastav kääne on eesti keeles enamasti markeeritud, seega tundub keelekasutajale loomulik, kui mitmuse osastav on markeeritud ka täiendina, seda enam, et omadussõnaline täiend (mille positsioonis *tud*- ja *nud*-kesksõna toodud näidetes on) üldjuhul ühildub oma põhjaga arvus.

Noomenimorfoloogiale iseloomulikud nähtused puudutasid eelkõige jällegi osastava käände vorme. Mitmuse osastavas käändes levivad *si*-tunnuselised vormid, mis moodustasid markervormides 14,3%–42,9% kõigist vormidest. See tõendab, et *si*-

lõpuline mitmuse vorm on keelekasutaja jaoks piisavalt informatiivne, mistõttu *d*-osis jäetakse lühiduse taotlusel ära (rakendub loomuliku morfoloogia konstruktsioonilise ikoonilisuse printsiip).

Pesa-tüübi puhul oli olukord vastupidine. Kolmes esimeses käändes esinevad homonüümsed vormid ja osastava käände vorm, mis eesti keeles on loomulikult juhul markeeritud, ei eristu teistest vormidest, mistõttu vormi parema läbipaistvuse ja ühtsuse huvides on keelekasutajad hakanud seda markeerima. Käändelõpu lisamise sagedus oli sõnuti varieeruv, ulatudes 4,8%–20,4%. Väga sage oli *t*-lõpp *pesa*-tüübi üksiksõnades, nt *mõru* (66,7%), mis on omaks võtnud ka *eda*-adjektiivide käänamise.

Huvitav tendents ilmnes *kõne*-alltüüpi kuuluvate sõnade puhul, kus kirjakeele normingule vastavate *t*-lõpuliste ainsuse osastava vormide asemel levivad lõputa vormid, mida sagedamini kasutatakse sellesse tüüpi kuuluvate harva esinevate (nt *lohe* 75%, *hiive* 75%) sõnade, harvemini sagedaste sõnade puhul (nt *pere* 11,1%, *mure* 4,3%). Siin on tegemist analoogiamõjulise hüperkorrektsusega, st keelekasutajad üldistavad *pesa*-tüübi muutmise, kus ainsuse osastava lõpus ei ole *t*-d, ka *kõne*-alltüüpi sõnadele, kuhu kuuluvad *pesa*-tüüpi sõnadega tüvestruktuurilt pealtnäha sarnased sõnad (erinev on vaid tüvevokaal).

Noomenite astmevaheldusega seotud muutustest ilmnes, et teatud tüüpi sõnades on astmevaheldus taandumas. Muutus on kaugemale arenenud *küüs*-tüüpi laadivahelduslikes sõnades (markersõna *kaas* nõrga astme vormid nimetavas käändes (**kaan*) moodustavad 46,5% kõigist selle vormi kasutusjuhtudest). Teiste laadivahelduslike sõnade puhul on muutus algusfaasis. Laadivaheldus on muutunud eesti keeles ebaproduktiivseks nähtuseks, mistõttu kaotavad laadivahelduslikud tüübid sõnu teistele tüüpidele.

Vältevahelduslike sõnade puhul on muutus kõige kaugemale arenenud *kontsert*-alltüübis. (Seda muutust on põhjalikult uuritud ka kirjakeele näitel (Kaljumägi 2001)). Kõigi vältevahelduslike markersõnade puhul oli täheldatav astmevahelduse kadumise tendents ning tugeva astme vormide üldistumine terves vormiparadigmas. *Kontsert*-tüüpi sõnade muutumise peamiseks põhjuseks võib pidada nende rõhustruktuuri (mõlemad silbid on kolmandas vältes), mis ei ole eesti keele puhul sugugi tavaline. *Õpik*-tüüp, millele *kontsert*-alltüüp sõnu kaotab, on väga produktiivne ja hõlmab rohkem sõnu kui *kontsert*-alltüüp. Teised käsitletud markersõnad kinnitavad samuti

astmevahelduse taandumist sagedasemate vormide astme üldistumise teel, mille tulemuseks võib olla sõna tüübivahetus.

Materjali hulgas leidunud kirjakeele normingust erinevad võrdevormid levivad enim *lik*-liitelistes sõnades, mille ülivõrdevormid moodustatakse tüveülivõrret kasutades. Seal on ülivõrde tunnuse algusvokaal ja tüve lõpuvokaal kokku sulanud, nii et tüve ja tunnust pole võimalik selgelt eraldada. Seetõttu on vorm kaotanud osa oma konstruktsioonilisest ikoonilisusest ning keelekasutaja püüab seda läbipaistvamaks muuta, kasutades diftongilist tunnust, kus ülivõrde *-i* on olemas. Sama kehtib ka üksiksõnade puhul, kus tüveülivõrre esineb. Materjali hulgas leidunud topeltülivõrde vormid võivad olla märk sellest, et ülivõrde vormide moodustamisel soovitakse suurendada vormide ühtsust, st moodustada ülivõrret alati ühe formatiivi abil, hoolimata sellest, kas abisõna *kõige* esineb sõnaga koos või mitte.

Sõna *õudne* kirjakeele normingust hälbibvad võrdevormid (52,9%) on tingitud asjaolust, et sõna tüvevokaalis on märgata kõikumisi (*õudne* : *õudsa* pro *õudne* : *õudse*), sõna *loll* vormide puhul võib oletada taas ülivõrde selgema markeerimise vajadust.

Seega ilmnesid muutused enim sõnades ja vormides, mille puhul keelekõneleja võib tajuda nende mittevastavust keelesisese loomulikkuse printsiipidele. Muutuslikud vormid peegeldavad keelekasutaja püüet keelt loomulikumaks ja süsteemipärasemaks muuta.

Internetikeele eripärase joonena avaldus töö tulemuste põhjal ka mitmesuguste ühendite kokkukirjutamine. Nende hulgas oli enim kaassõnaühendeid, mis kinnitab tendentsi kaassõnafraaside ümbertõlgendamisele omaette tähendusega liitmäärsõnadeks, kuid kokku kirjutatakse ka muid sageli koos esinevaid ühendeid, nt nimi- ja asesõna, nimi- ja omadussõna, omadussõna ja määrsõna, määrsõna ja määrsõna, mõningaid verbiühendeid ning hüüdsõna sisaldavaid ühendeid. See näitab, et sõnade liitmine koostisosade mõistelise kokkukuuluvuse osutamiseks on internetikeeleski levinud võte.

Kaassõnaühenditest on kõige sagedamini kokku kirjutatud ase- ja kaassõna. Viie sagedama üksikmarkeri või markerirühma kirjakeele normingust erinevate vormide osakaal ulatub 30,5%–36,9%-ni. Seega mõjutab asesõnaline komponent vormi kokkukirjutamist, kuna muudab ühendi tähenduse üldisemaks. Liitsete

kaassõnaühendite puhul võib oletada ka liitmäärsõnade analoogiat. Tähenduslikult on ase- ja kaassõnaühendite hulgas ülekaalus suhtumist ja arvamust väljendavad üksused (*minuarust, minuteada, minumeelest, minu jaoks, minuarvates*), mis on internetikeeles funktsionaalselt olulised.

Üsna sageli kirjutatakse kokku ka nimi- ja kaassõnaühendeid. Omadus- ja kaassõnaühendeid leidub mõnevõrra vähem ja need seostuvad kindlate muutunud tähendusega ühenditega, nt *roppumoodi, viimasepeal, pahapärast*. Nimisõnaühendite hulgas on rohkem selliseid, mille algne tähendus on säilinud (*teepeal, lauapeal, uksetaga, autoall*) ja neid kasutatakse liitsete kohamäärsõnadena, kuid leidub ka metafoorse tähendusega ühendeid (*maapeal, kuupeal, kõneall, elusees*), mida kasutatakse kindlates konstruktsioonides. Valdava osa ühendite puhul on nimisõnaga liitunud koha- või ajakaassõna. See on ootuspärane tendents, mis peegeldab kaassõnade arengus toimunud grammatiseerumist. Mida vanem on kaassõna, seda pleekinum on tema tähendus võrreldes algse leksikaalse tähendusega ning tänu sellele on seda võimalik kasutada ka uutes tähendusseostes. Sagedamate nimi- ja kaassõnaühendite kokkukirjutised moodustavad kirjakeele normingule vastavate kasutusjuhtudega võrreldes 12,8%–45,8%.

Nimi- ja asesõnade liitmisel saadud sagedad ühendid, nt *koguaeg, mingiaeg, igapäev, ükspäev, igakord* väljendavad aega ja neid kasutatakse liitsete ajamäärsõnadena, mis on internetitekstides funktsionaalselt olulised üksused. Nimetatud ühendeid kirjutatakse kokku väga sageli, erinevate ühendite puhul ulatus kokkukirjutiste osakaal kirjakeele normingule vastavate kasutusjuhtudega võrreldes 28,3%–51,3%. Sagedamad liitsed küsisõnad on *misasi (misasja)* ja *mismõttes*.

Määrsõna liitub asesõnaga üksikutes eitustlikes ühendites (*mittemidagi, eimidagi, mittemingit, mittemingil*), kus eitussõnal on vaid rõhutav funktsioon. Selliste ühendite teket saab seletada suulises häälduses toimunud rõhumalli muutusega, mille käigus pearõhk on kandunud liitsõna ühele osale. Teine sagedam rühm määrsõna ja asesõna ühendeid on kõneleja suhtumist ja hinnanguid väljendavad kokkukirjutised, mis lausetes esinevad modaalpartiklina (nt *mistahes, misiganes, midaiganes*).

Nimi- ja omadussõnaühendite hulgas oli sagedasti kokkukirjutatavaid üksusi vähe. Kokkukuuluva, muutunud tähendusega üksusena tajutakse ilmselt ühendeid *vanakooli* ja *uuekooli*, mis olid kokku kirjutatud 92,8% juhtudel. Liituma kipuvad ka sagedasti

koos esinevad *aeg*-ühendid (*vabaaeg*, (*üle*)*pikaaja*, *headaega* ja *viimaselajal*), mille tervikuna tajumise tingib sage koosinemine. *Head aega* puhul mõjutab ühendi terviklikuna tajumist asjaolu, et tegemist on viisakusvormeliga ja need partiklistuvad tihti.

Sagedamate üksikühendite hulgas oli mitmeid määrsõna ja mõnda muusse sõnaliiki kuuluva üksuse liitmise teel saadud sõnu. Sageli liitub määrsõna nimisõnaga *kord*, moodustades liitmäärsõna (*veelkord*, *taaskord*, *jällekord*). Ühendite *veelkord* ja *taaskord* puhul moodustasid kokkukirjutatud variandid vastavalt 74,6% ja 78,7% kõikidest kasutusjuhtudest. Kahe määrsõna liitumisel saadud üksustest olid sagedamad *niiväga*, *justnimelt* ja *justnagu*, mida samuti tajutakse terviklikuna. Sagedad liitsed sidesõnaühendid olid *kasvõi*, mis on juba grammatiseerunud ja *niiet*, mis on grammatiseerumas.

Materjalis esinenud kokkukirjutiste põhjal saab väita, et enim soodustab sõnaühendi kokkukirjutamist moodustusosade sage koosinemine ning kontekstilise ümbertõlgendusega kaasnev tähendusnihe, mis lubab seda kasutada uutes kontekstides ja tähendustes. Tähendusülekanne soodustab sõna tajumist uue tervikliku keelendina, misjärel toimub selle tähenduslik iseseisvumine e leksikaliseerumine.

Internetikeeles kasutatavate lühendite analüüsimisel selgus, et need täidavad lühendavale funktsioonile lisaks teisigi internetikeeles olulisi funktsioone, nt emotsioone väljendavat (*krt*, *rsk*, *omg*), hinnangulist tagasisidet andvat (*imo*, *norm*, *irw*), viisakus- (*sry*, *tnx*, *plz*) ja subjektiivset seisukohta rõhutavat funktsiooni (*aint*, *tegelt*, *kle*, *pmst*). Sõnaliigiliselt on suurem osa seesuguseid lühendeid modaaladverbid ning esinevad lausetes pragmaatiliste e modaalpartiklitenä.

Internetikeeles sagedasti leiduvate nimisõnade ja tegusõnade hulgas olid ülekaalus sellised, mis nimetavad internetikeskkonnas olulisi tegelasi, asju, nähtusi ja tegevusi. Olulisemad sõnamoodustustehnikad olid raie, konversioon ja argikeelendeid tuletavate liidete kasutamine. Produktiivsemad olid *kas*-, *a*-, *u*-, *s*- ja *er*- (*ar*-) liited, millega tuletatakse nimisõnu. Verbe tuletatakse põhiliselt konversiooni teel, liites raie teel saadud nimisõnadele verbi tunnused. Verbitüüpidest, millega uued sõnad liituvad, on produktiivsed astmevahelduseta *elama*- ja nõrgeneva astmevaheldusega *õppima*-tüüp. Nimisõnatüüpidest on produktiivsemad *tubli*-, *õpik*- ja *sepp*-tüübid. Tuletised

on tuletusaluseks olnud keelenditega võrreldes lühemad ja kõnekeelsemad, osa sagedasest sõnavarast on laiemalt kasutusel ka argikeeles (*telku, fotokas, burks* jt).

Sageduse alusel valitud markersõnade ja -ühendite analüüs näitas, et foorumite ja kommentaariumide vormikasutuses on täheldatavad kirjakeeleski levinud lihtsustamis- ja lühendamistendentsid. Fraaside ümbertõlgendamine omaette tähendusega liitsõnadeks on internetikeeles laiemalt levinud kui kirjakeeles.

Töö algul esitatud hüpotees, mille kohaselt internetikeeles arvati olevat oluline roll ökonoomiaprintsiibil, lühenenud ja liitunud keelenditel ning analoogiamõjudel leidis materjali põhjal kinnitust.

Siinne magistritöö pakkus vaid ühe metoodilise võimaluse eesti internetikeele morfoloogiliste, morfosüntaktiliste ja sõnamoodustuslike nähtuste kirjeldamiseks. Edaspidi oleks vaja põhjalikumalt uurida internetikeele lauseehituse erijooni. Selle töö tulemusi on võimalik kasutada kirjaliku internetikeele kui omaette tunnustega allkeele määratlemisel ning teisalt ka kirjakeeles toimuvate (või süvenevate) morfoloogiliste ja morfosüntaktiliste muutuste prognoosimisel, sest kirjalik internetikeel on allkeel, mis muuhulgas kasutab kirjakeele vahendeid ning avaldab seetõttu ka tagasimõju kirjakeelele.

Kirjandus

Adams, Valerie 1973. *An Introduction to Modern English Word-Formation*. London: Longman.

Anttila, Raimo 2005. Analogy: The Warp and Woof of Cognition. *The Handbook of Historical Linguistics*. Brian D. Joseph and Richard D. Janda (eds). Blackwell Publishing, pp. 425–440.

Bauer, Laurie 2001. *Morphological productivity*. Cambridge Studies in Linguistics vol. 95. Cambridge University Press.

Bauer, Laurie 2003. *Introducing Linguistic Morphology*. 2nd edition. Edinburgh University Press.

Brinton, Laurel J., Elizabeth Closs Traugott 2005. *Lexicalization and Language Change*. Research Surveys in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Bybee, Joan 2005. Mechanisms of Change in Grammaticization. *The Handbook of Historical Linguistics*. Brian D. Joseph and Richard D. Janda (eds). Blackwell Publishing, pp. 602–623.

Cantoni, Lorenzo, Stefano Tardini 2006. *Internet*. London and New York: Routledge.

Carstairs-McCarthy, Andrew 1992. *Current Morphology*. London and New York: Routledge.

Crystal, David 2001. *Language and the Internet*. Cambridge University Press.

Danet, Brenda, Herring Susan C. 2007. Introduction: Welcome to the Multilingual Internet. – *The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online*. Brenda Danet and Susan C. Herring (eds). Oxford University Press, pp. 1–39.

Dressler, Wolfgang U. 1987. Word Formation (WF) as Part of Natural Morphology. – *Leitmotifs in Natural Morphology*. Ed. Wolfgang U. Dressler. Studies in Language Companion Series, vol. 10. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 99–126.

Dressler jt = Dressler, Wolfgang U., Willi Mayerthaler, Oswald Panagl and Wolfgang U. Wurzel 1987. *Leitmotifs in Natural Morphology*. Ed. by Wolfgang U.

Dressler. Studies in Language Companion Series, vol. 10. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Dressler jt = Dressler, Wolfgang U., Willi Mayerthaler, Oswald Panagl and Wolfgang U. Wurzel 1987. Leitmotifs in Natural Morphology. Ed. by Wolfgang U. Dressler. Studies in Language Companion Series, vol. 10. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Dressler, Wolfgang U. 2005a. Word Formation in Natural Morphology. – Handbook of word formation. Pavol Štekauer, Rochelle Lieber (eds). Studies in Natural Language & Linguistic Theory. Dordrecht: Springer, pp. 267–284. http://books.google.ee/books?id=uAkB96vFnLYC&pg=PA274&lpg=PA274&dq=biuniqueness&source=bl&ots=6cm7qs2BIJ&sig=XzayaVngMJALpzC093Zv8-jNu1s&hl=et&ei=FbElTKnRFZe8jAfA-fx1&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=9&ved=0CD0Q6AEwCA#v=onepage&q=biuniqueness&f=false 19.06.2010

Dressler, Wolfgang U. 2005b. Naturalness and Morphological Change. – The Handbook of Historical Linguistics. Brian D. Joseph and Richard D. Janda (eds). Blackwell Publishing, pp. 461–471.

Ehala, Martin 1997. Eesti morfoloogia olemus. – Keel ja Kirjandus nr 6, lk 370–383.

EKG = *Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare* 1995. Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Peatoim. Mati Erelt. Toim. Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.

EKK = *Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross* 2007. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus; <http://www.eki.ee/books/ekk09/> juuni–august 2010.

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu 2., täiendatud ja parandatud trükk. Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus; <http://www.eki.ee/dict/ekss/> juuni–august 2010.

Erelt, Tiiu 2000. Mis on eestlasele eesti morfoloogias raske? – Keelenõuanne soovitat II. Koost. ja toim. Tiiu Erelt ja Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 49–86.

Fischer, Olga, Anette Rosenbach 2000. Introduction. – Pathways of Change: Grammaticalization in English. Olga Fischer, Anette Rosenbach, Dieter Stein (eds.). Studies in Language Companion Series, vol. 53. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 1–37.

Greenberg, Joseph H. 1985. Some Iconic Relationships Among Place, Time, and Discourse Deixis. – Iconicity in Syntax. John Haiman (ed). Amsterdam: Benjamins.

Gurak, Laura J. 2001. Cyberliteracy: Navigating the Internet with Awareness. New Haven & London: Yale University Press.

Habicht jt = Habicht, Külli, Leelo Keevallik, Ilona Tragel 2006. Keele muutumine kasutuskontekstis. – Keel ja Kirjandus nr 8, lk 609–625.

Habicht, Külli, Pille Penjam 2007. Kaassõna keeleuurija ja -kasutaja käsituses. – Emakeele Seltsi aastaraamat 52 (2006). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, lk 51–68; www.emakeeleselts.ee/esa/ESA_52_pdf/Habicht&Penjam.pdf 14.08.2010

Habicht, Külli 2010. Kirjandieelset keelenõu õpetajatele. Loengumaterjal. Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi koolituskursus. Tartu.

Heine, Bernd 1993. Auxiliaries: Cognitive Forces and Grammaticalization. New York/Oxford: Oxford University Press.

Heine, Bernd 2005. Grammaticalization. – The Handbook of Historical Linguistics. Brian D. Joseph and Richard D. Janda (eds). Blackwell Publishing, pp. 575–601.

Heine jt = Heine, Bernd, Ulrike Claudi, Friederike Hünemeyer 1991. Grammaticalization: A Conceptual Framework. Chicago/London: University of Chicago Press.

Heine, Bernd, Tania Kuteva 2002. World Lexicon of Grammaticalization. Cambridge: Cambridge University Press.

Heine, Bernd, Tania Kuteva 2007. The Genesis of Grammar. A Reconstruction. Studies in the Evolution of Language. New York: Oxford University Press.

Help, Toomas 1985. Üks võimalus eesti verbimorfoloogia käsitlemiseks. – Keel ja Kirjandus nr 4, lk 212–226.

Hennoste, Tiit 2000. Sissejuhatus suulisse eesti keelde. Suulise kõne erisõnavara I. – Akadeemia nr 6, lk 1343–1374.

Hennoste, Tiit 2000. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. Suulise kõne erisõnavara II. – Akadeemia nr 7, lk 1553–1582.

Hennoste, Tiit 2000. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. Suulise kõne erisõnavara III. Partiklid. – Akadeemia nr 8, lk 1773–1806.

Hennoste, Tiit 2000. Lausung suulises kõnes II. – Akadeemia nr 11, lk 2465–2486.

Hint, Mati 1997a. Prosodia eesti keele häälikusüsteemi vahendina ja astmevaheldus eesti keele tüvefleksiooni nähtusena ning nende tänapäevane produktiivsus. – Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tüpoloogilised probleemid. Typological Problems of Estonian Grade Alternation and Prosodical System. Mati Hint. Tallinn–Helsinki: Eesti Keele Sihtasutus, lk 17–29.

Hint, Mati 1997b. Minevikuline ja tulevikuline aines keelesüsteemis. Prosoodiatüübi nihked ja selle tagajärjed. – Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tüpoloogilised probleemid. Typological Problems of Estonian Grade Alternation and Prosodical System. Mati Hint. Tallinn–Helsinki: Eesti Keele Sihtasutus, lk 250–274.

Hopper Paul J., Elizabeth Closs Traugott 1993. Grammaticalization. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Jürine, Anni 2009. Kaassõna- ja verbiühendite ümbertõlgendamine eesti kirjakeeles. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas.

Jüssi, Elise 2005. Laadivahelduse taandumine eesti kirjakeeles õpilaste keelekasutuse näitel. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele õppetoolis.

Kaalep, Heiki-Jaan, Kadri Muischnek 2002. Eesti kirjakeele sagedussõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kaljumägi, Karin 2001. *ohtlik-* ja *kontsert-*tüüpi sõnade tegelikust tarvitusest. – Keel ja Kirjandus nr 9, lk 629–637.

Kasik, Reet 1996. Eesti keele sõnatuletus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Keevallik, Leelo 1994. < *nud* > varieerumine tänapäeva eesti kõnekeeles. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas.

Kerge, Krista 2000. Kirjakeel ja igapäevakeel. – Eesti keele allkeeled. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 75–110.

Koutsogiannis, Mitsikopoulou 2007. Greeklish and Greekness. Trends and Discourses of „Glocalness“. – The Multilingual Internet. Language, Culture, and Communication Online. Brenda Danet, Susan C. Herring (eds). New York: Oxford University Press, pp.142–160.

Kross, Kristiina 1984. Eesti noomeni muutmistüüpide produktiivsus. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.

Kukk, Inga 2010. Kõnekeelsus õpilaskirjandites. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas.

Laar, Triinu 2007. Eesti Interneti-keele iseloomulikke jooni Delfi foorumite ja kommentaariumide põhjal. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas.

Langacker, Ronald W. 1977. Syntactic Reanalysis. – Mechanisms of Syntactic Change. Charles N. Li (ed). Austin: University of Texas Press.

Lehmann, Christian 2002. New Reflections on Grammaticalization and Lexicalization. – New Reflections on Grammaticalization. Ilse Wischer and Gabriele Diewald (eds). Typological Studies in Language, vol. 49. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 1–18.

Loog, Mai 1991. Esimene eesti slängi sõnaraamat. Tallinn. <http://www.eki.ee/dict/slang> 12.08.2010

Lyons, John 1977. Semantics. Vol I. Cambridge–London–New York–Melbourne: Cambridge University Press.

Oja, Anni 2006. Eesti keel internetis. – Keel ja arvuti. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 6. Toim. Mare Koit, Renate Pajusalu, Haldur Õim. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 259–267.

Oja, Anni 2010. Sissevaateid internetisuhtlusse. – Oma Keel nr 1, lk 11–18.

Pajusalu jt = Pajusalu, Karl, Tiit Hennoste, Ellen Niit, Peeter Päll, Jüri Viikberg 2009. Eesti murded ja kohanimed. 2., täiendatud trükk. Toim. Tiit Hennoste. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Pajusalu, Renate 2009. Sõna ja tähendus. Eesti Keele Sihtasutus: AS Pakett.

Peebo, Jaak 1997. Eesti keele muutkonnad. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Ramat, Paolo 1992. Thoughts on Degrammaticalization. – Linguistics 30, pp. 549–560.

Ramat, Paolo 2001. Degrammaticalization or Transcategorization? – Naturally! Linguistic Studies in Honour of Wolfgang Ulrich Dressler Presented on the Occasion of his 60th Birthday. Chris Schaner-Wolles, John Rennison, Friedrich Neubarth (eds). Torino: Rosenbach and Sellier, pp. 393–401.

Tauli, Valter 1973. Standard Estonian Grammar. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala.

Tseliga, Theodora 2007. „It’s All Greeklish to Me!“. Linguistic and Sociocultural Perspectives on Roman-Alphabetized Greek in Asynchronous Computer-Mediated Communication. – The Multilingual Internet. Language, Culture, and Communication Online. Brenda Danet, Susan C. Herring (eds). New York: Oxford University Press, pp.116–141.

Van der Auwera, Johan 2002. More Thoughts on Degrammaticalization. – New Reflections on Grammaticalization. Ilse Wischer and Gabriele Diewald (eds). Typological Studies in Language, vol. 49. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 19–29.

Wischer, Ilse 2000. Grammaticalization versus lexicalization. ‘Methinks’ there is some confusion. – Pathways of Change: Grammaticalization in English. Olga Fischer, Anette Rosenbach, Dieter Stein (eds.). Studies in Language Companion Series, vol. 53. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 355–370.

Wurzel, Wolfgang U. 1987. System-Dependent Morphological Naturalness in Inflection. – Leitmotifs in Natural Morphology. Ed. Wolfgang U. Dressler. Studies in Language Companion Series, vol. 10. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 59–95.

Wurzel, Wolfgang U. 1989. Inflectional Morphology And Naturalness. Studies in Natural Language and Linguistic Theory. Dordrecht–Boston–London: Kluwer Academic Publishers.

ÕS = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim. Tiiu Erelt. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus; <http://www.eki.ee/dict/qs/> juuni–august 2010.

Foorumite segakorpus.
<http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/uusmeedia/foorumid> juuni–august 2010.

Kommentaaride
<http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/uusmeedia/kommentaariid>
2010.

segakorpus.
juuni–august

Morphological, morphosyntactic, and word-formational phenomena in Estonian Netspeak

Summary

This thesis covers three areas of Estonian netspeak: the morphology, morphosyntax and word-formation of asynchronous communication environments. The corpora investigated in the course of this work revealed that the first two areas reflect more widely spread trends in the Estonian language, namely that both the morphology as well as morphosyntax show tendencies for change, which also manifest themselves in written language, but are more widespread and progressed in the Internet, due to more liberal tone and communication situations. Word-formation in the netspeak has many mutual features with the everyday language word-formation techniques and similar vocabulary is used.

The reasoning for changes and descriptions of trends are mainly on the basis of natural morphology and grammaticalization theories. The theoretical part of the work is concentrated in the first three chapters, of which the first covers the social nature of the internet, defines the communication situations, in which the netspeak is used and highlights the characteristics particular to internet communications and its affecting factors. This chapter introduces at length the asynchronous communication environments, which language use is investigated in this paper. The second chapter gives an overview of the main positions of the theory of natural morphology. Hereby the naturalness principles of inflectional morphology are discussed in detail. The third chapter is dedicated on grammaticalization theory. Here we look closer at the mechanisms and principles of grammaticalization and the relationship between grammaticalization and lexicalization.

The fourth, the fifth, and the sixth chapter contain the empirical part of the work: the analysis of the particular features of the morphology, morphosyntax and word-formation of netspeak on the basis of marker words, the results of the study and conclusions. Material was collected from the message board and comments part of the new media subcorpus under Comprehensive corpus of the Estonian language. The

volume of mixed corpus of message boards is 5 million words as 165 000 posts, saved from Planet Foorumid (formerly known as Zone message boards). It contains texts from the period 2000–2008. Comments corpus contains Delfi comments (collected from 26.01.2004 to 18.03.2004). Corpus contains 2 161 098 words (143 210 sentences). (Mixed corpus of comments) The volume of the message boards' mixed corpus is 5 million words as 165 000, saved as the language of message boards and comments, i.e. the language of asynchronous communication environments that was selected for analysis mainly for two reasons: 1) synchronous Internet communication environments have been studied in the past (Salla 2001), 2) in order to find a communications environment as similar to written language as possible, to investigate, whether Internet as a communication medium affects the language used therein.

In the early stages of this work, about 15,000 words of investigated corpus material was read and changing linguistic forms collected for the analysis (words and word forms and joined linguistic forms differing from the standard written language. While looking for forms ending with *-nd* (contained in up to 25,000 rows, whereas the total number of rows for two corpora is 667 989), other interesting examples were recorded as well. These findings were the basis for forming a list for language phenomena specific to netspeak, which was then thoroughly analyzed in this thesis. For that reason, so-called markers were selected from linguistic forms based on frequency of their appearance; which were used for describing found morphological, morphosyntactic, and word-formational phenomena. To gain a better understanding of the relationship between standard and nonstandard linguistic forms in studied corpora, in this work the standard forms corresponding to the marker words were sought out as well and used in comparison with the nonstandard markers. When adding up the marker words and their standard equivalents as they occur in corpora, repetitive phrases have been largely disregarded.

Work material showed that the changes in netspeak that include verb morphology can essentially be classified into three types: *nud* participle forms are used by shortened form, there are verb types that show gradation changes, and individual words that are used differently from the standard, and *nud* and *tud* participle in auxiliary position is combined with subsequent headword.

The changing forms in noun morphology are again mainly related to partitive case. The *si*-characteristic forms are spreading in plural partitive case.

This proves that plural *si*-end form is sufficiently informative for the speaker, which is why in d-component is forgone in the interests of brevity (i.e. applies the principles of constructional iconicity of natural morphology).

In case of *pesa*-type, the opposite is true. In three of the first cases, the occurring homonymous forms and partitive case, which are all naturally marked in Estonian language, cannot be distinguished from other forms, so that in the interests of greater transparency and consistency, the speakers have begun to mark this.

An interesting trend was noticed in words belonging to *kõne*-subtype, where endless forms were used instead of standard *t*-end singular partitive forms.

Based on studied material, there are fewer norms differing from the standard in stem plural forms. More mistakes are made in forming stem plural forms of the word *nõrk* (22.2% of all uses). For other words, the number of words not compliant with standards is less than 10%.

Changes in noun gradations show that the gradation in certain types of words is regressing. Change has advanced in *küüs*-type gradation words and for *kontsert*-subtype. (This change has also thoroughly studied by the example of written language (Kaljumägi 2001)).

Formation of degrees of comparison differing from the standard provided in material show that these are most widespread in *lik*-ending words, which superlatives are formed using stem superlative. In those cases the start vowel of superlative characteristic and the end vowel of the stem are joined so that it is not possible to separate the stem and the characteristic clearly. This is why the compound has lost some of its constructional iconicity and the speaker tries to make the form more transparent by using a diphthong that contains a superlative characteristic *i*. This also applies for individual words, where stem superlative exists. The forms of double superlative may be a sign that speakers wish to increase the unity in formation of superlative forms, i.e. to form superlative always according to one formative, despite of whether auxiliary word *kõige* occurs with the word or not.

Thus the changes occur mostly in words and forms, which the speaker perceives as noncompliant with the naturalness principles in the language. The changing forms

reflect the attempt of the language user to make the language more natural and systematic.

In this work I also detected another distinct feature of netspeak, which is the creation of various compounds. Among these, the most widespread were adpositional compounds, which confirm the studies on the grammaticalization of adpositional words in Estonian written language (Jürine 2009; Habicht, Penjam 2006); however, other words that often occur together are also written as compounds, such as noun and pronoun, noun and adjective, adjective and adverb, different verb forms, units including exclamation-words or adverb and adverb.

In netspeak the most frequent derivations are the ones that name people and actions. Productive derivational affixes are *-kas*, *-a*, *-u*, *-s*. Verbs are mostly coined by conversion. Derivations are similar to those found in everyday language. The main functions of derivations are shortening, but also expressing speaker's feelings, and acting as politeness expressions and pragmatic particles.

The analysis of frequent marker words showed that the same simplifying and shortening tendencies are used in netspeak as in written language. Reanalyzing of phrases into compounds with unique meaning is more widespread in internet language than in written language.

The hypothesis that was proposed at the beginning of work, that economy, shortened and compounded forms and analogical forms are important in internet language was proven by the material.

This master thesis proposed just one methodological possibility for analysing the morphological, morphosyntactic, and word-formational phenomena of internet language. Future work should include the analysis of internet language syntax. This thesis can be used for determinating the specifics of written netspeak and for prognosticating the morfological and morfositaktical changes in written Estonian.